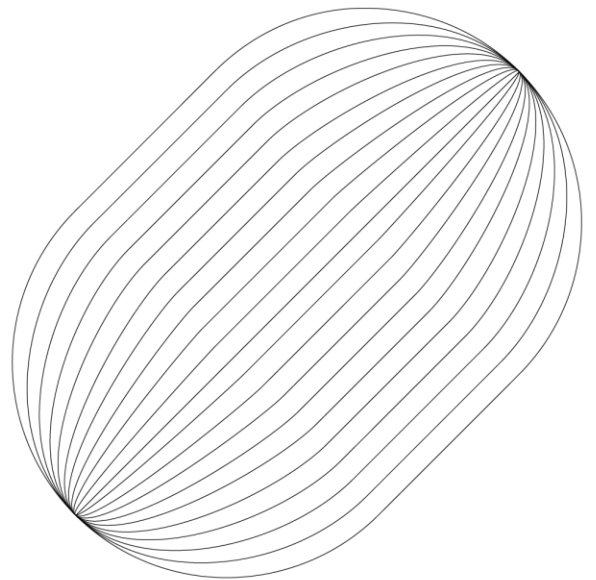

civitta

Rakendusüüri „Kasutajauuring kinnipeetavate seas“

Justiits- ja Digiministeerium
Lõpparuanne
Jaanuar 2025

Analüüsi viis läbi **Justiitsministeeriumi** tellimusel **Civitta Eesti AS**.

Aruande autorid on Annette Schultz, Kersti Aro, Piia Viks-Binsol, Ragne Vaarik ja Vadim Konov.

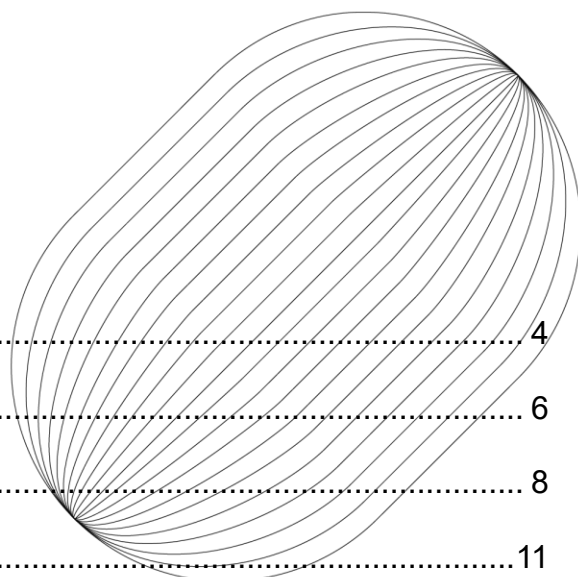
Justiitsministeeriumit (edaspidi nimetatud ka kui Tellija) esindasid Peter Gornischeff, Emma Bachmann, Triin Salomets, Merike Sirendi.

Lisaks eelpool mainitutele kuulusid juhtrühma Kertu Külaots, Angela Allik, Eveli Ojaverre, Konstantin Nikiforov.

Uuringut rahastatakse Euroopa Sotsiaalfond+ kaasrahastatavast projektist „Noorte õigusrikkujate retsidiivsuse vähendamine“ ja on seotud projekti alategevusega 4.3 [„Taasühiskonnastamist toetavad sekkumised vanglateenistuses“](#) ja Euroopa Sotsiaalfond+ kaasrahastatavast projektist „Kinnipeetavate keeleõpe ja lõimumistegevused“ ja on seotud alategevusega 3.1 [„Riigikeele õpe“](#).

Viitamine: Schultz, A., Aro, K., Viks-Binsol, P., Vaarik, R., Konov, V. (2025). Rakendusuuring „Kasutajauuring kinnipeetavate seas“. Civitta Eesti AS.

Sisukord

1. Kokkuvõte	4
2. Summary	6
3. Sissejuhatus	8
4. Metoodika	11
4.1. Metoodilised alused.....	11
4.2. Sekundaarandmete analüüs.....	12
4.3. Intervjuud.....	13
4.4. Teenusedisaini lähenemine	14
5. Kinnipeetavatele pakutavad teenused	16
5.1. Peretegevustega seotud teenused	16
5.1.1. Peretegevustega seotud teenuste korraldus	17
5.1.2. Kinnipeetavate kogemused	19
5.2. Vaimse tervise teenused	31
5.2.1. Vaimse tervise teenuste korraldus.....	31
5.2.2. Kinnipeetavate kogemused	33
5.3. Digioskuste arendamise teenused	42
5.3.1. Digioskuste teenuste korraldus	42
5.3.2. Kinnipeetavate kogemused	42
5.4. Riigikeele õpe.....	46
5.4.1. Riigikeele õppe korraldus	46
5.4.2. Kinnipeetavate kogemused	49
6. Muud kinnipeetavate motivatsiooni ja teenustes osalemist mõjutavad teemad	60
6.1. Uued koolitused ja kursused	60
6.2. Töötamise võimalused.....	61
6.3. Vaba aja veetmise tegevused ja heaoluteenused	63
6.4. Vanglateskkond ja -personal.....	64
6.5. Põhikooli, gümnaasiumi ja kutsehariduse omandamine	65

6.6. Arstiabi.....	65
7. Kinnipeetavate vajaduste analüüs ja selle põhjal tehtud ettepanekud teenuste arendamiseks 66	
7.1. Peretegevustega seotud vajadused ja ettepanekud.....	68
7.2. Vaimse tervise heaoluga seotud vajadused ja ettepanekud	71
7.3. Digioskuste arendamisega seotud vajadused ja ettepanekud.....	74
7.4. Riigikeele õppega seotud vajadused ja ettepanekud	76
8. Lisad	80
Lisa 1. Intervjuu kava vaimse tervise, peretegevuste ja digioskuste teemal.....	80
Lisa 2. Intervjuu kava eesti keele kursuste teemal	85

1. Kokkuvõte

Kinnipeetavatega tehtava töö peamine eesmärk on nende ettevalmistamine edukaks taasühiskonnastumiseks, mida toetavad vanglas läbiviidavad tegevused, mis on suunatud kinnipeetavate probleemide lahendamisele ja edaspidise toimetuleku tõhustamisele. 18.10.2024. aasta seisuga viibis Eesti vanglates 1688 kinnipeetavat.

Uuringu eesmärk oli selgitada välja ja hinnata vanglateenistuses pakutavate teenuste sobivust, olulisust ning tõhusust kinnipeetavate vajadustele selleks, et vanglateenistus saaks teenuseid kujundada efektiivsemaks ja kulutõhusamaks. Uuringus keskenduti peretegevustele, vaimse tervise teenustele, digioskustele ja riigikeele õppele, mille kontekstis mõtestati kinnipeetavate vajadusi, et disainida nende vajadustest lähtuv, professionaalne, lihtsasti tarbitav ja eesmärgistatud teenuste pakett.

Uuringu keskse sisendina viidi läbi 36 personaalintervjuud kinnipeetavatega, mis toimusid ajavahemikus 14.10–28.10.2024 Tallinna, Tartu ja Viru vanglas. Täiendavate andmeallikatena kasutati dokumendianalüüsi, teenuste kasutamise statistikat ning sotsiaalprogrammide metoodilisi kirjeldusi. Tulemuste koostamisel rakendati teenusedisaini terviklikku raamistikku, järgides „topelt teemanti“ lähenemist. Antud uuring keskendus selle metoodika kahele esimesele faasile, mille eesmärgiks on olukorra süvitsi mõistmine ja kaardistamine ning kinnipeetavate vajaduste määratlemine. Uuringu tulemused on esitatud arvestusega, et tulevikus võivad järgneda tegevused, mis hõlmavad raamistiku kolmandat ja neljandat faasi, keskendudes teenuste disainimisele ja rakendamisele.

Uuringu tulemustest selgus, et lähedastega suhtlemist ja peresuhteid toetavad teenused, nagu pikaajalised kokkusaamised ja pereteraapia, on kinnipeetavate motivatsiooni, vaimse heaolu ja taasühiskonnastamise seisukohalt äärmiselt olulised. Sagedasem lähedastega kokkusaamiste võimaldamine, videokõnede laiem kasutusele võtmine ning peresõbralikumad ruumid ja tegevused aitavad oluliselt suurendada kinnipeetavate emotsionaalset stabiilsust, toetada tõhusamat ühiskonda lõimumist ja vähendada korduvkuritegevuse riski.

Vaimse tervise heaolu tagamine on kinnipeetavate puhul samuti oluline, kuna see mõjutab otseselt kinnipeetava elukvaliteeti vanglas ning motivatsiooni osaleda vangla poolt pakutavates erinevates tegevustes. Psühholoogi teenuse parem kättesaadavus, mitmekesised sotsiaalprogrammid ning vanglas pakutavad töövõimalused, vabaaja või haridustegevused aitavad täita kinnipeetavate päevi sisukalt, vähendades samal ajal vaimse tervisega seotud riske ning soodustades tõhusamat kohanemist nii vangistuse ajal kui pärast vabanemist.

Digiteenuste arendamine vanglates on oluline kinnipeetavate edaspidise toimetuleku ja tööturule integreerumise toetamiseks. Praegused teenuse kitsaskohad, nagu kaasaegsete seadmete

piiratud kättesaadavus ja koolituste vähene kohandatus tööturu vajadustele, takistavad nende tõhusust. Kinnipeetavatele digipädevust arendavate koolituste mitmekesistamine ja tehnoloogiliste vahendite kättesaadavuse parandamine tõstavad kinnipeetavate igapäevast toimetulekut ning olla pärast vangistust tööturul konkurentsivõimeline.

Riigikeele õpe vanglates mängib olulist rolli kinnipeetavate lõimumisel Eesti ühiskonda, parandades nende võimalusi tööturule naasmiseks ja ühiskonnas hakkama saamiseks. Paindlikumad ja kinnipeetavate jaoks motiveerivamad õppevormid, näiteks keelekohvikud ja interaktiivsed keeletunnid parandavad eesti keele omandamist ning suurendavad kinnipeetavate osalusvalmidust. Oluline on leevendada praktilisi takistusi, nagu keeleõppe ja töö ühildamine, pakkudes tunde töövälisel ajal.

Samaväärselt uuringu fookuses olevatele teemadele oli kinnipeetavate jaoks olulised ja määrava tähtsusega töötamise võimalused, vabaaja veetmise võimalused, vanglateskeskkond ja -personal, hariduse omandamine ja arstiabi.

Lisaks väljendasid kinnipeetavad huvi mitmesuguste koolituste ja kursuste vastu, mida vanglas ei pakuta, aga mis aitaksid neil aega vanglas tõhusamalt kasutada, omandada uusi teadmisi ja oskusi ning valmistuda paremini ette eluks pärast vabanemist.

2. Summary

The primary aim of work conducted with inmates is to prepare them for successful reintegration into society, supported by prison activities designed to address their challenges and enhance their future adaptability. At the time of the study in 2024, 1,688 inmates were housed across Estonia's three prisons.

The study aimed to assess the suitability, relevance, and effectiveness of prison services in meeting inmates' needs, facilitating the development of more efficient and cost-effective solutions. It focused on family-related activities, mental health services, digital skills development, and Estonian language instruction, aiming to design a professional, accessible, and needs-based service package.

The study's core input comprised 36 in-depth interviews with inmates conducted between 14 and 28 October 2024 in Tallinn, Tartu, and Viru prisons. Additional data sources included document analysis, service usage statistics, and methodological descriptions of social programmes. The analysis applied a comprehensive service design framework, following the "double diamond" approach. The research concentrated on the framework's initial two stages—understanding and mapping the current situation and defining inmates' needs—while considering possible follow-up actions for the design and implementation phases.

The findings of the study indicate that services aimed at supporting communication with loved ones and strengthening family relationships, such as extended visits and family therapy, play a critical role in enhancing inmates' motivation, mental well-being, and reintegration into society. Facilitating more frequent visits with loved ones, adopting broader use of video calls, and providing more family-friendly spaces and activities significantly contribute to the emotional stability of inmates, promote more effective societal reintegration, and reduce the risk of recidivism.

Ensuring the mental well-being of inmates is also of paramount importance, as it directly influences their quality of life in prison and their motivation to participate in various prison-offered activities. Improved access to psychological services, diverse social programs, and opportunities for work, leisure time, or educational activities within the prison environment help inmates structure their daily lives meaningfully, mitigate mental health risks, and foster better adaptation both during incarceration and after release.

The development of digital services in prisons is essential for supporting inmates' future self-sufficiency and integration into the labour market. Current challenges, such as limited access to modern equipment and insufficiently tailored training to meet labour market demands, hinder the effectiveness of these services. Diversifying digital competence training for inmates and improving access to technological tools can enhance their daily functioning and competitiveness in the labour market after release.

Estonian language instruction in prisons is a key component of integrating inmates into Estonian society, enhancing their ability to re-enter the labour market and navigate everyday life. Flexible and engaging learning methods, such as language cafés and interactive lessons, improve language acquisition and boost inmates' motivation to participate. Addressing practical issues, such as scheduling conflicts between classes and work, by offering lessons outside working hours is essential.

Beyond these focus areas, inmates identified employment opportunities, leisure activities, the prison environment and staff, education, and healthcare as critical factors affecting their experience.

They also expressed interest in a wider range of courses and training programmes not currently available in prisons, which could help them make more effective use of their time, develop new skills, and prepare more comprehensively for life after release.

3. Sissejuhatus

Vanglate roll ühiskonnas on mitmetahuline ja väga oluline. Ühelt poolt täidavad vanglad vabadusekaotusliku karistuse funktsiooni. Teiselt poolt aitavad need valmistada kinnipeetavaid ette eluks pärast vangistust, toetades nende edukat taasühiskonnastamist ja toimetulekut pärast vabanemist.

Eestis jaguneb vangistus vastuvõtu-, põhi- ja vabastamisperioodiks. Vastuvõtuperioodil aidatakse kinnipeetaval kohaneda vanglaeluga ja koostatakse individuaalne tegevuskava, mis toetab ühiskonda naasmist. Põhiperioodil viiakse ellu plaanitud tegevused, ning vabastamisperioodil valmistatakse kinnipeetav ette õiguskuulekaks eluks pärast vanglat.¹

Eesti vanglates kinnipeetavate arv aasta-aastalt väheneb. Kui 2019. aastal viibis Eesti vanglates 2399², siis 2024. aastal 1688³ kinnipeetavat (sh süüdimõistetud ja vahistatud). Seisuga 18.10.2024 paiknes Tallinna vanglas 878, Viru vanglas 495 ja Tartu vanglas 313 kinnipeetavat.

Uuringu eesmärk oli selgitada välja ja hinnata vanglateenistuses pakutavate teenuste sobivust, olulisust ning tõhusust kinnipeetavate vajadustele selleks, et vanglateenistus saaks teenuseid kujundada efektiivsemaks ja kulutõhusamaks. Uuringu fookuses oli kinnipeetavate vajaduste uurimine ja mõistmine, et disainida nende vajadustest lähtuv, lihtsasti tarbitav ja eesmärgistatud teenuste pakett. Selline lähenemine on kooskõlas inimõiguste tunnustamise ja kaasatuse edendamise põhimõtete rakendamise ning Euroopa Nõukogu poolt koostatud Euroopa vanglareeglistiku⁴ juhistega.

Uuringus keskenduti järgmistele vanglates pakutavatele teenustele, mille läbiviimisel on vanglas piiratud võimalused, kuid mis on kinnipeetavate ettevalmistamisel ühiskonda naasmisel olulised:

- 1) **peretegevused** (suhtlus ja kokkusaamised lähedastega, perepäevad, samuti perekesksed teraapiad, ettevalmistused pereelu alustamiseks vabanemisel);
- 2) **vaimse tervise teenused** (psühholoogi teenus ja sotsiaalprogrammid);
- 3) **digioskused** (nii isiklikuks eluks kui tööks vajalikud digioskused, mida vanglas omandatakse läbi juhendamise, spetsiaalsete koolituste, taseme- või kutseõppe);
- 4) **riigikeele õpe** muu emakeelega kinnipeetavatele, kes ei valda eesti keelt.

¹ Vanglateenistuse veebileht (andmed seisuga 17.01.2025). [Link](#)

² Aebi, M. F., & Tiago, M. M. (2020). SPACE I - 2019 – *Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Strasbourg: Council of Europe.

³ Vanglateenistuse veebileht (andmed seisuga 18.10.2024). [Link](#)

⁴ Euroopa Nõukogu, Guidance document on the European Prison Rules. [Link](#)

Uuringu sihtrühma ehk üldkogumi moodustasid erinevas vanuses, erineva soo, kultuuri- ja keeletaustaga Tallinna, Tartu ja Viru vangla kinnipeetavad (nii vahistatud kui süüdimõistetud isikud). Kinnipeetavatelt koguti infot nii teenustes osalemise kui mitteosalemise kohta. Uuringus kasutati sekundaarandmetel tuginevat dokumendi- ja kvalitatiivset sisuanalüüsi ning viidi läbi personaalintervjuud kinnipeetavatega. Kokku tehti 36 intervjuud. Intervjuud toimusid perioodil 14.10–28.10.2024 kolmes vanglas kohapeal. Enne sisutegevustega alustamist kooskõlastati uurimistöö Tartu Ülikooli inimuuringute eetikakomiteega.

Uuringu läbiviimisel tugineti teenusedisaini põhimõttele ehk topeltteemanti raamistiku kahele esimesele etapile, mille eesmärk on mõista olemasolevat olukorda ning defineerida kinnipeetava kui kliendi vajadused. Tulemuste esitamisel arvestati, et Tellija jätkab järgmiste etappidega, kus toimub teenuse arendamise ja väljatöötamine, testimine ja rakendamine ning juurutamine.

Uuringu metoodikat on täpsemalt kirjeldatud peatükis 4.

Peatükis 5 on esitatud ülevaade peretegevuste, vaimse tervise teenuste, digioskuste ja riigikeele õppe teenustest ning kinnipeetavate kogemustest nendes teenustes osalemise kohta. Peatükis 6 on kirjeldatud teisi kinnipeetavate poolt intervjuudes tõstatatud teemasid, mis aitavad paremini mõista kinnipeetavate vajadusi ning otseselt või kaudselt puudutavad nelja uuringu fookuses oleva teenuste grupi edasist arendamist. Peatükkides 5 ja 6 esitatud kinnipeetavate kogemused põhinevad nendega läbiviidud intervjuudel.

Peatükis 7 on toodud kõikide kogutud andmete tervikliku analüüsi tulemusel sõnastatud kinnipeetavate motivatsiooni ja taasühiskonnastamist enim mõjutavad läbivad tegurid ning nende tegurite seosed uuritavate teenuste praeguse korraldusega. Lisaks on esitatud iga uuringu fookuses olnud teenuste grupi (peretegevused, vaimse tervise teenused, digioskuste arendamise teenused ja keeleõpe) kohta peamised probleemkohad (lähtudes kinnipeetavate vajadustest) ja võimalikud tegevused teenuste arendamiseks.

Peatükis 8 on esitatud poolstruktureeritud intervjuude läbiviimisel kasutatud vestluskavad.

Tulemuste tõlgendamisel ja kasutamisel tuleb arvestada:

- Kvalitatiivsete intervjuude tulemusi ei saa üldistada kõikidele kinnipeetavatele ehk kogu uuringu sihtrühmale. Uuringu eesmärgiks oli kinnipeetavate teenuste kasutajakogemuse süvitsi mõistmine, mitte esindusliku statistilise ülevaate andmine. Kvalitatiivne uurimus tugineb valimi põhjalikule analüüsile, kus fookuses on üksikisikute kogemused, arvamused ja perspektiivid. Sellest tulenevalt kasutati meetodina intervjuusid, et otsida läbivaid mustreid, mis aitasid mõista kinnipeetavate kogemust ja vajaduste põhjuseid sügavamalt.
- Tulemused peegeldavad konkreetsete intervjuueeritavate vaateid ja ei käsitle sihtrühma tervikuna. Intervjuudes osalesid kinnipeetavad vabatahtlikult, kõik nad olid osa võtnud vähemalt ühest uuritavast teenusest ning intervjuude põhjal võib järeldada, et nad on avatud ja motiveeritud ka edaspidi nii uuritavates kui muudes teenustes osalema. Seega esindavad intervjuueeritud sellist kinnipeetavate gruppi, kelle huvi erinevate teenuste vastu on pigem kõrgem.

- Teenusedisaini põhimõtete rakendamine ehk kasutajakeskne lähenemine tähendab kinnipeetava kui teenuse kasutaja vajadustest lähtumist. Tulemuste esitamisel ei ole analüüsitud kas tuvastatud vajadusi on üldse võimalik vangla keskkonnas arvestada või mitte.
- Uuringu tulemused pakuvad näiteid võimalikest lahendustest kuidas teenuseid kinnipeetavate vajadustele vastavaks saaks muuta. Teenuste edasisel arendamisel on vajalik esmalt kaardistada, millised piirangud on vanglas teenuste korraldamisel ning jätkata nende lahendustega, mille pakkumine on võimalik.

4. Metoodika

4.1. Metoodilised alused

Uuringu läbiviimisel, andmete kogumisel ning järelduste ja soovitude tegemisel lähtuti loogilise voolu ja triangulatsiooni põhimõtetest. Loogilise voolu põhimõtte rakendamine tagas, et lõpparuanne on loogiliselt üles ehitatud ning ei sisalda kasutatud informatsiooni. Triangulatsiooni printsiibi järgimine aitas tagada uuringu tulemuste õigsust. Triangulatsiooni printsiibi tagamiseks kasutati nii eri uurijaid, teooriaid, andmeid kui meetodeid.

Lisaks järgisid uurijad andmete kogumisel ja käsitlemisel ESOMAR⁵ reegleid, sh nii selle aluspõhimõtteid kui spetsiifilisi kohustusi uuritavate, Tellija, ühiskonna ja uurija suhtes.

Uuringu läbiviimisel kasutati kombineeritud meetodit (ingl *Mixed Methods Research*). Kasutati nii kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid andmeid ja analüüsimeetodeid, sealjuures nii primaar- kui sekundaarandmete analüüsi.

Kvaliteetsete tulemuste tagamiseks seoti juba uuringu alguses uurimisküsimused ja nende vastuste leidmiseks planeeritud meetodid (Tabel 1). Selliste seoste järgimine metoodika planeerimisel aitas tagada, et kõik küsimused said vastused ning järgida triangulatsiooni printsiipi. Valimid ja andmeallikad on kirjeldatud järgmistes alapeatükkides.

Tabel 1. Uurimisküsimused ja meetodid

UURIMISKÜSIMUSED	MEETODID
Peretegevused, vaimse tervise teenused ja digioskused	
1. Milline on tänane teenuste korraldus ja sisu? Millistes teenustes osaletakse ja millistes ei osaleta?	Sekundaarandmete analüüs. Intervjuud kinnipeetavatega eesti ja vene keeles.
2. Millised on sihtrühma ootused osutavate teenuste suhtes?	Intervjuud kinnipeetavatega eesti ja vene keeles.
3. Mis probleemi teenused lahendavad ning mida kasutaja senistest teenustest arvab?	
4. Millised takistused esinevad teenustel osalemisel? Mis aitaks takistusi ületada?	
5. Kuidas teenustel saadavaid teadmisi ja oskusi kavatsetakse kasutada vabanemisjärgselt?	

⁵ ESOMAR Code and Guidelines. [Link](#)

UURIMISKÜSIMUSED	MEETODID
6. Milliseid sekkumisi eelistatakse ning millisena nähakse klienditeekonda?	
7. Milliste teenuste järgi on täiendav vajadus?	
8. Mida peaks teenuste korraldamisel muutma? Mis peaks kindlasti samaks jääma ehk mis on senisest kõige tõhusam?	Intervjuud kinnipeetavatega eesti ja vene keeles. Teenusedisaini meetod, st kasutatakse teenusedisaini tervikliku lähenemise loogikat nn topeltteemanti põhimõttel.
Riigikeele õpe	
1. Kuidas keeleõpet korraldatakse ja kui palju keeleõppes osaletakse?	Sekundaarandmete analüüs
2. Milline on tänane eesti keele oskuse tase?	Intervjuud kinnipeetavatega vene keeles.
3. Milline on suhtumine eesti keelde?	Intervjuud kinnipeetavatega vene keeles.
4. Milline on osalejate seisukoht üldise lõimumise ning kaasatuse osas Eesti kultuuriruumi?	
5. Mis on eesti keele õppimise poolt ning vastu argumendid?	
6. Mis eesmärkidel kasutati eesti keelt enne kinnipidamist ja mis eesmärkidel on plaanis kasutada eesti keelt pärast vabanemist?	
7. Milline on osalejate kogemus eesti keele õppimisega?	
8. Millised on osalejate kogemused keeleõppe kursustega (ennekõike vanglas)?	
9. Millised võiksid olla keeleõppes kasutatavad meetodid, vajadused ja ettepanekud?	
10. Millised tegevused toetavad keeleõpet?	
11. Milline on osalejate motivatsioon ning millist tuge on õppimise vältel vaja? Millist tuge on õppimise järgselt vaja?	

4.2. Sekundaarandmete analüüs

Sekundaarandmete analüüsi eesmärk oli mõista uuritavate teenuste konteksti ja tausta. Meetoditena rakendati dokumendianalüüsi ja kvalitatiivset sisuanalüüsi. Andmeid analüüsiti kolme vangla lõikes. Kinnipeetavatele pakutavate teenuste ülevaadete koostamisel kasutati Tellija poolt esitatud asjakohast statistikat ja sotsiaalprogrammide metoodilisi kirjeldusi:

- Kinnipeetavate statistika vanglate lõikes (seisuga 12.09.2024)
- Pikaajalised kokkusaamised ja peretegevused vanglates (seisuga 12.09.2024)
- Programmide lühiülevaade ja statistika (seisuga 12.09.2024)
- Riigikeele taseme statistika (seisuga 10.09.2024 ja 16.01.2025)

Lisaks kasutati:

- Riigikeele taustainfo materjale (seisuga 10.09.2024)
- Vanglateenistuse kodulehel www.vanglateenistus.ee avaldatud materjale ja andmeid (viimati vaadatud 17.01.2024)
- Vangistuseseadust⁶

Täiendavalt kasutati vanglateenistuse esindajatega peetud kahe töökoosoleku memo, kus arutati uuritavate teenuste pakkumise korraldamist, kinnipeetavate osalemist teenustes jms teenuste konteksti mõistmist toetavat informatsiooni ning intervjuude valimi kujunemist.

4.3. Intervjuud

Kvalitatiivsete intervjuude eesmärgiks oli saada ülevaade kinnipeetavate motivatsioonist, vajadustest, kogemustest, eesmärkidest, takistustest jms teguritest teenuste kasutamisel ja vanglas viibimisel üldiselt. Samuti olid intervjuud oluliseks sisendiks teenusedisaini põhimõtete rakendamisel (teenusedisaini rakendamisest saab lähemalt lugeda peatükist 4.4). Põhjalikud vestlused kinnipeetavatega võimaldasid uurijatel tugineda kasutajakesksele vaatele ning analüüsida süvitsi kinnipeetavate personaalseid vajadusi.

Enne intervjuudega alustamist kooskõlastati intervjuude korraldus, valim ja vestluskavad Tellijaga ja Tartu Ülikooli inimuuringute eetikakomiteega. Civitta esitas 05.09.2024 taotluse uuringu „Kasutajauuring kinnipeetavate seas“ läbiviimiseks ning 01.10.2024 sai kooskõlastuse uuringu läbiviimiseks esitatud tingimustel.

Kasutajauuringu sihtrühma ehk üldkogumi moodustasid erinevas vanuses, erineva soo, kultuuri- ja keeletaustaga Tallinna, Tartu ja Viru vangla kinnipeetavad (nii vahistatud kui süüdimõistetud isikud).

Uuringu eesmärgist lähtuvalt jaotati sihtrühm kaheks:

- 18–29-aastased kinnipeetavad (sh nii eesti kui muu emakeelega), keda intervjuueriti peretegevuste, vaimse tervise teenuste ja digioskuste teemal;
- valdavalt vene keelt kõnelevad muu emakeelega kinnipeetavad, keda intervjuueriti riigikeele õppe teemal.

Personaaliintervjuude valimi koostamisel jälgiti nelja põhitunnust: 1) vanus, 2) sugu, 3) emakeel ja 4) teenustes osalemine (sh nii teenuse liik ehk keeleõpe vs muud teenused ning teenuses osalemine vs mitteosalemine).

Valimi moodustasid vanglateenistuse töötajad, kes kutsusid intervjuudesse kokkulepitud kriteeriumitele vastavad kinnipeetavad. Kõikidele kinnipeetavatele edastati eelnevalt info, et intervjuus osalemine on vabatahtlik ning soovi korral on neil õigus igal hetkel intervjuust loobuda. Intervjuudes osalenud kinnipeetavad olid väga koostööaltid ning mitte keegi ei soovinud intervjuud varem lõpetada. Lühemad intervjuud kestsid umbes 30 minutit (sagedamini keeleõppe teemalised intervjuud) ning pikemad umbes 2 tundi (peretegevuste, vaimse tervise teenuste ja digioskuste teemal). Intervjuude läbiviimisel oli uurijal eelinfo ainult intervjuueritava soo,

⁶ Vangistuseseadus. [Link](#)

kinnipidamise asukohta ning uuritavates teenustes osalemise kohta. Muud andmed intervjueeritud kinnipeetava tausta iseloomustavate asjaolude kohta (nt nimi, haridus, varasem töökogemus, perekonnaseis, kinnipidamise põhjus, karistuse kandmise aeg jms) olid uurija jaoks teadmata. Intervjueeritud kinnipeetavad olid avatud ning soovisid enda kogemustest ja ootustest rääkida ka laiemalt kui uuringu fookuses olevad teenused

Tabel 2. Intervjueeritute arv nelja tunnuse ja teenuste lõikes

	PERETEGEVUSED, VAIMSE TERVISE TEENUSED, DIGIOSKUSED	RIIGIKEELE ÕPE
Vanus 18-29 mehed (eesti emakeel)	7	-
Vanus 18-29 naised (eesti emakeel)	2	-
Vanus 18-29 mehed (vene emakeel)	8	3*
Vanus 18-29 naised (vene emakeel)	3	2*
Vanus 30+ mehed (vene emakeel)	-	7
Vanus 30+ naised (vene emakeel)	1	3
KOKKU	21	15

*Valim ühendati peretegevuste, vaimse tervise teenuste, ja digioskuste valimiga.

Lähtuvalt uurimisküsimustest koostati kaks personaalintervjuu kava, millest esimene käsitles peretegevusi, vaimse tervise teenuseid ja digioskusi ning teine riigikeele õpet. Mõlemad vestluskavad tõlgiti vene keelde.

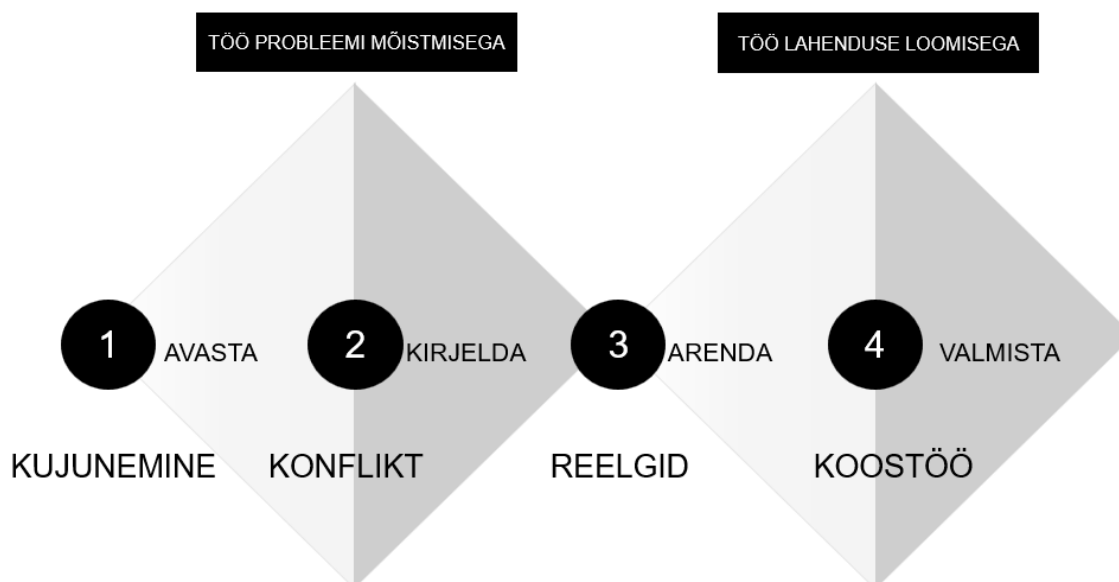
Peretegevuste, vaimse tervise teenuste ja digioskuste teemal intervjueeriti 21 kinnipeetavat, kellest kuus olid naised ja 15 mehed ning kelle vanus jäi peamiselt vahemikku 21–29 eluaastat, üks intervjuu tehti 30+ vanuses kinnipeetavaga. Riigikeele õppe teemal intervjueeriti 15 kinnipeetavat. Intervjuud toimusid perioodil 14.10–28.10.2024 kolmes vanglas kohapeal. Intervjuu keskmiseks kestuseks oli üks tund. Kõik intervjuud salvestati ja transkribeeriti. Läbivate teemade kokkuvõtete tegemisel kasutati toetava tööriistana ChatGPT 4o.

4.4. Teenusedisaini lähenemine

Uuringus rakendati teenusedisaini põhimõtteid, et paremini mõista kinnipeetavate vajadusi, motivatsiooni ja takistusi vanglateenistuse poolt pakutavate teenuste kasutamisel (peretegevused, vaimne tervis, digioskused, riigikeele õpe). Teenusedisain keskendub kasutajate vajaduste analüüsile, sealhulgas nii selgelt väljendatud kui varjatud vajadustele, mida intervjueeritavad ise ei pruukinud otseselt sõnastada. Selline kliendikeskne lähenemine aitab luua lahendusi, mis lähtuvad sihtrühma tegelikest vajadustest ja kogemustest.

Teenusedisaini põhimõtete rakendamisel lähtuti teenusedisaini tervikliku lähenemise loogikast ehk nn topelt teemanti põhimõttest, mis iseloomustab suhteliselt üldlevinud ja laialt kasutatavat teenusedisaini protsessi (Joonis 1).⁷

Joonis 1. Topeltteemanti raamistik teenuse kujundamiseks lähtuvalt kasutajast

Allikas: autorite kujundatud

Uuringu fookuses oli töö probleemi mõistmisega ehk selle raamistiku kaks esimest etappi (AVASTA ja KIRJELDA).

AVASTA etapi eesmärk on mõista ja kaardistada olemasolev olukord ning koguda võimalikult palju andmeid ja teadmisi kinnipeetavate vajaduste mõistmiseks. AVASTA etapi tulemusi kirjeldavad aruandes peatükid 5-7, kus on välja toodud nelja uuritud teenuse taust ja statistika ning kinnipeetavatega läbiviidud intervjuude tulemused.

KIRJELDA etapis toimus kinnipeetavate vajaduste defineerimine. Selleks kitsendati ja kategoriseeriti kogutud andmed ning määratleti kinnipeetavate seisukohast taasühiskonnastamist soodustavates teenustes osalemist motiveerivad ja takistavad tegurid. Tulemuste põhjal koostati probleemikaardid, mis selgitavad taasühiskonnastamist mõjutavate tegurite ning teenustes osalemist soodustavate ja takistavate tegurite seosed. KIRJELDA etapi tulemused on esitatud aruande peatükis 8.

Tulemuste kujundamisel peeti silmas, et Tellija soovib jätkata ARENDA ja VALMISTA etappidega, kus toimub teenuse kujundamine ja väljatöötamine, testimine ja rakendamine ning juurutamine. Peatükis 8 on toodud võimalikud tegevused, mida saab kasutada sisendina etapi ARENDA läbiviimiseks, et teenuseid kujundada paremini kinnipeetavate vajadustele vastavaks.

⁷ Vaata lisainfot ka Riigi Tugiteenuste veebilehelt. [Link](#)

5. Kinnipeetavatele pakutavad teenused

Eestis on vangistus jagatud kolme etappi: vastuvõtu-, põhi- ja vabastamisperiood. Vastuvõtuperioodi eesmärk on aidata kinnipeetaval vanglaeluga kohaneda parimal võimalikul viisil. Selles etapis koostatakse kinnipeetavale individuaalne tegevuskava (ITK), kus määratakse kinnipeetava ühiskonda naasmist toetavad tegevused. ITK-s kavandatud tegevused viiakse ellu karistuse kandmise kestel. Vabastamise etapis valmistatakse kinnipeetav järk-järgult ette eluks pärast vabanemist.⁸ Karistuse kandmise ajal on olulisel kohal lähedatega suhete hoidmine ja mõtestatud hõivatus, mida vangla pakub läbi töötamise, õppimise ja huvitegevuse võimaluste.⁹

Uuringus keskenduti neljale teenuste grupile:

- 1) **peretegevused** (suhtlus ja kokkusaamised lähedastega, perepäevad, samuti perekesksed teraapiad);
- 2) **vaimse tervise teenused** (psühholoogi teenus ja sotsiaalprogrammid);
- 3) **digioskused** (nii isiklikuks eluks kui tööks vajalikud digioskused, mida vanglas omandatakse läbi juhendamise, spetsiaalsete koolituste, taseme- või kutseõppe);
- 4) **riigikeele õpe** muu emakeelega kinnipeetavatele, kes ei valda eesti keelt.

Uuritavad neli teenuste gruppi on igas vanglas sarnased, kuid nende sisu, pakkumise sagedus ja korraldus võivad erineda. Pakutavad teenused on valdavalt eestikeelsed. Põhjuseks on ühelt poolt, et venekeelseid teenusepakkujaid ei ole piisavalt ning teiselt poolt on eesmärk suunata muu emakeelega kinnipeetavaid kasutama eesti keelt.

5.1. Peretegevustega seotud teenused

ITK elluviimisel on muude tegevuste seas tähtsal kohal sotsiaalsete suhete hoidmine ja parendamine. Kinnipeetavad saavad vangistuse jooksul suhelda lähedastega¹⁰ telefoni teel, saada kokku eraldamisega (eraldatus klaasiga) lühiajaliselt, eraldamiseta lühiajaliselt ja pikaajaliselt ning osaleda pereüritustel. Viru vangla noorteüksuse kinnipeetavatel on olnud võimalus osaleda mitmedimensioonilises pereteraapias (MDFT), mille eesmärk on koostöös kinnipeetava lähedastega muuta 11–18-aastasi tõsise riskikäitumisega noori ja juhtida nad probleemidest eemale. Vangistusseaduse § 32¹¹ kohaselt on kinnipeetavatel võimalus osaleda

⁸ Vanglateeniste koduleht. [Link](#)

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Abikaasa, isa, ema, vanaisa, vanaema, laps, lapsendaja, lapsendatu, võõras- või kasuvanem, võõras- või kasulaps, vend, õde (lisaks muud vangla sisekorraeeskirja § 31 lg-s 21 toodud juhud).

¹¹ Vangistusseadus, RT I, 21.06.2024, 32.

ka lühiajalisel väljasõidul. Lisaks alustati 2024. aasta sügisel videokohtumiste piloteerimisega Tallinna vangla ühes üksuses, mida Tellija esindajate sõnul 2025. aasta alguses laiendati teistesse üksustesse ja vanglatesse.

5.1.1. Peretegevustega seotud teenuste korraldus

Kinnipeetaval on võimalik vanglast välja helistada kasutades selleks vanglast antud telefonikaarti. Telefonikaardile kannab raha kinnipeetav või tema lähedane. Kinnipeetavale vanglast väljast otse helistada ei saa. Selleks tuleb eraldi aeg kokku leppida.

Lühiajalist kokkusaamist võimaldatakse kinnipeetavale vähemalt üks kord kuus. Lühiajalisele kokkusaamisele on õigus nii süüdimõistetul kui ka vahistatul. Kokkusaamine toimub kirjaliku taotluse alusel ja selle kestuseks on sõltuvalt vanglast kuni kolm tundi.

Pikaajalisi kokkusaamisi võimaldatakse kinnipeetavale vähemalt üks kord poolaastas. Pikaajaline kokkusaamine toimub vangla territooriumil selleks loodud ruumides, kus kinnipeetaval ja tema lähedasel on võimalik koos aega veeta, suhelda, süüa, pesta ja magada. Pikaajaline kokkusaamine toimub ilma pideva järelevalveta ja kestab üldjuhul ühe ööpäeva, erandkorras kuni kolm ööpäeva. Pikaajaliseks kokkusaamiseks ruumi kasutamine on tasuline ja selle eest saab tasuda kinnipeetav või tema lähedane. Ruumi maksumus ööpäevaks on 22–42 eurot olenevalt toa suurusest. Pikaajaliste kokkusaamiste korraldus (kokkusaamise aeg, tasu maksmise korraldus vms) erineb vanglate lõikes.¹²

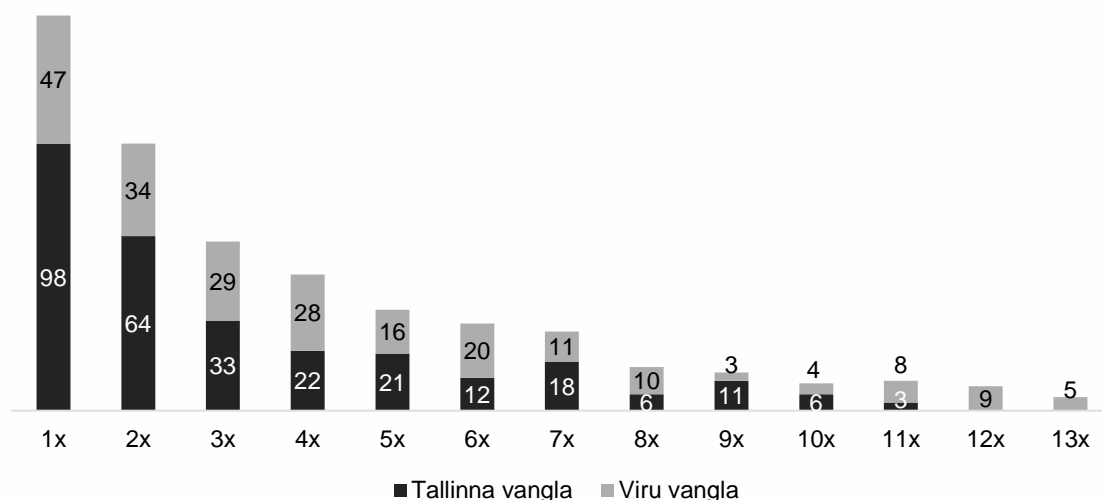
2023. aasta septembrist kuni 2024. aasta septembrini (k.a) võimaldati pikaajalisi kokkusaamisi Tallinna vanglas 956 ja Viru vanglas 999 korral¹³. Kokkusaamisi kasutas Tallinna vanglas 294 ja Viru vanglas 224 unikaalset kinnipeetavat.

Pikaajaliste kokkusaamiste kasutamise sagedus kinnipeetavate lõikes varieerub ühest kuni 13 korrani aastas (**Joonis 2**). Siinjuures tuleb tähele panna, et pikaajalise kokkusaamise kasutamine sõltub kinnipeetava ja tema pereliikmete vajadustest ja võimalustest (vahemaast lähedase elukoha ja vangla vahel, majanduslikest võimalustest, võimalusest töölt või koolist eemal viibida vms) aga ka vanglas pikaajaliste kokkusaamiste jaoks kasutatavate vabade tubade olemasolust. Kui kinnipeetavate hulgas teatud perioodil kokkusaamiste vastu vajadus suureneb, siis saavad pikaajalist kokkusaamist kasutada eelisjärjekorras need kinnipeetavad, kes ei ole viimase poolaasta jooksul pereliikmetega pikaajaliselt kohtunud.

¹² Vanglateenistuse koduleht. [Link](#)

¹³ Tartu vangla statistika puudub.

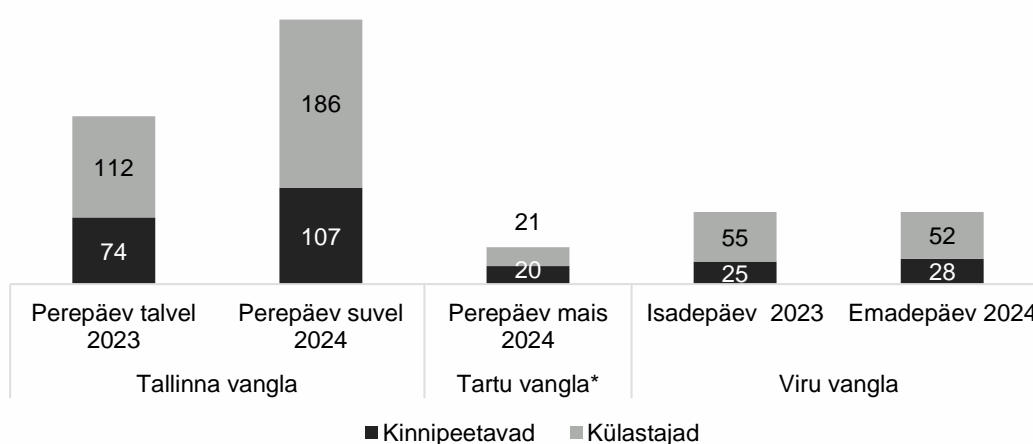
Joonis 2. Pikaajaliste kokkusaamiste kordade arv (unikaalsed isikud), september 2023–september 2024

Allikas: Vanglateenistuse andmed seisuga 12.09.2024.

Perepäevade korraldus ja sisu vanglate lõikes mõnevõrra erinevad. Tallinna vanglas korraldatakse perepäevi üksuste (kokku viis üksust) kaupa kaks korda aastas – suvel ja talvel. Ka Tartu vanglas korraldatakse perepäevi üksuste kaupa (kokku kaks üksust). Viru vangla korraldab perepäevi enamasti isade- ja emadepäeval. Perepäevad toimuvad Viru vanglas kõikide üksuste kinnipeetavatele korraga, v.a tugevdatud järelevalvega üksuses, kus korraldatakse perepäevi teistest eraldi ja korraga väiksemale arvule kinnipeetavatele.

Joonis 3. Pereüritustel osalejate arv vanglates, september 2023–september 2024

*Täielik küllastajate arv ei ole säilinud.

Allikas: Vanglateenistuse andmed seisuga 12.09.2024.

Vangistusseaduse § 32¹⁴ kohaselt on kinnipeetavatel võimalus osaleda ka lühiajalisel väljasõidul, mille põhjuseks on erakorraline sündmus või väljasõit vastava plaani alusel. Perekondlikel põhjustel toimuv väljasõit võib kesta kuni seitse päeva ning plaani alusel toimuv väljasõit kuni 21 päeva. Kinnipeetavad, kellele ei võimaldata lühiajalist väljasõitu, saavad taotleda lühiajalist väljaviimist sama seaduse § 33 kohaselt. Sellisel juhul on kinnipeetava väljaviimise ajal tagatud vangla saatemeeskonna järelevalve.

5.1.2. Kinnipeetavate kogemused

Peretegevuste teemalistel intervjuudel osales 21 kinnipeetavat Tallinna, Tartu ja Viru vanglast, kellest 20 olid vanuses 18—29 eluaastat ja üks oli 30-aastane või vanem. Kõigil neil oli suuremal või vähemal määral peretegevustega seotud teenustes osalemise kogemus.

Kokkuvõtvalt olid intervjuude põhjal kõik peretegevustega seotud teenused kinnipeetavate jaoks väga olulised ja oodatud. Kõige rohkem aitavad peretegevused:

- **Hoida ja parandada peresuhteid.** Intervjueeritud kinnipeetavad hindavad kõrgelt võimalust säilitada regulaarset kontakti oma pereliikmetega. Peretegevused aitavad neil säilitada kuuluvustunnet ja tugevdada suhteid, mis võivad vangistuse tõttu nõrgeneda. Regulaarne kontakt pereliikmetega aitab lahendada suhteprobleeme.
- **Toetada vaimset tervist.** Kokkusaamised lähedastega pakuvad kinnipeetavatele olulist emotsionaalset tuge ja aitavad maandada vangistusega kaasnevat stressi ning üksildustunnet. Intervjuudes osalenud kinnipeetavatel, kes saavad regulaarselt lähedastega suhelda, on motivatsioon üldiselt kõrgem ja hoiak positiivsem. See aitab neil paremini keskenduda oma arengule ja osaleda programmides, mis toetavad nende eesmärke vanglas ja ka hiljem vabanemisel.
- **Suurendada lähedaste toetust kinnipeetava vabanemisel.** Pidev kontakt perekonnaga valmistab kinnipeetavat ette edukamaks üleminekuks tavaellu pärast vangistust. Lähedased mõistavad paremini kinnipeetava olukorda ning saavad pakkuda praktilist ja moraalset tuge, mis muudab vabanemise sujuvamaks ja vähendab korduvkuritegevuse riski.

Intervjuude põhjal piirab peretegevuste positiivset mõju liiga kitsas lähedase inimese definitsioon, sest vaid vangistusseaduses sätestatule vastav inimene lubatakse klaasita lühiajalisele kokkusaamisele (sh pereteraapiasse)¹⁵, pikaajalisele kokkusaamisele¹⁶ ja pereüritusele. Kinnipeetavad märkisid, et pereliikmete, sõprade, sugulaste ja muude lähedaste liigitamine kehtiva õiguse järgi kategooriatesse „lähedane“ ja „mittelähedane“ tekitavad olukorra, kus kinnipeetav ei saa kohtuda nende inimestega, kellelt emotsionaalse toe saamist ta ise oluliseks ja vajalikuks peab. Kinnipeetavad avaldasid, et nad mõistavad, et piiratud on suhtlus endiste sõprade või muude tuttavatega. Kuid vahel on kinnipeetaval hea side hoopis enda tädi, onu, nõbu vms, kellega kohtumine võiks pakkuda soovitud tuge.

¹⁴ Vangistusseadus, RT I, 21.06.2024, 32.

¹⁵ Vangistusseaduse § 24 lg 1, RT I, 21.06.2024, 32.

¹⁶ Vangistusseaduse § 25 lg 1, RT I, 21.06.2024, 32.

Eriti keerulises olukorras on need kinnipeetavad, kes on alles oma peresuhteid loomas ja arendamas ning kelle lähedaseks isikuks on elukaaslane. Pikaajaliste kokkusaamiste puhul on võimalik elukaaslasega kohtuda juhul, kui kinnipeetav esitab piisavalt tõendeid (üürilepingud, pangakonto väljavõtted, sissekirjutus samal aadressil vms), et tegu on pikaajalise suhtega. Kuna inimesed tavaliselt ei kogu spetsiaalselt selliseid tõendeid, siis tihti ei olegi võimalik pikaajalist suhet tõendada ning elukaaslasega kohtuda. Mitmed intervjuueeritud töid näiteid, et füüsiliste kohtumiste puudumise tõttu on nende suhe elukaaslasega jahenenud või lõppenud, sest ainult telefonikõned ei ole suhte hoidmiseks piisavad.

Intervjuude põhjal on takistuseks ka, et praeguse definitsiooni järgi lähedane inimene ei saa enda alaealisi lapsi kokkusaamisele kaasa võtta, kuna viimased ei kvalifitseeru „lähedaseks“. Selle tulemusel jäävad kokkusaamised lihtsalt ära.

„/.../ Õel on 1-aastane laps. Ta ei saa last kuskile jätta, aga õe last ei lasta siia. Olen korduvalt rääkinud. Õel ei ole kuskile oma last 24 tundi kuskile panna. See ei toimi. Ka ilma klaasita kokkusaamisele õde lapsega tulla ei saa või ka muidu üksi tulla ei saa kui tal ei ole last kuskile jätta. Ja jääbki ainsaks võimaluseks helistamine.“

Kinnipeetavad ootavad paindlikkust nimetada ise lähedane isik või isikud, kes on neile vangistuse perioodil kõige asjakohasem ja tõhusam tugi.

Järgnevalt on kirjeldatud kinnipeetavate arvamusi peretegevustega seotud teenuste lõikes.

Videokõned

Kinnipeetavatega intervjuude tegemise ajal (toimusid 14.10–28.10.2024) võimaldati videokõnede tegemist oma lähedastega pilootprojektina ühe vangla ühes üksuses. Videokohtumised toimusid eraldi privaatses ruumis, kus kinnipeetavad said kasutada tahvelarvutit ja kõrvaklappe. Intervjuueeritud kinnipeetavate sõnul videokõnede kestus varieerus 15 minutist kuni 1,5 tunnini. Videokõnesid sai teha tööpäeviti vahemikus kell 8.30–16.30. Videokohtumisel osales ka vanglatöötaja, kes jälgis videopilti, kuid ei kuulnud heli.

Need intervjuueeritud kinnipeetavad, kel oli võimalus oma lähedastega videokõnesid teha, jäid sellise võimalusega väga rahule. Nende hinnangul videokõne võimaldab isiklikumat suhtlust ning välistab ebamugavustunde, mis kaasneb telefonikõnede tegemisel ja klaasiga lühiajalisel kokkusaamisel. Kinnipeetavate sõnul on videokõnede võimalus mugav nii kinnipeetavatele endile kui ka nende lähedastele. Külastajad ei pea vanglasse kohale tulekuks aega planeerima, kohale tulema ja läbima turvaprotseduure.

Paljudel kinnipeetavatel on ootus, et videokõnesid saaks tulevikus teha ka nädalavahetustel ja lisaks pereliikmetele ka sõpradega, kes on ennast nõuetekohaselt tuvastanud.

„Selline kokkusaamise lahendus mulle sobib. Ja kõigele teistele ka sobib nagu ma aru saan. Minu jaoks on see mugav. Ma ei pea ise kaugele minema. Kõik külastajad on öelnud, et ei ole seda... Leia see aeg, tuled siia vanglasse, kõik see läbi otsimine, see värk ja siis sa oled seal kuskil 2x1 meetrit mingisuguses boksis ja siis hoiad seda telefoni kõrva ääres, sest klaas on vahel. Sa ei saa päriselt nagu rääkida. See videokohtamine jätab kõik tüütu protsessi vahele. Külastajal on ju ka mugavam. Töö juures laua taga või kodus, ükskõik kus sa oled. Külastaja tunneb ennast mugavalt.“

„Olen kuulnud, et nüüd plaanitakse ka videokõnesid. See on väga hea. /.../ Näiteks kui kellegi pere elab kaugel, et ei saa tulla, et siis video vahendusel saab vähemast näha üksteist.“

„Paljud siin ei taha ka lapsi või peret siia tuua, et nad näeks et oled vanglas. Siis videost seda aru ei saa, ning saab ka suhelda.“

Vanglates ja üksustes, kus videokõnesid ei piloteerita, ootavad kinnipeetavad uudiseid või edusamme videokõnede kasutuselevõtu kohta. Intervjuude põhjal valitseb kinnipeetavate hulgas teadmatus, millal videokõned kõikidele kinnipeetavatele kõikides vanglates ja üksustes kättesaadavaks tehakse.

„Noh, me ootamegi neid videokõnesid. Sellest hakati rääkima aasta (2024. aasta) alguses. Ja siamaani pole meieni jõudnud see.“

„Videokõne piloot oli /.../ majas, peaks siia ka jõudma, aga ei tea, millal. Kui ma enne 2019 istuma hakkaksin, siis juba räägiti, et tuleb kohe, aga ikka pole siin.“

Kinnipeetavad arvasid, et videokõned võiks olla üheks võimaluseks leevendada eelkirjeldatud lähedase inimese kitsast definitsioonist tulenevat probleemi, mille tõttu soovitud inimesega kohtuda ei ole võimalik. Märgitigi, et videokõnede võimaldamine võiks osaliselt asendada ka lühiajalisi kokkusaamisi.

„Jah, aga minul ei saa neid /pereüritusi/ olema. Mu ema on ... /teises linnas/. Ja väikevend on hüperaktiivne. Teda ei saa jätta kuhugile. Siis saame suhelda kui videovestlused tulevad.“

„No nüüd tulevad Skype'i kõned. Ootame, et tulemas on tahvelarvutid selle jaoks. Kui nüüd need tulevad, siis see on väga suur asi. Siis ma ei oskagi midagi tahta rohkem. See teeb juba palju lihtsamaks, põhimõtteliselt asendab lühiajalist kohtumist. See on väga hea lahendus.“

Telefonikõned

Intervjuude põhjal on telefonikõnede kasutamise võimalus oma lähedastega suhtlemisel kinnipeetavate jaoks üldiselt väga tähtsal kohal. Enamike intervjuueeritud kinnipeetavate jaoks on see lähedastega kontakti hoidmisel peamine suhtlusvahend (lähedaste vanuse, pika vahemaa, keerulise majandusliku olukorra vms tõttu). Telefonikõned aitavad hoida regulaarset kontakti oma pereliikmetega eriti siis, kui viimastel on piiratud võimalused kinnipeetavaga vanglas kokku saada. Telefonivestlused aitavad olla kursis lähedaste igapäevaeluga.

Osad intervjuueeritud kinnipeetavad helistavad oma lähedastele aga harva või üldse mitte, sest neile ei meeldi sel moel oma lähedastega suhelda. Osad helistavad regulaarselt vaid konkreetsele pereliikmele, kellega tal on tihedam side - näiteks igapäevaselt õele aga mitte kunagi enda vanematele. Intervjuude põhjal võib järeldada, et sellisel juhul ei ole kinnipeetaval enda lähedastega tugevaid sidemeid ning ainult telefonikõne abil ei suuda nad uut sidet ka luua.

Kinnipeetavad, kes kasutavad telefonikõnesid aktiivsemalt, nimetasid kõnede tegemisel takistusi, mis raskendavad lähedastega suhtlemist. Näiteks märgitigi, et osades vanglates on telefon seina külge kinnitatud, mis ei võimalda kõne ajal liikumist, muudab pikemad vestlused ebamugavaks ja piirab privaatsust.

Mõnedes üksustes on telefonikõnedele kehtestatud limiit 60 minutit päevas. Osad kinnipeetavad on rahul 60-minutilise telefonikõne pikkusega päevas, kuid osadele sellest ajast lähedastega suhtlemiseks ei piisa. 60-minutiline telefonikõne pikkuse limiit päevas ei rahulda nende kinnipeetavate vajadusi, kes soovivad suhelda mitme pereliikmega eraldi või kui soovitakse lahendada keerulisemaid perekondlikke probleeme või küsimusi. Kinnipeetavatel on võimalik

taotleda telefonikõne limiidi suurendamist, kuid mõned kinnipeetavad tõid välja, et limiidi pikendamise taotlemine on keerukas, st taotluste läbivaatamine on bürokraatlik ja aeglane. Mõned intervjuueeritud kinnipeetavad tundsid ebavõrdset kohtlemist, kuna nende sõnul osadel kinnipeetavatel suuredatakse põhjendatud taotluse alusel limiiti, osadel mitte.

„Tund aega päevas piirang, kuna seal oli kolm telefoni sektori peale, siis piirati, et kõik jõuaks päeva jooksul ära helistada.“

Kõikides vanglates on telefonide arv üksuses piiratud, seetõttu tekib eriti õhtuti telefoniga helistada soovijatest järjekord. See raskendab oma kõneaja päevalimiidi maksimaalset kasutamist, eriti siis, kui sektor on pikemalt avatud vaid piiratud tundide jooksul. Seetõttu jagavad kinnipeetavad oma isikliku kõneajaga lühemateks osadeks, mis aga nende hinnangul vähendab kõnede sisulist kvaliteeti.

„Aga meil on see, et meil on kogu aeg telefoni järjekord. 40-le inimesele on kolm telefoni. Sektor on kuus tundi lahti. 6 tundi / 40 inimest / 3 telefoni. See tähendab 1,0 tundi ei saagi rääkida, tegelikkuses on 20 minutit inimese kohta päevas. Kui keegi räägib korraga 1,0 tunni, siis teised saavad selle võrra vähem rääkida. Arvestama peab ka isiku päevaplaaniga, kellele helistatakse. Enamus tung on õhtuti kella 18-20-ni. Löögile on saada keeruline. Ootad järjekorras ja vaatad, kuidas teised saavad helistada. Viimased võivad saada helistada, aga kõne pikkuseks võib jääda vaid 20 minutit. Sellisel moel kõigi oma pereliikmetega suheldud ei saa. Tuleb päevade kaupa pere ära jagada.“

Kokkuvõtvalt võib öelda, et telefonikõnede kasutamise võimalus on kinnipeetavate jaoks väga oluline teenus. Kinnipeetavate arvamuse kohaselt võiks telefonikõnede süsteemi vanglas täiustada nii, et kinnipeetavad saaksid oma lähedastega rohkem suhelda. Järgnevalt on esitatud kinnipeetavate arvamused, kuidas telefonikõnede korraldust parandada:

- **Kõneaja pikendamise võimaldamine.** 60-minutiline kõnelimiit päevas ei ole paljude jaoks piisav, eriti juhul, kui soovitakse suhelda mitme erineva pereliikmega või lahendada perekondlikke probleeme või küsimusi. Kinnipeetavate hinnangul pikem kõneajaga (näiteks kuni kolm tundi päevas) aitaks säilitada ja parandada kontakte pereliikmetega.
- **Järjekorra tõhusam haldamine.** Kuna telefonide arv on sektorites piiratud, tekivad helistada soovijatest järjekorrad. Kinnipeetavad esitasid ettepaneku: (1) võiks olla võimalus telefoni kasutamise aja broneerimiseks ja (2) võiks sektorite avamisega pikendada selleks, et kinnipeetavad saaksid oma kõneaja limiiti tõhusamalt kasutada.
- **Juhtmevabad telefonid.** Kinnipeetavate arvamuse kohaselt võiks kasutusele võtta juhtmevabad telefonid. Juhtmevaba telefon võimaldaks liikumisvabadust ja suurendaks mugavust.
- **Perekesksete vajadustega arvestamine.** Erinevate pereliikmete (nt väikelaste osalemine kõnedes) ja perede vajadused (keerulisemad peresuhted, probleemid peres vms) võiksid olla paindlikumalt lahendatud. Osad kinnipeetavad soovivad telefoni teel pakkuda oma väikelastele vanemlikku suhtlust ja toetust, kuid väikelastel on keeruline telefoni teel suhelda. Telefoni teel pereprobleemide või keeruliste peresuhete arutamine vajab aga järjepidevust ja rohkem aega.

„Muidu helistasin iga nädal, aga lapse emale ei meeldinud see, laps on väike, siis tal on keeruline telefonis rääkida.“

„Mõned mehed helistavad lastele ja laps ei oska ju telefonis rääkida.“

Sellised muudatused aitaksid kinnipeetavate arvates säilitada ja parandada suhteid lähedastega, mis on samal ajal olulised kinnipeetavate vaimsele heaolule ja edukamale taasühiskonnastamisele.

Lühiajalised kokkusaamised

Lühiajalised kokkusaamised on kinnipeetavate jaoks olulised, kuna aitavad kinnipeetavatel säilitada ja arendada peresuhteid. Eriti olulised on lühiajalised kokkusaamised kinnipeetavatele, kellel on lapsed, laste ja vanemliku sideme hoidmisel. Lühiajalised kokkusaamised annavad neile võimaluse oma laste elust osa saada, pakkudes lastele emotsionaalset turvatunnet ja säilitades vanemlikku suhet.

Vähemtähtis ei ole ka asjaolu, et lühiajalised kokkusaamised aitavad kinnipeetavatel hoida sidet välismaailmaga, mis omakorda vähendab vangistusega kaasnevat ängistust (vanglateskkonna monotoonsus, piirangud, teenuste kitsaskohad, stress, tegevusetus vms).

Osadel kinnipeetavatel ei olnud lähedastega kokkusaamise korraldusele midagi ette heita ja nad olid lühiajaliste kokkusaamistega väga rahul.

„/.../kõik need kokkusaamised asjad on tegelikult täiesti okeid. Neid on minu arvates piisavalt ja kõik see süsteem, et kuidas need (kokkusaamised) saada ja kõik see on minu arvates õige.“

Osad kinnipeetavad aga täheldasid lühiajalistel kokkusaamistel mõningaid piiranguid ja takistusi, mis nende hinnangul mõjutavad negatiivselt kokkusaamiste kvaliteeti ja takistavad kinnipeetavatel lähedastega suhteid hoida ja arendada. Eraldatud lühiajalise kokkusaamise kitsaskohana nimetati, et klaasiga eraldatus muudab suhtlemise jäigemaks ja vähendab kokkusaamiste emotsionaalset lähedust. Mõned intervjuueeritud kinnipeetavad võrdsustasid klaasiga lühiajalist kokkusaamist telefonikõnega. Leiti, et selline eraldus muudab suhtlemise sisutühjaks ja raskendab oluliste teemade arutamist ning kohtumiseks lastega selline kokkusaamise viis ei sobi.

„Lühiajaline on olemas, aga ma ei tea, kui 5-aastane laps on klaasi taga seal, see on imelik.“

Probleemkohana toodi esile, et lühiajaliste kokkusaamiste sagedus on piiratud. Paljude intervjuueeritud kinnipeetavate sõnul nad ei saa võimalust kohtuda oma lähedastega nii sageli kui nad sooviksid.

„Kohtuda saab kaks korda kuus. Või üks kord ilma klaasita. Kaks korda klaasi taga, see tähendab, et räägite telefoniga. Või üks kord /.../ kui tahad kohtuda ilma klaasita, istuda samal diivanil, siis see on nagu pika kohtumise asemel vms. Kas seda või teist. Kuigi põhimõtteliselt lühike kohting, ma ei tea. Ta on ka seal kaks tundi, ma arvan.“

Eriti teravalt toodi see probleem esile ilma klaasita kokkusaamiste puhul. Kinnipeetavate sõnul ilma klaasita kokkusaamisi ei võimaldata piisavalt erinevate piirangute või keeldude tõttu. Paljude intervjuueeritud kinnipeetavate jaoks on sellised kokkusaamised olulised.

„Ma olen teinud paar taotlust ilma klaasita kohtumiseks, aga pole saanud, pidid jubedad järjekorrad olema. Ma ei tea, kas nii on või ainult jutt.“

Intervjuude põhjal saab järeldada, et vanglates on lühiajaliste kokkusaamiste ruumide kasutusmugavus ja kokkusaamiste korraldus erinev. Osad intervjueeritud kinnipeetavad ütlesid, et lühiajaliste kokkusaamiste ruumid on hubased ja korraldus hea. Osad kinnipeetavad aga ütlesid, et lühiajalised kokkusaamised toimuvad ebamugavas keskkonnas, st ruum on väike ning puudub võimalus juua vett või minna tualettruumi.

„Kui seal on veel laps, siis ei saa enam ümber pöörata. Põhimõtteliselt näeb see lihtsalt välja nagu väike puur.“

Kinnipeetavate arvamuse kohaselt võiksid vanglas lühiajalised kokkusaamised olla korraldatud paindlikumalt ja toetavamalt, et kinnipeetavad saaksid tõhusamalt säilitada ja arendada suhteid oma lähedastega. Kinnipeetavate hinnangul võiks lühiajaliste kokkusaamiste korraldust parandada järgmiselt:

- **Klaasiga eraldatud lühiajalisel kokkusaamisel võiks külalist ja kinnipeetavat eraldataval klaasil olla augukesed sees.** Sellisel juhul ei peaks külaline ja kinnipeetav suhtlemisel kasutama telefonitoru, mis teeb kokkusaamise ebamugavaks. Samal ajal kinnipeetavad teadvustavad, et sellega kaasneb risk augukeste kaudu keelatud ainete vms vahendamiseks. Kinnipeetavad leidsid, et kindlasti leidub häid praktikaid, kuidas nimetatud riski maandada.
- **Ilma klaasita kokkusaamisi võiks lubada sagedamini.** Füüsiline kontakt, nagu kallistamine või käe hoidmine, aitab suurendada emotsionaalset lähedust (eriti väikelaste puhul) ja tugevdab peresidemeid, pakkudes samal ajal vaimset tuge nii kinnipeetavale kui ka tema lähedastele.
- **Kokkusaamiste ajalise paindlikkuse võimaldamine.** Võimaldada peredele erikohtlemist erilistel juhtudel, nagu sünnipäevade ja pühade puhul või võimaldada kohtuda õhtustel aegadel või nädalavahetustel, et töötavatel või kaugel elavatel pereliikmetel oleks kokkusaamistel lihtsam osaleda. Kokkusaamiste kestust võiks samuti pikendada. Pikem kokkusaamise aeg annaks rohkem võimalusi sisuliseks suhtlemiseks ja probleemide sügavamaks arutamiseks.
- **Kokkusaamiste broneerimise võiks teha kasutajasõbralikumaks**, et pereliikmed saaksid hõlpsasti valida kokkusaamise aja ja saaksid broneeringu kinnituse kiirelt kätte. Kasutajasõbralikum süsteem parandaks teenuse kättesaadavust.
- Kokkusaamiste **jaoks kasutatavaid ruume kohandada sõbralikumaks ja privaatsemaks.** Kokkusaamise ruumid võiksid olla vähem formaalsed, hubasemad ja peresõbralikumad. Samuti võiks olla tagatud piisav privaatsus. Kinnipeetavad väljendasid, et klaasiga kokkusaamised või liigne järelevalve muudavad suhtluse ebaautentseks ja formaalseks. Mõnel juhul on vaja arutada delikaatseid teemasid, näiteks pereprobleeme, finantsküsimusi või tulevikuplaane, mida on keeruline teha, kui ruumis puudub privaatsus.

Pikaajalised kokkusaamised

Pikaajalised kokkusaamised on kinnipeetavate jaoks olulised, kuna need aitavad säilitada ja tugevdada suhteid pereliikmete ja lähedastega, mis omakorda toetab nende emotsionaalset heaolu. Pikaajaline kokkusaamine võimaldab vahetut suhtlust, kus kinnipeetavad saavad oma lähedastega privaatset rääkida, arutada olulisi teemasid või suhteprobleeme, mis lühikeste kokkusaamiste või telefonikõnedega tihti võimalik pole. Need kokkusaamised annavad

võimaluse ühisteks tegevusteks (valmistada koos süüa, mängida lauamänge vms), füüsiliseks kontaktiks või lihtsalt rahulikult aega veeta. Koduse atmosfääri loomine annab kinnipeetavatel kogeda lähedast ja loomulikku sidet oma pereliikmetega. Samuti aitavad pikaajalised kokkusaamised kinnipeetavatel tunda end pereringi osana, mis on oluline nii vaimse tervise kui ka hiljem ühiskonda naasmise seisukohalt.

„Ma käin ainult oma perega pikkadel kohtingul, mul on pikad kohtingud, aga need perepäevad, pereüritused, ma ei lähe sinna, sest ma käin iga kuu pikkadel kohtingul ja sellest mulle piisab, mul on vanemad ja lapsed, nad elavad piisavalt kaugel, Sillamäel, ma käin iga kuu ja sellest piisab.“

Intervjueeritud kinnipeetavad märkisid pikaajaliste kokkusaamiste positiivse aspektina, et kokkusaamisteks pakutavate tubade maksumus on taskukohane. Samal ajal pikaajaliste kokkusaamiste ruumid erinevates vanglates kinnipeetavate hinnangul erinevad kaasajastatuse, mugavuse ja suuruse mõttes. Näiteks osad kinnipeetavad märkisid, et nende vanglas on pikaajalise kokkusaamise ruumid meeldivad ja heas korras, mis loovad tunde, et viibiksid justkui väikses korteris või hotellitoas. Samal ajal aga kinnipeetavad teises vanglas kurtsid, et kokkusaamiste ruumide inventar, kööginõud ja söögiriistad on iganenud ning lagunevad.

„Näiteks võiks muuta selles ruumi selliseks, et ta meenutaks vähem vanglat, sest me oleme vanglas. /.../ Hubasemaks jah. Vahetada, tellida, osta näiteks uusi nõusid. (Nõud) töötavad, aga sellised ... See tähendab, et veel kuus kuud ja ongi kõik, seda tuleb sada protsenti muuta. Ehk siis mõned pannid on juba sellised /näitab, et kõver!.“

Samuti kurdeti pikaajaliste kokkusaamiste korralduse üle. Intervjueeritud kinnipeetavate sõnul neid ei lubata nii sageli pikaajalistele kokkusaamistele kui neil soovi või vajadust on. Intervjuudest saab järeldada, et pikaajaliste kokkusaamiste võimaldamine erineb vanglate ja üksuste lõikes. Osadele kinnipeetavatele tundusid pikaajaliste kokkusaamiste ooteajad liiga pikad.

„Ma olen kuulnud, et ... /maja värvus/ majas jääb kohti üle. Ma ei tea, aga võib olla ei ole inimesi, kes käiks pikaajalisel. ... /maja värvus/ majas pidid ka üle olema mingid kohad. Ma ei tea, mis tehakse kohtadega, mis üle jäävad. Neid ära ei anta.“

Ühe kinnipeetava jaoks jäi mõistetamatuks miks ei saa enda kambrist pikaajalisele kokkusaamisele kaasa võtta isiklike hügieenitarbeid juhul, kui ei soovita pikaajalise kokkusaamise ruumides olevaid pesemisvahendeid ja hügieenitarbeid kasutada. Reeglistiku kohaselt tuleb sellisel juhul tellida vajalikud vahendid ja tarbed vangla e-poest, mille juurdehindlus ja transpordikulu on kinnipeetavate hinnangul väga kõrge. Sama kinnipeetava sõnul on ka arusaamatu miks ei saa e-poest ostetud tarbeid peale kokkusaamist enda kambrisse kaasa võtta. Tavapäraselt ostetud asjad kas visatakse ära või võtavad lähedased need koju kaasa.

*„Isegi enda hambapastat /kambrist/ ei tohi kaasa võtta. See antakse vangla poolt. See on paras ***. Kui sa tahad, siis tuleb vangla poest osta. Või noh e-poest. Miks ma pean ostma, kui mul on juba olemas? Et te nagunii te otsite kõik mu asjad läbi. Lasete need skännerist läbi, kui ma tagasi tulen. Mida ma saan sinna asjade sisse panna? See tekitas alguses viha. Ja kui sa poest ostad, siis tagasi sa midagi tuua ei või. Kõik visatakse ära. Et oli nii, et said kaasa võtta. Aga nüüd kaasa võtta ei tohi. Sellel ei ole loogilist põhjust. Või kiusu pärast?“*

Kinnipeetavatel on pikaajalisele kokkusaamisele võimalus e-poest osta toidukaupa. Kinnipeetavad kurtsid, et e-poest toidukauba tellimist ei ole võimalik ajastada kokkusaamise ajaga ning on esinenud olukordi, kus tellitud toit on kokkusaamise ajaks riknenud.

„Näiteks kui mul on neljapäeval kohtumine, siis saabuvad toidukaubad reedel. Ja tooted ootavad meid nädal aega. Ja viimane kord, kui ma käisin /kokkusaamisel/, oli pool toidust riknenud. Kirjutasin avalduse, kirjutasin ja rääkisin. Nad ei reageerinud. Mida me teha saame?“

Intervjuude põhjal on väikeste lastega peredele pikaajaline kokkusaamine väljakutseid pakkuv, kuna pikaajalise kokkusaamise korraldus ja ruumid ei arvesta piisavalt laste vajadustega.

Pikaajaliste kokkusaamiste puhul võiks kinnipeetavate arvates teha mitmes aspektis muudatusi, et need toetaksid kinnipeetavate peresuhteid ja taasühiskonnastamist veelgi paremini. Kinnipeetavate arvamusel võiks pikaajalisi kokkusaamisi lubada sagedamini, et kokkusaamised saaksid toimuda vastavalt kinnipeetava ja tema pere vajadustele. Samuti võiksid pikaajalised kokkusaamised toimuda hubasemates, avaramates, mugavamates ja peresõbralikes ruumides, mis sobivad paremini ka lastele ja noortele pereliikmetele. Lastele võiks olla eraldi mängunurk või laste programmidega varustatud teler, et muuta külastus kõigile meeldivamaks.

„Pikaajalisel on tore, mängime ja jooksume seal 24 tundi jutti, mu laps on energiline, ma ise ka olen selline. Ta tahab ikkagi välja minna ja jalutada. Tal on savi, kus seda teha, isegi koridori peal saaks jalutada. Ma olen küsinud seal vahel sinna lattu, siis isegi seal on huvitav tal. Ruumi ju on seal, seal võiks olla mingi laste mänguruum.“

„Ja seega pole põhimõtteliselt midagi teha. Istu ühes kinnises ruumis, lobise, jah. Istud seal terve ööpäeva suletult.“

Samuti võiks olla pikaajalisel kokkusaamisel kinnipeetaval ja tema pereliikmetel võimalus viibida õues. Intervjueeritud kinnipeetavate hinnangul võiks seda võimaldada kasvõi neile ettenähtud ajaraami ulatuses, st üks tund õues. Eriti oluline on see juhul, kui kinnipeetavad kohtuvad oma laste või vanematega.

„Näiteks ööpäevaks, kui oled lastega, või seal näiteks ema, kui ta on juba vana, või vanaema näiteks vana, nad ei anna sulle isegi tund aega värsket õhku, nad ei anna midagi... Nad lubasid, noh, nad ütlesid ka kunagi, et teevad lastele vähemalt mingi lastetoa.“

„Noh, lihtsalt, see tähendab, et kui olete kohtingul, et nad saaksid minna sinna kuskile mängima või veel midagi. Sa oled nii väikeses ruumis, et lastel on ööpäev raske olla. Et nad annaks vähemalt tund aega värsket õhku.“

„Ma ei tea, võib-olla minna jalutama või paviljoni minna. /.../ Mingi koht jalutamiseks oleks normaalne.“

Need muutused aitaksid pikaajaliste kokkusaamiste kaudu pakkuda kinnipeetavatele rohkem kvaliteetaega ja emotsionaalset tuge.

Väljasõidud

Viru vangla noorteüksuse kinnipeetavatele võimaldatakse aeg-ajalt (näiteks sünnipäeva tähistamine) kuni viie-tunnist koduvisiiti, kus neile on tagatud erarietes saatemeeskonna järelevalve. Võimalust kasutanud kinnipeetavad hindasid seda kõrgelt, sest saada vabadusse, oma pere ja sugulaste juurde, on nende sõnul hindamatu võimalus.

Perepäevad

Perepäevad toimuvad keskmiselt kaks korda aastas ning ühe perepäeva pikkus on umbes viis tundi. Kinnipeetavate sõnul toimuvad pereüritused suvel võimalusel väljas ning talvel spordisaalis.

Nende kinnipeetavate jaoks, kes on pereüritustest osa võtnud, on pereüritused väga oodatud ja positiivset emotsiooni pakkuvad üritused. Pereüritused sisaldavad tegevusi, mis on mõeldud kogu perele: korraldatakse ühiseid mängu, käsitöötubasid või muid peret ühendavaid ja suhtlemist soodustavaid tegevusi. Need tegevused aitavad luua lõbusama ja vabama õhkkonna, kus kõik pereliikmed saavad koos tegutseda, suhelda ja luua ühiseid positiivseid mälestusi. Kõikidele osalejatele on tagatud toitlustamine. Positiivse asjaoluna märgiti ka, et erinevalt tavalistest kokkusaamistest lubatakse pereüritustel füüsilist kontakti, näiteks kallistusi või käest kinni hoidmist. Kinnipeetavate sõnul on pereüritused korraldatud sellises formaadis, et need aitavad üritusel olles unustada ära, et ollakse vanglas.

„Perepäevad. Päris hea. Selle teeb heaks inimesed. See aasta meil esimene kord. Mulle meeldis. Kui muidu on olnud niimoodi, kas toimub kas väljas või sees suures saalis, siis seekord oli niimoodi, et sa said olla väljas kui ka sees. Sa said välja minna lapsega mängima. Seal oli teisi lapsi ka, teisi inimesi. See tundus nagu mingi üritus.“

Perepäevad on intervjueritud kinnipeetavate jaoks peretegevustest ühed kõige enam positiivseid emotsioone pakkuvad üritused. Kinnipeetavad avaldasid, et sellised pereüritused peavad jätkuma.

Perepäevade osas toodi positiivsena välja, et korraldamisel on palju arvestatud lastega peredega. Osad intervjueritud arvasid, et sellele lisaks võiks perepäeva formaati laiendada suuremale sihtgrupile kui vaid lastega peredele.

Kitsaskohtadena märgiti, et perepäevadega seoses tekitavad teatavat ebamugavust, stressi ja piinlikkust korralised turvaprotseduurid ja seda nii kinnipeetavate lähedastele kui ka kinnipeetavatele endile. Märgiti, et pereliikmetel tuleb läbida põhjalik turvakontroll, sealhulgas teenistuskoera-poolne kontroll ja isiklike asjade äraandmine. See aga omakorda tekitab kinnipeetavatele emotsionaalset koormust ja võib raskendada peresidemete hoidmist vangistuse ajal.

Pereteraapia (sh MDFT)

Pereteraapiat pakutakse seni Viru vangla noorteüksuse kinnipeetavatele MDFT meetodil. Selles osalemise kogemus oli mõnel kinnipeetaval. Intervjuudes uuriti pereteraapia vajaduste kohta laiemalt kõikidelt intervjuudes osalenud kinnipeetavatelt.

Intervjueritud kinnipeetavad, kel oli pereteraapias osalemise kogemus või soovisid seal osaleda, leidsid, et pereteraapia on väga oluline teenus. Teenus on kasulik terapeudi kaasabil suhete parandamiseks, pereprobleemide arutamiseks ja pereliikmetega suhtlusoskuste arendamiseks, pakkudes samal ajal kinnipeetavatele võimalust tunda end lähedaste poolt toetatuna. Lisaks on pereteraapia alternatiivne võimalus viibida oma lähedastega koos.

„Põhimõtteliselt meeldib mulle kõik, aga üle kõige meeldis mulle teraapia, mis aitab perega lähedasemaks saada. Kuna enne seda suhted väga head ei olnud, me ei suhelnud, aga nüüd tundub, et suhted lähevad paremaks. Teraapia abil on võimalik üksteist tundma õppida.“

Kinnipeetavad, kellel oli pereteraapias osalemise kogemus, märkisid, et teraapia alguses võiks olla kinnipeetaval ja tema pereliikmetel üksteisega mõningane kohanemisaeg. Lisaks võiks pereteraapias selgitada pereliikmetele kinnipeetava olukorda ja vajadusi.

„Ainus probleem, mis mul sellega seoses oli, oli see, et tundsin end ärevana ja kohmetuna. See tähendab, et noh, see oli ebatavaline, et me polnud teineteist nii kaua näinud, ja siis bam ja nad tulid.“

Intervjuueritud kinnipeetavate hinnangul on pereteraapia vajadus vanglas suurem kui seda tegelikkuses pakutakse (hetkel vaid MDFT Viru Vangla noorteüksuses). Leiti, et pereterapeute võiks rohkem olla. Kui mõne terapeudiga tekib üksteise mittemõistmisi, siis see ei tähenda, et pereteraapiat ei vajata vaid selliste olukordade lahendamiseks võiks olla võimalus terapeuti vahetada.

„Sooviksin rohkem spetsialiste. Iga pere vajab erinevat lähenemist. /.../ Et teisel pool oleks terapeut, kes näeb olukorda ka kolmanda osapoolena. Et selle kallal töötataks veel palju rohkem inimesi, kui praegu. /.../ Ühest selle ala spetsialistist ei piisa. Ja me vajame teist spetsialisti, kes aitaks kui midagi on. Või kui on mingi arusaamatus mõne teise spetsialistiga.“

Pereteraapiat viiakse läbi vaid kinnipeetava ja tema lähedastega: vanematega, õdede-vendadega, lastega ja abikaasaga. Intervjuueritud kinnipeetavad arvasid, et pereteraapia sihtrühma võiks laiendada. Pereteraapiat võiks pakkuda ka noortele kinnipeetavatele, kellel on elukaaslane ja kellega ollakse sisuliselt üks leibkond. Pereteraapia pakuks neile võimalust spetsialisti toel töötada oma probleemidega.

„/.../ jälle tüdrukuga (pereteraapia läbiviimine tüdrukusõbraga), sest paljudel on sellest tõesti puudus.“

Tabel 3. Kokkuvõtte kinnipeetavate poolt intervjuudes välja toodud peretegevustega seotud probleemidest ja kinnipeetavate ootused nende lahendamiseks

INTERVJUUES VÄLJA TOODUD PROBLEEMID	KINNIFEETAVATE OOTUSED NENDE PROBLEEMIDE LAHENDAMISEKS
Üldine teema	
„Lähedase inimese“ kitsas definitsioon ja vähene paindlikkus tekitavad olukorra, kus kinnipeetav ei saa kohtuda isikutega, kellelt emotsionaalse toe saamist ta ise oluliseks ja vajalikuks peab.	Lubada suuremat paindlikkust nimetada kinnipeetaval ise lähedane isik või isikud (elukaaslane, tädi, onu, nõbu vms).
Videokõned	
Videokõnesid võimaldatakse pilootprojekti raames vaid ühe vangla ühes üksuses.	Videokõnede võimaldamine Eesti vanglates kõikidele kinnipeetavatele.
Videokõnesid saab teha ainult lähedastega ning vaid tööpäeviti ja tavapärasel tööajal.	Võimaldada videokõnesid ka nädalavahetustel ja lisaks pereliikmetele ka sõpradega, kes on ennast nõuetekohaselt tuvastanud.
Telefonikõned	
Telefon on seina külge kinnitatud, mistõttu pikkade kõnede tegemine ei ole mugav ja privaatne.	Juhtmevabad telefonid suurendaks kasutusmugavust.
Kõneaja limiit 60 minutit päevas ei rahulda nende kinnipeetavate vajadusi, kes soovivad suhelda mitme pereliikmega eraldi või kui soovitakse lahendada keerulisemaid perekondlikke probleeme või küsimusi.	Kõneaja pikendamine (näitena toodi kuni kolm tundi päevas).

INTERVJUUDES VÄLJA TOODUD PROBLEEMID	KINNIPEETAVATE OOTUSED NENDE PROBLEEMIDE LAHENDAMISEKS
<p>Kõneaja limiidi pikendamise taotlemine on keerukas, st taotluste läbivaatamine on bürookraatlik ja aeglane. Mõned intervjuueeritud kinnipeetavad tundsid ebavõrdset kohtlemist, kuna nende sõnul osadel kinnipeetavatel suurendatakse põhjendatud taotluse alusel limiiti, osadel mitte.</p>	<p>Võiks arvestada rohkem perekesksete vajadustega. Erinevate pereliikmete (nt väikelaste osalemine kõnedes) ja pere vajadused (keerulisemad peresuhted, probleemid peres vms) võiksid olla paindlikumalt lahendatud.</p>
<p>Kasutatavate telefonide arv on üksuses piiratud, seetõttu tekib eriti õhtuti telefoniga helistada soovijatest järjekord.</p>	<p>Järjekorra tõhusam haldamine, mis tähendab, et (1) võiks olla võimalus telefoni kasutamise aja broneerimiseks ja (2) võiks sektorite avamisega pikendada selleks, et kinnipeetavad saaksid oma kõneaja limiiti tõhusamalt kasutada.</p>
<p>Lühiajalised kokkusaamised</p>	
<p>Paljude intervjuueeritud kinnipeetavate sõnul nad ei saa võimalust kohtuda oma lähedastega nii sageli kui nad sooviksid, eriti klaasita kokkusaamiste puhul.</p>	<p>Kokkusaamiste broneerimise võiks teha kasutajasõbralikumaks.</p> <p>Ilma klaasita kokkusaamisi võiks lubada sagedamini.</p> <p>Kokkusaamiste aeg võiks sisaldada paindlikkust. (1) Võimaldada erikohtlemist erilistel juhtudel, nagu sünnipäevade ja pühade puhul või võimaldada kohtuda õhtustel aegadel või nädalavahetustel, et töötavatel või kaugel elavatel pereliikmetel oleks kokkusaamistel lihtsam osaleda. (2) Pikendada kokkusaamiste kestust.</p>
<p>Kokkusaamised toimuvad ebamugavas keskkonnas. Klaasiga eraldamine kokkusaamisel muudab suhtlemise sisutühjaks ja raskendab oluliste teemade arutamist. Lastega kohtumiseks selline kokkusaamise viis ei sobi. Lisaks osade kinnipeetavate jaoks on kokkusaamiste ruumid väikesed ning puudub võimalus juua vett või minna tualettruumi.</p>	<p>Kokkusaamiste keskkonda kohandada sõbralikumaks, hubasemaks ja privaatsemaks.</p>
<p>Pikaajalised kokkusaamised</p>	
<p>Kinnipeetavaid ei lubata nii sageli pikaajalistele kokkusaamistele kui nad soovivad.</p>	<p>Lubada kokkusaamisi sagedamini, et need saaksid toimuda vastavalt kinnipeetava ja tema pere vajadustele.</p>
<p>Kokkusaamistel paindlikkuse puudumine isiklike hügieenitarvete kasutamises ja toidukaupade tellimisel e-poest. Viimasel juhul on esinenud tellitud toidukaupade rikkumist.</p>	<p>Lubada kinnipeetavatel kasutada kambrist kaasa võetud isiklike hügieenitarbeid.</p> <p>Võimaldada ajalist paindlikkust e-poest toidu tellimisel, et see ühilduks planeeritud pikaajalise kokkusaamistega.</p>
<p>Kohati on kokkusaamiste ruumide inventar iganenud ning lagunev.</p>	<p>Kokkusaamised võiksid toimuda hubasemates, avaramates, mugavamates ja peresõbralikes ruumides, mis sobivad paremini ka lastele ja noortele pereliikmetele. Lastele võiks olla eraldi mängunurk või laste programmidega varustatud teler.</p>
<p>Kokkusaamiste korraldus ja ruumid ei arvesta piisavalt laste vajadustega.</p>	

INTERVJUUDES VÄLJA TOODUD PROBLEEMID	KINNIPEETAVATE OOTUSED NENDE PROBLEEMIDE LAHENDAMISEKS
	Lubada kinnipeetaval ja tema pereliikmetel pikaajalisel kokkusaamisel viibida õues (minimaalselt 1 tund).
Perepäevad	
Pereliikmetel tuleb läbida põhjalik turvakontroll, sealhulgas teenistuskooera-poolne kontroll ja isiklike asjade äraandmine. Selline korraline turvaprotseduur tekitab teatavat ebamugavust, stressi ja piinlikkust nii kinnipeetavate lähedastele kui ka kinnipeetavale endile.	Selgitada turvaprotseduuride vajalikkust ja korraldust nii kinnipeetavatele kui nende lähedastele (sh lapsesõbralikud selgitused).
Perepäevade korraldamisel võiks lisaks lastega peredele pakkuda rohkem spetsiaalseid tegevusi ka teiste peretüüpidele ja sihtgruppidele.	Laiendada perepäeva formaati suuremale sihtgrupile.
Pereteraapia (sh MDFT)	
Pereteraapia teenust (MDFT) on saanud kasutada vaid Viru vangla noorteüksuse kinnipeetavad.	Pakkuda pereteraapiat laialdasemalt.
Pereteraapia formaat näeb ette, et teraapiat viiakse läbi kinnipeetava ja tema vangistusseaduse mõistes defineeritud lähedastega, kuid vajadus pereteraapia järele on laiem (nt elukaaslane).	Pereteraapiat võiks pakkuda ka noortele kinnipeetavatele, kellel on elukaaslane ja kellega ollakse sisuliselt üks leibkond. Pereteraapia pakuks neile võimalust spetsialisti toel töötada oma probleemidega.
Vahel esineb üksteise mittemõistmisi teraapias osaleva pere, kinnipeetava ja terapeudi vahel.	Teraapia alguses võiks olla kinnipeetaval ja tema pereliikmetel üksteisega mõningane kohanemisaeg. Lisaks võiks pereteraapias selgitada pereliikmetele kinnipeetava olukorda ja vajadusi. Pereterapeute võiks rohkem olla. Kui mõne terapeudiga tekib üksteise mittemõistmisi, siis see ei tähenda, et pereteraapiat ei vajata vaid selliste olukordade lahendamiseks võiks olla võimalus terapeuti vahetada.

5.2. Vaimse tervise teenused

Eesti vanglates on vaimse tervise teenuste pakkumise eesmärk toetada kinnipeetavate heaolu ja korduvkuritegevuse ennetamist. Kinnipeetavatele pakutakse individuaalnõustamist, psühholoogilist abi, erinevaid sotsiaalprogramme ja psühhiaatrilist abi. Viimane kuulub tervishoiuteenuse hulka, mille korraldamine toimub vanglates alates 1.07.2024

Sotsiaalministeeriumi vastutusallas. Psühhiaatriateenust pakuvad vanglates kohalikud tervishoiuasutused. Tervishoiuteenust korraldab ja juhib Tervisekassa.

5.2.1. Vaimse tervise teenuste korraldus

Sotsiaalse rehabilitatsiooni eesmärk on aidata kinnipeetaval säilitada ja luua olulisi ning positiivseid sotsiaalseid kontakte väljaspool vanglat, suurendada toimetulekut ning mõjutada teda käituma õiguskaualekamalt¹⁷. Kinnipeetavad suunatakse sotsiaalprogrammidesse vastavalt kinnipeetava riskidele. Sotsiaalprogrammide pakkumisel kasutatakse vangla enda ressursse, kaasates selleks ka vabatahtlikke ja teenusepakkujaid väljastpoolt vanglat.

Sõltuvalt programmist on need avatud kõikidele kinnipeetavatele või suunatud väga kitsale sihtrühmale (Tabel 4). Suurem osa programmidest on suunatud gruppidele, kuid neid on võimalik pakkuda ka individuaalselt. Kavandatud kokkusaamiste arv, intensiivsus ja kestus on programmide lõikes erinev.

Tabel 4. Vanglates pakutavad sotsiaalprogrammid ja programmide sihtrühmad

PROGRAMM	SIHTRÜHM
Agressiivsuse asendamise treening	Keskmise või sellest kõrgema retsidiivsusriskiga süüdimõistetud, kes on kasutanud vägivalda (samas ei pea olema vägivallakuriteo eest süüdi mõistetud)
Eluviisitreening	Sõltuvusainete kuritarvitajad/sõltlased ja hasartmängusõltlased, kelle puhul sõltuvus põhjustab õigusvastast käitumist
Igapäevane valik	Sõltuvusprobleemidega süüdimõistetud, kes on sooritanud kuriteo sõltuvuse tõttu
Liiklusohutusprogramm	Süüdi mõistetud joobeseisundis mootorsõiduki juhtimise eest
Minu kristlikud väärtused ja hoiakud	Kõik
Minu valik	14-aastased ja vanemad psüühika- ja käitumishäiretega, kerge vaimse alaarengu ja/või õpivilumuse häiretega noored ja nn tavanoored
Pere- ja paarisuhte vägivalda vähendamine	Lähisuhtevägivalla eest süüdi mõistetud kinnipeetavad
Sotsiaalsete oskuste arendamise treening	Kõik
Tugevustel põhinev raviprogramm	Mõõduka ja kõrge riskiga seksuaalkurjategijad
Usk ja teadmised	Ühes või mitmes sõltuvussuhtes olevad kinnipeetavad
Uus suund	Seksuaalkurjategijad

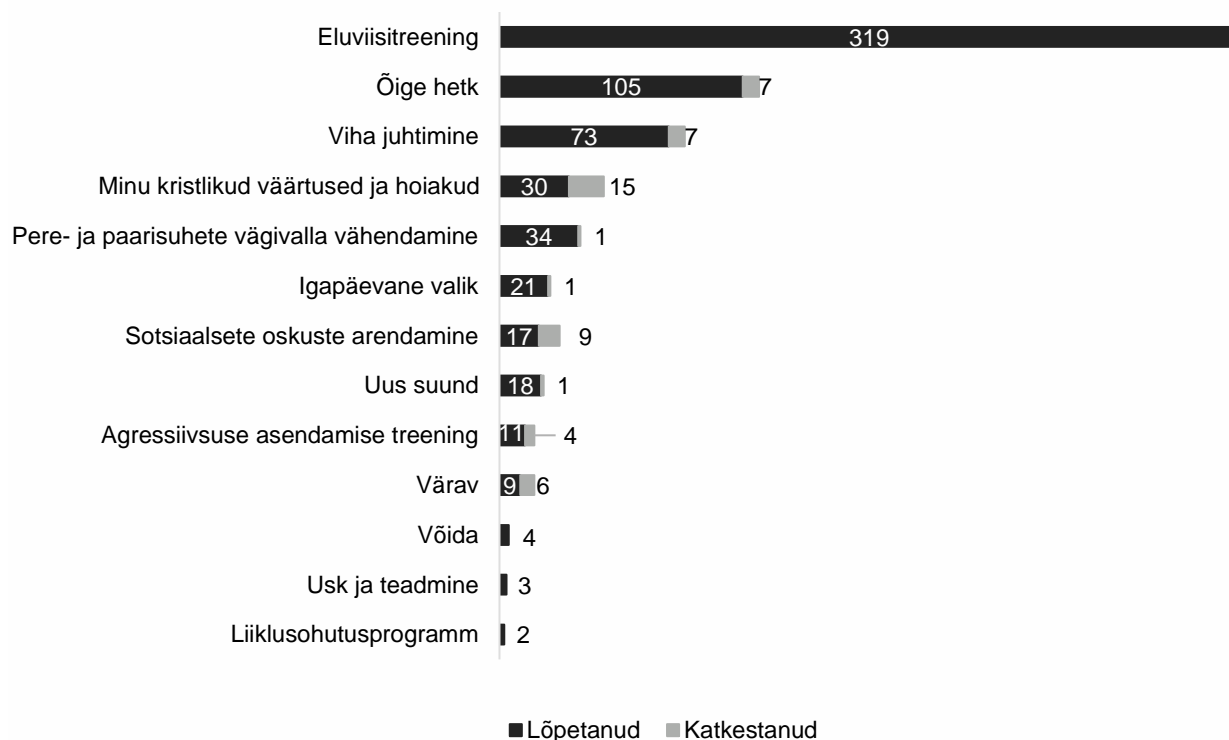
¹⁷ Vanglateenistuse koduleht. [Link](#)

PROGRAMM	SIHTRÜHM
Viha juhtimine	Süüdimõistetud, kellel on raskusi viha vaos hoidmisega ja enda tunnete valitsemisega
Võida	Naissoost süüdimõistetud, kel puudub motivatsioon loobuda kuritegelikust käitumisest, kelle vanemaoskused ja suhted lähedastega on probleemsed ning kes ei tööta või on tegevuseta
Värav	Süüdimõistetud, kellel on diagnoositud kerge vaimne alaareng (IQ 50–69) või kelle suhtes on ametnikel arvamus, et isiku sotsiaalsed, emotsionaalsed ja käitumuslikud raskused tulenevad piiratud vaimsetest võimetest
Õige hetk	Kõik

Allikas: Autorite koostatud tuginedes Vanglateenistuse¹⁸ kodulehele.

Kinnipeetava osalemine programmis sõltub kinnipeetava riskihindamisest. Vastavalt riskidele määratakse riski maandav tegevus kinnipeetava ITK-sse. Perioodi 01.09.2023–12.09.2024 oli kõige rohkem osalejaid sõltuvusainete- ja hasartmängusõltlastele suunatud programmis „Eluviisitreening“. Selles programmis osales 319 kinnipeetavat. Samuti oli palju osalejaid individuaalprogrammis „Õige hetk“ ning individuaal- või grupiprogrammis „Viha juhtimine“ (vastavalt 112 ja 80 kinnipeetavat).

Joonis 4. Programmid edukalt lõpetanute ja katkestajate arv, 01.09.2023–12.09.2024

Allikas: Vanglateenistuse andmed seisuga 12.09.2024.

Kuigi programmid on määratud kinnipeetava ITK-s, siis nendes osalemine on vabatahtlik. Kinnipeetaval võib jääda osalemine pooleli, kui ta ei ole piisavalt motiveeritud osalema või kui

¹⁸ Vanglateenistuse koduleht (11.09.2024). [Link](#)

kinnipeetav viiakse üle teise vanglasse, kus seda programmi läbi ei viida. Kõige enam katkestajaid programmis „Minu kristlikud väärtused ja hoiakud“ (15 katkestajat) ning programmis „Sotsiaalsete oskuste arendamine“ (üheksa katkestajat). Katkestajaid ei olnud sellistes madala osalejate arvuga programmides nagu naistele suunatud motivatsiooniprogrammis „Võida“, kõigile suunatud programmis „Usk ja teadmine“ ja „Liiklusohutusprogramm“.

5.2.2. Kinnipeetavate kogemused

Vaimse tervise teenuse teemalistel intervjuudel osales 21 kinnipeetavat Tallinna, Tartu ja Viru vanglast, kellest 20 olid vanuses 18–29 eluaastat ja üks oli 30-aastane või vanem. Kõigil neil oli vaimse tervise teenuste kasutamise kogemus. Kõige enam räägiti psühholoogi teenuse kasutamisest ja erinevates sotsiaalprogrammides osalemisest.

Enamikel intervjueeritutel oli kogemus ka psühhiaatriga. Kuna psühhiaater tegeleb otseselt inimeste vaimse tervise probleemidega, on käesolevas alapeatükis kirjeldatud kinnipeetavate kogemusi ka psühhiaatri teenuse kasutamisel.

Psühholoogi teenus

Intervjueeritud kinnipeetavad hindasid psühholoogi tuge oma vaimse heaolu parandamisel oluliseks, et paremini toime tulla vanglateskkonnas kui ka valmistuda eluks väljaspool vanglat. Kinnipeetavad märkisid, et kuna vanglas on palju nõ „katkiseid inimesi“, siis on psühholoogi pidev tugi äärmiselt oluline. Psühholoog on kinnipeetavate sõnul neile oluline järgmistel põhjustel:

- **Emotsionaalne tugi ja pingete maandamine.** Psühholoogi juures saavad kinnipeetavad oma muresid ja probleeme vabalt väljendada. Stressi ja raskete emotsionaalsete mõtete (suitsiidimõtete vms) jagamine psühholoogiga aitab kinnipeetavatel leida meelerahu ja lahendusi negatiivsete mõtete ületamiseks.
- **Abi igapäevaeluga toime tulemisel.** Psühholoog aitab kinnipeetavatel leida lahendusi igapäevaelus ja peresuhetes tekkinud probleemidele. Mõnikord vajavad kinnipeetavad tuge näiteks perekonnas rahaliste raskuste või muude pingeliste olukordade lahendamisel. Ühtlasi võib psühholoogiline tugi neil aidata vanglateskkonnas paremini toime tulla.
- **Vaikse ja turvalise keskkonna pakkumine.** Psühholoogilise toe saamine annab kinnipeetavatele võimaluse ajutiselt eemalduda vangla argipäevaelu probleemidest ja konfliktidest. Kinnipeetavad saavad psühholoogile rahulikult oma mõtteid ja tundeid väljendada ilma, et keegi neile otsest hinnangut annaks.
- **Motivatsiooni ja enesearengu toetamine.** Psühholoogiline tugi aitab kinnipeetavatel mõista oma tegude põhjus-tagajärg seoseid ning leida eesmärgid ja vahendeid enesearenguks. Paljud kinnipeetavad tunnetavad, et regulaarne psühholoogi juures käimine hoiab neid motiveerituna ja aitab neil oma elu ning mõtteviisi korrastada.

Intervjuude põhjal mõjutab kinnipeetavate rahulolu psühholoogi teenusega kõige rohkem see, kui on tekkinud kinnipeetava usaldus psühholoogi vastu ja kindlustunne rääkida psühholoogile isiklike muresid. Osad kinnipeetavad tõid näiteid, kus nad tundsid, et suhtlus psühholoogiga ei klappinud. Sellisel juhul olid kinnipeetavad ka ise pettunud ja kergesti tekkis hoiak, et

psühholoogist pole abi. Teised kirjeldasid kuidas õige sobivuse korral oli nõustamine edukas ning peale psühholoogiga rääkimist tekkis neil hea tunne.

„Aga psühholoogi juures tead, et ta ei räägi seal kellelegi. Sa võid teda usaldada.“

„Psühholoog on suur tugi. Nüüd psühholoog teab ise mind kirja panna iga kahe nädala tagant.“

„Psühholoog on see, kelle poole pöördun, aga ka seal on mul säilinud ettevaatlikkus, mida rääkida, sest kunagi ei tea, mis digipäevikusse kirja pannakse.“

„Psühholoog... Mulle ei meeldinud. Mina isiklikult, ma ei paneks selle psühholoogi juurde uuesti aega.“

Uuringud on näidanud, et psühholoogi empaatiavõime, autentsus ja usaldusväärsus on seotud paremate tulemustega¹⁹. Intervjuudest kinnipeetavatega ilmnes, et psühholoogi teenuse kvaliteet vanglate lõikes varieerus. Osadel kinnipeetavatel on olnud negatiivseid kogemusi, kus nad tunnevad, et psühholoog ei paku piisavalt tuge ja suhtumine võib olla üleolev või üldistav. On esinenud juhtumeid, kus psühholoogi vastuvõtul viibib kaks kinnipeetavat, kellest üks täidab psühholoogi poolt antud küsimustikku ning teisega peab psühholoog formaalset vestlust.

Mitmed kinnitasid, et psühholoogile enda probleemidest rääkimine on väga oluline, sest tegemist on oma valdkonna spetsialistiga, kes oskab anda professionaalset nõu.

Nooremad kinnipeetavad avaldasid, et psühholoogide hulgas võiks olla rohkem noori psühhologe, kes mõistavad noorte probleeme paremini ja kes oskavad noortega eakohaselt ennast väljendada või suhelda.

„Ma ei ütle et siin üldse psühhologe ei ole, /.../ Tore vestlus temaga, kuidas sul läheb ja siis ongi kõik. Ta saab aru, et see on väike ventileerimine, see pole ju vaimse tervise abi. Saab korra mugavalt vestelda. Nagu räägin sinuga siin.“

Intervjuudes põhjal järeldeb, et tervikuna on kinnipeetavate nõudlus psühholoogi teenuse järele suurem kui seda neile võimaldatakse. Kinnipeetavad kurtsid, et psühholoogide kättesaadavus on halb. Ühelt poolt on psühholoogi vastuvõtule pikad järjekorrad, mistõttu kiireloomulised mured võivad jääda lahendamata või tähelepanuta. Teiselt poolt paljud intervjuueeritud kinnipeetavad tunnetasid, et ettenähtud kokkusaamiste arv ei ole kinnipeetavate vajaduste rahuldamiseks piisav.

Ideaalis võiksid kinnipeetavad enda sõnul psühholoogiga kohtuda iganädalaselt või üle kahe nädala, millega oleks tagatud järjepidev psühholoogiline tugi. Kinnipeetavad tunnetasid, et lisaks regulaarsetele seanssidele vajavad nad psühholoogiga vestlusi vajaduspõhiselt.

Olukorra tõsidust süvendab asjaolu, et psühholoogi puhkuse ajal nende asendusi ei toimu. Psühholoogi vastuvõtu seansside sagedus varieerus vanglate ja kinnipeetavate kogemuste lõikes sõltudes kinnipeetavate arvamusel suuresti sellest, kuidas on kinnipeetava ITK-s psühholoogi teenuse vajadust kirjeldatud.

¹⁹ Norcross, J. C., Wampold, B. E. (2019). *A new therapy for each patient: Evidence-based relationships and responsiveness*. DOI: 10.1002/jclp.22678.

„Psühholoog käib korra kuus. Selleks ajaks, kui tema kunagi jõuab, on mure juba ära lahenenud.“

„Tõenäoliselt tuleb oodata kaks kuud, kuni psühholoog teid vastu võtab.“

„Aja saamine on nüüd see, et meid on nii palju. Ainult üks psühholoog ... /värvi nimetus/ maja peale. Ta oli kuu aega suvepuhkusel. Keegi tema tööd ei tee, keegi ei asenda.“

Mõnikord on tulemusliku nõustamise juures takistuseks psühholoogi ja kinnipeetava vaheline keelebarjäär, enamasti vene emakeelega kinnipeetavate puhul. Selle tulemusena on suhtlus ja tervikuna teenus ebaefektiivne. Suurem vene keelt valdavate psühholoogide arv võiks tagada selle, et kinnipeetav ja psühholoog saaksid suhelda omavahel kinnipeetava emakeeles.

„Nüüd pole meil kahjuks vene psühholooge ja seepärast käin pastori juurdes.“

„Pigem minu mingid asjad, kui ma ütlesin, et mida ma tahaks väljas teha, siis on kohe, et kuule, ära põhimõtteliselt unista nii suurelt, et lepi selle palgatööga. Kuidagi tegi minu seda vaatenurka maha.“

„Minu puhul see vestlus, see toimus niimoodi, et /.../ Teine inimene /.../ käis seal minuga samal ajal. Tema pidi mingit paberit täitma ja tal viidi mingi vestlust läbi, aga minu puhul, lihtsalt rääkis. Kirja ei läinud mitte midagi. Paberit mitte midagi ei teinud. Ma ei saanud isegi ta ülesandest aru, mis ta tahtis, et ma teeksin siis järgmiseks nädalaks ära mingisuguse, mis on minu heaks siis seaduslikult raha teenimine, et palgatöö. Aga mis see palgatöö siin oleks? Ja siis kui ma küsin, et ta lahti seletaks, ta ei oska seletada mulle. Ei saanud aru.“

Psühhiaatrienus

Psühhiaater on kinnipeetavate sõnul oluline, sest ta pakub vaimse tervise tuge ja aitab toime tulla nii enne vanglasse sattumist tekkinud raskustega või sõltuvusega kui ka vanglas viibimise ajal tekkinud vaimse tervise probleemidega. Vanglas viibimine on mõnede kinnipeetavate jaoks vaimne või emotsionaalne väljakutse, eriti siis, kui kinnipeetaval oli juba enne vanglasse sattumist sõltuvushäire, käitumishäire vms.

„Selle pärast, et aeg kiiremini lendaks, minnakse psühhiaatri juurde, lastakse endale kirjutada pillid välja. Ja nad istuvad seal, et noh, vähemalt kuidagi asja värvilisemaks muuta. Noh, depressioon.“

„Mõnikord on mul isegi sellised mõtted, et mul võib olla isegi skisofreenia tekkinud sellest vanglast, sellest režiimist siin, tingimustest. Ja ma lähen psühhiaatri juurde, räägin talle kõigist oma probleemidest ja palun, et ta annaks mulle mingit rahustavat ravimit. Sest esiteks olen ma vangis. Teiseks on mul pikk karistus, 15 aastat. Olen 25-aastane, olen noor. See on minu jaoks väga stressirohke.“

Psühhiaatriateenust vajavad kinnipeetavad kohtuvad psühhiaatriga regulaarselt. Intervjueeritud kinnipeetavate sõnul on vanglate lõikes psühhiaatrite arv, kättesaadavus ja teenuse kvaliteet väga varieeruv. Ühes vanglas töötab mitu psühhiaatrit, kes kinnipeetavate sõnul pakuvad väga head, tõhusat ja regulaarset ravi. Teises vanglas võib psühhiaatri vastuvõtule pääsemine võtta aega mitu kuud või rohkemgi, näiteks kohtutakse kord aastas. Psühhiaatri halb kättesaadavus on tekitanud kinnipeetavates pettumust ja rahulolematust.

„... /linna nimi/ on meditsiin, psühhiaatrid on kõik kolm korda paremad. Siin on üks psühhiaater /.../. ... /linna nimi/ psühhiaatri juures, seal nad tegelikult ka tegelevad sinuga. Siin näiteks ravipinalid, mul on alati ravimid sassi aetud, mul peaks iga päev olema ravim ATH vastu hommik ja lõuna, siis nad panevad selle õhtuks. ... /linna nimi/ on kindlad inimesed, kes pinaleid täidavad, siin on eri inimesed. ... /linna nimi/ oli kaks psühhiaatrit, saab kiiremini sinna. Keegi siin ka läks psühhiaatri juurde, siis lihtsalt istus seal, aga nad ei räägi, panid Xanaxi peale ja keegi ei suhtle. Kui mind toodi siia ... /linna nimi/, siis öeldi kohe, et tõmbame rohud maha, aga kust nad seda teavad teha, nad pole suhelnudki minuga, kust nad teavad, mis minu sees toimub ja mis mul vaja on?“

„Siin ei reageeri psühhiaater üldse teiste probleemidele. Ta ei hooli. Ta tõesti ei hooli. ... /linna nimi/ - psühhiaater. Kuldne mees tõesti.“

„Meil eelmise psühhiaatriga oli nii, et ravim kirjutati välja kuni karistuse lõpuni. Aga nüüd see kirjutab ainult kaheks kuuks. Siis see ravim saab otsa ja siis sa ei saa tema juurde tagasi, et uuesti kirjutaks. Siis sa pead siin meedikuga vaidlema, et seda ravimit saada uuesti.“

Mõni kinnipeetav on psühhiaatri halva kättesaadavuse tõttu otsinud abi väljaspool vanglat oma endiselt psühhiaatril.

„Mul on väljas ka enda psühhiaater, kui ma halvasti tunnen, siis helistan talle. Enam ma ei lase end nii kaugele, et tuleks uuesti enesetapu mõtted.“

Mitmed kinnipeetavad tunnevad, et psühhiaater ei ole piisavalt toetav ega paku vajalikku individuaalset lähenemist. Kinnipeetavate sõnul on vastuvõtud kohati lühikesed. Psühhiaater keskendub ainult mõnele küsimusele (uneprobleemid vms) ning jätab laiemad vaimse tervise probleemid tähelepanuta. Kinnipeetavate arvates on mõne psühhiaatri sellise teguviisi põhjuseks eelarvamuslik hoiak, eeldades, et kinnipeetav soovib lihtsalt retseptiravimit saada.

„Mul on psühhiaater öelnud, et mul võib olla on ATH, aga sealt edasi ei saa mingit abi.“

„Nii juhtus mul psühhiaatriga, ma tulin oma probleeme rääkima, tema ütleb mulle, jah, ma tean, sa tahad, et ma kirjutaks sulle tablette välja. Istun seal ja mõtlen, et noh, kuidas me loome teiega üldse mingisugust dialoogi, kui avan teile oma hinge ja te ütlete mulle kohe midagi sellist. Noh, lõpuks leidsime hiljem ühise keele. Ta ütleb: „Noh, jah, ma olen lihtsalt harjunud, et inimesed tulevad ja hakkavad ehitama, noh, omamoodi...“

Intervjueeritud kinnipeetavate hinnangul on sellised eelarvamusel rohkem eakamatel psühhiaatritel, kelle jaoks esindavad kinnipeetavad teatud stereotüüpi. Sellisel juhul on eriti noorematel kinnipeetavatel psühhiaatriga keeruline ühist keelt leida ja sisulist abi saada.

„/Sügav ohe/ ... no psühhiaatri juures käisin viimati novembris. See oli ammu. Sellepärast, et selle arstiga mina läbi ei saa. Ta on selline nagu, ma ei tea, kahtlane inimene. Ta on vana mees. Väga vana. Ja ta kui räägid temaga, siis ta teeb nagu ta ei kuuleks. Nagu ta ei kuuleks. Ja siis kui tema räägib, siis ta räägib nii kiiresti, et mulle ei jõua kohale mida ta ütleb.“

Üldiselt väljendasid kinnipeetavad, et nad vajavad psühhiaatril rohkem regulaarset ja usaldusväärset vaimse tervise tuge ja abi. Psühhiaatri vastuvõttudel võiks keskenduda rohkem kinnipeetavate isiklike murede arutamisele, mitte ainult ravimite väljakirjutamisele. Kinnipeetavate arvamusel võiks psühhiaater rohkem abi pakkuda kinnipeetavate erinevate sõltuvushäirete raviks.

„Asendage see vanamees täielikult välja ja pange sinna tavaline psühhiaater, kes töötaks narkomaanidega, mitte see, kes lihtsalt ei millegi eest palka saab.“

Sotsiaalprogrammid

Kinnipeetavate jaoks on sotsiaalprogrammide eesmärk aidata neil toime tulla mitmesuguste probleemidega, mis tekkisid enne vangistust või süvenevad või tekkinud vangistuse ajal. Need programmid pakuvad võimalusi enesearenguks ja valmistavad kinnipeetavaid ette eluks väljaspool vanglat.

Kõik kinnipeetavad hindasid sotsiaalprogramme üldiselt positiivselt ja vajalikeks. Kinnipeetavate arvates on tõhusamad need teenused, kus oma kogemuslugusid tulevad vanglasse rääkima näiteks Lootuse küla elanikud, endised kinnipeetavad, teadmisi jagavad ametnikud Eesti Töötukassast vms. Intervjuude põhjal saab järeldada, et kinnipeetavate motivatsioon on kõrgem

ja sotsiaalprogrammid täidavad üldiselt paremini eesmärki nende kinnipeetavate puhul, kes näevad võimalust selle abil liikuda avavanglasse, võimalust varem või lähiajal vabaneda vms põhjus.

Intervjueeritud kinnipeetavad nimetasid üksikuid sotsiaalprogrammide läbimisega kaasnevaid probleeme:

- Grupiprogrammi läbiviimisega alustatakse vaid siis, kui programmi läbiviimiseks on registreerunud teatud arv osalejaid. Selle tulemusel peavad osalemisest huvitatud kinnipeetavad vahel väga kaua ootama.
- Kui programmi kestel kinnipeetav viiakse üle teise vanglasse, siis eelnevas vanglas pooleli jäänud programm ei pruugi uues vanglas jätkuda (nt seal ei pakuta seda).

Mõlemad kirjeldatud juhud võivad aeglustada kinnipeetava ITK täitmist.

Samuti on paljud programmid piiratud kättesaadavusega, mis võib takistada kinnipeetavate osalemist soovitud tegevustes. See hõlmab endas nii vähest valikut, lühiajalist kestust, kui ka vajadusele vastavate programmide puudumist. Eriti puudutab see lühikese karistusajaga kinnipeetavaid, keda näiteks ei määrata pikemat aega kestvatesse programmidesse. Intervjueeritud kinnipeetavate sõnul on esinenud juhtumeid, kus kinnipeetavatele ei määrata programme nende vajaduse järgi.

„Ma ei saanud aru, miks ma seal käisin. Enne eluviisitreeningut on üks vestlus. Ja selle põhjal vaadatakse, et kas sa siis sobid sinna või ehk isegi ei ole vaja sul seda programmi. Mina ei ole siin mingite sõltuvusprobleemidega. Ainult suitsetamine on väga halb asi. Minu probleemid olid majanduslikud probleemid. Minu arvates ma sain eluviisitreeninguga petta, sest seda võib võtta kahte moodi. Sõltumus ja kuidas hakkama saada üldse paremini, kuidas asju paremini teha ja kuidas ma siia tagasi ei tuleks.“

Kinnipeetavate tähelepanekute järgi võiks programme rohkem olla nii temaatilises mõttes kui ka selles mõttes, et motiveeritumatele kinnipeetavatele võiks määrata rohkem sotsiaalprogramme või juba läbitud sotsiaalprogrammidele jätkuprogramme. Samuti võiks kinnipeetavate arvates sõltuvushäiretega kinnipeetavatele pakkuda rohkem temaatilisi sotsiaalprogramme.

„Vestlesin ka enda kontaktiga, et kas oleks võimalik veel programme võtta, aga ei, vangla ei määra juurde. Programme võiks rohkem olla.“

„Soovin, et oleks rohkem selliseid programme, kus saaks süvitsi minna ja ennast rohkem mõista.“

Kinnipeetavate arvates oleks programmid nende jaoks sisukamad, kui ühes grupis osalejad oleks sarnase sõltuvusega või on neile määratud karistus sarnase rikkumise eest.

Kinnipeetava individuaalsest vajadusest lähtudes võiks arvestada sellega, et osasid sotsiaalprogramme või mõnda programmi osa soovitakse läbida individuaalselt, sest kinnipeetavate seas valitseb üksteise suhtes usaldamatus. Kinnipeetavad ei usalda oma isiklikke kogemusi ja arvamusi kaasvõrgudele jagada ning valitakse, mida jagada teistele ja mida mitte.

„Eluviisitreening oli mul üksi, sest sa pidid seal rohkem kordi käima. Ja rohkem kordi oli vaja puudutada teemasid, mis olid rohkem ... mida ei taha teistega jagada.“

„Ja nii ma näiteks tahan öelda palju asju, aga ma ei saa seda teha, sest noh, ma ei saa seda niimoodi öelda kõigi ees, näiteks avalikult.“

Kuigi mitmed intervjueritud kinnipeetavad kavatsesid pärast vabanemist minna rehabilitatsioonikeskusesse, siis leiti, et pärast vanglast vabanemist võiks kinnipeetavatele pakkuda ka jätkuprogramme või täiesti uusi programme, eriti just sõltuvushäiretega tegelemiseks.

„Nende programmidega on nii, et seal alati hakatakse jälle nendele valu-nuppudele vajutama, et mis ikka kunagi oli, see kitkub kõik lahti jälle, ma ei taha sada korda jälle minevikust rääkida. Need programmid võiks olla hoopis kuidas taasühiskonnastada, et kuidas ma edaspidi hakkama saaksin. Kuidas ennast aidata tulevikus.“

Järgnevalt on kirjeldatud kinnipeetavate kogemusi ja ootusi nende sotsiaalprogrammide kohta, mida nad on läbinud.

Eluviisitreening | Eluviisitreening vanglas on struktureeritud ühekordse programmikursusena, mille eesmärk on pakkuda oskusi ja teadmisi paremate valikute tegemiseks. Õpitakse „ei“ ütlemise tehnikat, st kuidas hoida eemale halbade sõnadest, vältimaks sõltuvusainete kasutamist vms. Samuti selgitatakse, kuidas käituda sõltuvuse korral, kuidas toimub murdumine vms ning samal ajal selgitatakse, kuidas kõige paremini ühes või teises olukorras käituda. Programm sisaldab 6–8 kohtumist ning programmi viib läbi sotsiaaltöötaja. Programmis jagavad oma kogemuslugusid endised sõltlased vms.

Osade kinnipeetavate jaoks oli see programm formaalne, mida tuli läbida teatud tingimuste täitmiseks (näiteks avavanglasse pääsemiseks vms), kuid mõnede jaoks oli see hariv ja vajalik kogemus.

„Eluviisitreening meeldis, tahaks jätkuprogrammi. Programmid on sellised, et kes tahavad seda läbida ja teised läbivad selle, et plusspunkt kirja saada. Programm oli minu jaoks hariv, jooksis sujuvalt, mulle meeldis seal käia ja vestelda. Läbiviija oli ka tore. Kõik toimis.“

„Nad aitavad. Sest sinuga räägib inimene, kes on kõik need asjad oma elus juba läbi teinud. Ta annab sulle nõu, kuidas seda teha. Mõned inimesed võtavad neid nõuanded, mõned mitte. Mõned teevad seda vaid linnkese pärast Jah, see tähendab, et selle määras kohus. Niisiis, sa pead tulema, minema kuulama ja ongi kõik. Ja mõned võtavad sealt nõu ja see isegi aitab.“

Mõned kinnipeetavad väljendasid, et programm toimiks paremini, kui see oleks individuaalsem ja võimaldaks rohkem privaatsust ning turvalist ruumi, sest grupikeskkonnas ei soovita alati avameelselt oma isiklike probleeme jagada. Osad kinnipeetavad arvasid, et programmil võiks olla jätkuprogramm.

„Ühes programmis käisin individuaalselt, siis oli koroona aeg. Eluviisitreening oli see. See oligi hea, et oli üks, sest ma ei oleks grupis tahtnud rääkida enda mineviku asjadest. Ma saan aru et grupis kuuled teiste lugusid. Aga see oli liiga isiklik. Pakuti varianti et võiks ka väikeses grupis teha seda, aga mu lapsepõlve teemad olid nii rasked minu jaoks ja ma polnud nõus seda teistega jagama.“

Õige hetk | Programmi raames toimub arutelu kinnipeetava elustiili ja enne vangistust tehtud vigade üle, et analüüsida ja mõista oma käitumise põhjuseid. Programm keskendub eneseanalüüsile ja agressiooniga toimetulemisele, aidates osalejatel konflikte vältima ja oma reaktsioone kontrollima. Kohtumised toimuvad tavaliselt kord-kaks nädalas. Üks kohtumine kestab 2–2,5 tundi. Kokku toimub 13 kohtumist.

Kinnipeetavate sõnul teemasse süvitsi minek sõltub juhendaja oskustest, teadmistest ja kogemustest. Mitmed kinnipeetavad jäid programmiga väga rahule. Mõned kinnipeetavad soovivad rohkem individuaalset tuge ja probleemianalüüsi käsitlust.

„Jah, ma soovin, et neid oleks rohkem. /.../ neid kohtumisi. No neid tegevusi on rohkemgi. Mul on veel mõned küsimused jäänud, ütleme nii. No ma jätaks selle näiteks kolm korda nädalas. Aga kakskümmend kohtumist. Mitte 13, vaid 20 kohtumist.“

Samuti märgiti, et programmi mõned elemendid on ajale jalgu jäänud, mis pärsib programmi tõhusust.

„Minust sai pärast seda programmi hoopis teine inimene. Kuid kahjuks on selles programmis punkte, mis muudab selle minu jaoks pisut aegunuks.“

Viha juhtimine | Programm keskendub osalejate enesekontrolli arendamisele. Programmi kohtumised toimuvad tavaliselt kord nädalas. Kohtumised kestavad umbes 3–4 kuud.

Mõned intervjueeritud kinnipeetavad jäid programmiga rahule ja leidsid, et see aitas neil oma tundeid paremini mõista ja hallata. Mõned intervjueeritud kinnipeetavad märkisid aga, et nad ei vaja seda programmi. Intervjueeritud kinnipeetavate arvates programmi tõhusust võis mõjutada grupis osalejate valik ja grupis osalejate valmisolek rääkida avameelselt oma isiklikest kogemustest ja tunnetest.

Minu valik | Individuaalprogrammi üks kohtumine kestab 1–2 tundi. Kinnipeetav täidab töölehti, mida hiljem koos juhendajaga analüüsitakse.

Kinnipeetavate sõnul oleks programm tõhusam, kui kinnipeetav täidaks esmalt töölehe individuaalselt ning seejärel analüüsiks täidetud töölehte koos juhendajaga.

„Sotsiaalprogrammis on näiteks programm Minu valik. Näiteks sellega on võimalik minna rohkem süvitsi ja tänu sellele saab sealt rohkem abi ammutada.“

Agressiivsuse asendamise treening (ART) | Grupiprogramm keskendub impulsiivse käitumise ennetamisele ja konfliktide vältimisele. Kinnipeetavatele õpetatakse viha juhtimist ja alternatiivseid reaktsioone, et ennetada agressiivset käitumist.

Programmis osalenud tundsid, et peale osalemist suudavad nad enda emotsioone paremini kontrollida.

„Agressiivsuse asendamise treening pakkus mulle väga huvi ja see oli mulle kasulik.“

Võida | Grupiprogrammi eesmärk on aidata osalejatel mõista oma käitumist ning valmistada kinnipeetavaid ette taasühiskonnastamiseks. Programm keskendub isikliku vastutuse võtmisele ja elu eesmärkide leidmisele.

Mõne intervjueeritud kinnipeetava arvates võiks programm sisaldada rohkem individuaalset lähenemist. Samuti võiks ühes programmis osalejad olla grupeeritud sarnase toimepandud kuriteo alusel, mis võimaldaks jagada sarnasemaid kogemusi ja seeläbi paremini üksteist mõista.

„Võida oli grupis ja see oli okei. Mind häiris et, ma ei mäleta palju meid oli, vist 6. Kõikide paragrahvid olid erinevad, kõik rääkisid eri asjadest. Võiks olla sarnasema paragrahviga inimesed. Siis võib olla oleks mõistnud paremini ja

üksteise kogemusi, oleks saanud midagi kaasa võtta. Kui näiteks inimene räägib, et ta loomi piinas, siis ma ei tea, ma ei oska sellest midagi arvata. See ei aita mind.“

12 sammu | Programm on kiriklik või ilmalik. Programmis on ette nähtud kuni kaks kohtumist nädalas. Kokku toimub 12 kohtumist. Programmi kestus on 3–6 kuud. Grupi suuruseks on 8–10 inimest. Programmi sisuks on arutlused selle üle, kuidas endaga hakkama saada, kust abi saada jne.

Intervjueeritud kinnipeetavate hinnangul on programmi väärtuseks see, et programmi juhendaja oskas teemast rääkida isiklike kogemuste põhjal (endine sõltlane vms). Mõne intervjueeritud kinnipeetava jaoks ei olnud programm piisavalt kasulik ning programmist võeti kaasa negatiivne kogemus.

„No ütleme, jah, 12 sammu puhul on näiteks üks tüdruk, kellele meeldib pidevalt kommenteerida, teeb pidevalt kommentaare, siin sa jälle oled, siin sa oled... No see on see, mis mulle ei meeldi, see on kriitika minu suunal pärineb kelleltki. Ja ma olen selline väga kergesti ärrituv, emotsionaalne inimene ja mul on raske näiteks sellises olukorras hakkama saada.“

Tabel 5. Kokkuvõtte kinnipeetavate poolt intervjuudes välja toodud vaimse tervise teenustega seotud probleemidest ja kinnipeetavate ootused nende lahendamiseks

INTERVJUUDES VÄLJA TOODUD PROBLEEMID	KINNIPEETAVATE OOTUSED NENDE PROBLEEMIDE LAHENDAMISEKS
Psühholoogi teenus	
Nõudlus psühholoogi teenuse järele on suurem kui seda pakutakse (pikad järjekorrad, kohtumiste arv ei ole kinnipeetavate vajaduste rahuldamiseks piisav vms).	Psühholooge võiks vanglates rohkem olla ja teenust võiks pakkuda nii eesti kui vene keeles. Kinnipeetavad sooviks üldiselt psühholoogiga kohtuda iganädalaselt või üle kahe nädala.
Negatiivsete olukordade kogemine (psühholoog tõlgendab kinnipeetava muresid või vajadusi teisiti, psühholoog ei paku piisavalt tuge ja suhtumine võib olla üleolev või üldistav, suhtlus ei klappinud vms).	Psühholoogide hulgas võiks olla rohkem neid psühholooge, kes mõistavad noorte probleeme paremini ja kes oskavad noortega eakohaselt ennast väljendada või suhelda.
Psühholoogi ja kinnipeetava vahel esineb keelebarjäär.	
Teenuse kvaliteet vanglate lõikes varieerub.	
Sotsiaalprogrammid	
Grupiprogrammiga alustatakse alles siis, kui grupp täitub. Seetõttu tuleb osadel huvilistel väga pikalt oodata.	Arvestada kinnipeetavate ITK-ga ja kinnipeetavate ootustega selle täitmise tempole.
Kinnipeetava üleviimisel teise vanglasse võib eelnevas vanglas pooleli jäänud programm jääda katkestatuks.	
Programmid on piiratud kättesaadavusega. See hõlmab endas vähest valikut, lühiajalist kestust ja kinnipeetavate vajadustele vastavate programmide puudumist. Eriti puudutab see lühikese karistusajaga kinnipeetavaid, keda näiteks ei määrata pikemat aega kestvatesse programmidesse.	Programme võiks rohkem olla nii temaatilises mõttes kui ka selles mõttes, et motiveeritumatele kinnipeetavatele võiks määrata rohkem sotsiaalprogramme või juba läbitud sotsiaalprogrammidele jätkuprogramme nii vanglas kui pärast vabanemist (nt programmile Eluviisitreening). Sõltuvushäiretega kinnipeetavatele pakkuda rohkem temaatilisi sotsiaalprogramme.
Programme ei määrata kinnipeetava vajaduse alusel.	Arvestada kinnipeetavate individuaalseid vajadusi.

INTERVJUUES VÄLJA TOODUD PROBLEEMID	KINNIPEETAVATE OOTUSED NENDE PROBLEEMIDE LAHENDAMISEKS
On esinenud juhtumeid, kus ühes grupiprogrammis osalevad kinnipeetavad on erineva kuritegeliku taustaga.	Ühes grupiprogrammis võiksid osalejad olla moodustatud sõltuvuse või rikkumise paragrahvi järgi süüdimõistetud kinnipeetavatest (nt programmis Võida).
Kinnipeetavad ei soovi end grupiprogrammides avada, sest kinnipeetavate vahel valitseb üksteise suhtes usaldamatus.	Osasid programme või mõnda programmiosa soovitakse läbida individuaalselt (nt programmis Õige hetk).
Programmi Õige hetk sisuline korraldus (mõned elemendid ajale jalgu jäänud, programmi läbiviimise meetod vms).	Programmi võiks ajakohastada. Mõned kinnipeetavad soovivad rohkem individuaalset tuge ja probleemianalüüsi käsitlust.

5.3. Digioskuste arendamise teenused

Eesti vanglates pööratakse üha enam tähelepanu kinnipeetavate digioskuste arendamisele, et toetada nende naasmist ühiskonda. Kinnipeetavatel on võimalus valitud tegevusteks kasutada tahvelarvuteid, saada üldharidus- ja kutseõppe õppekava raames arvutiõpet ning osaleda arvutikoolitustel.

5.3.1. Digioskuste teenuste korraldus

Taasühiskonnastamise üheks osaks on kinnipeetavate digipädevuste arendamine ja digioskuste õpetamine. Arvutiõpet saavad vähesel määral need kinnipeetavad, kes õpivad üldharidus- või kutseõppes või osalevad arvutikoolitusel. 2022/2023. õppeaastal õppis 72 kinnipeetavat põhikoolis, 64 gümnaasiumis ja 260 kutsekoolis²⁰. Arvutikoolitusi tehakse vanglates vähe. Vanglateenistuse andmetel toimub 2024/2025. õppeaastal Tallinnas kahele grupile „Arvutikursus algajatele“. Lisaks avatakse 2025. aastal kaks arvutikursust: „3D modelleerimine AUTOCAD“ ja „Programmeerimise alused ja digipädevused“.

Arvutikoolituste korraldamist vanglas raskendab kaks asjaolu, mille tõttu on arvutikoolitusteks huvigruppide moodustamine ja koolituste läbiviimine keerukas. Esiteks on kinnipeetavate digipädevus väga erinev ja teiseks on kinnipeetavate karistuse pikkus erinev.

Interneti kasutamine on kinnipeetavatel piiratud²¹. Kinnipeetavad saavad kasutada tahvelarvuteid, mille kaudu suhelda kohtutega e-toimiku keskkonnas, tellida endale e-poest kaupa (enamasti kaks korda kuus), edastada vanglale pöördumisi ja tutvuda õigusaktidega. 2024. aasta kevadel kiitis riigikogu heaks eelnõu, mis lubab kinnipeetavatel suhelda lähedastega videokohtumise teel ja lubada avavanglas laiem ligipääs internetile.

5.3.2. Kinnipeetavate kogemused

Digioskuste teemalisel intervjuudel osales 21 kinnipeetavat Tallinna, Tartu ja Viru vanglast, kellest 20 olid vanuses 18—29 eluaastat ja üks oli 30-aastane või vanem. Nendest mõned õppisid koolis, kuid eraldi arvutikoolitusel oli osalenud vaid mõni üksik intervjuueeritud kinnipeetav.

Vanglas viibimise ajal on kinnipeetavate peamine kokkupuude digivahenditega tahvelarvuti kasutamine eelkirjeldatud igapäevasteks tegevusteks. Intervjuude põhjal tulevad kinnipeetavad üldiselt tahvelarvuti kasutamisega toime. Vajadusel aitavad tahvelarvutis toimingute tegemisel vanglatöötajad või kaaskinnipeetavad vahetu juhendamise kaudu. Kitsaskohana toodi intervjuudes esile, et sõltuvalt vanglast ei jagu igapäevatoimingute tarvis kõigile soovijatele tahvelarvuteid. Kinnipeetavate arvamusel võiks tahvelarvutite kättesaadavus olla parem.

„Hetkel on kahe sektori /80 inimese/ peale viis tahvelarvutit. /E-poest/ tellimistähtaja saabudes on keeruline tahvlit saada.“

²⁰ Vanglateenistuse koduleht. [Link](#)

²¹ Vangistusseaduse § 31, RT I, 21.06.2024, 32.

Digioskuste omandamine vanglas toimub peamiselt üldharidus- või kutseõppe raames. Põhikooli, gümnaasiumi ja kutsehariduse õppekava sisaldab MS Office Wordi ja Exceli arvutiõppe tunde. Sõltuvalt vanglast ja õpetajast kasutatakse arvutit vahel ka muude õppeainete raames. Kinnipeetavad hindasid üldiselt arvutitunde vajalikuks, kuid avaldasid tundide sisu ja kvaliteedi osa teatavat rahulolematust. Paremate IT-oskustega kinnipeetavate jaoks olid arvutitunnid liiga algtasemel või tehakse lihtsalt tehniliselt õpetaja antud ülesanne läbi, seejuures midagi sisuliselt õppimata või mõistmata miks see on vajalik. Toodi näiteid, kus arvutitundide sisu ja läbiviimine sõltub õpetaja pädevusest ja seetõttu varieerub vanglate või õppetasemete lõikes.

„Meil oli ükskord Exceli tund ka, aga seda ma küll ei taha, see oli nii raske, seal pidi arvutama, seda pole mul küll vaja teha. Matemaatikat pole vaja. Ühe tunni proovis õpetaja meiega seda ja rohkem ta pole teinud Excelit. /.../ Excel oli kõigile raske, aga seda vaja ei lähe.“

„Ma ise viskasin üks korda õhku selle, et äkki prooviks Excelit, et sellest on kasu ka päriselt midagi. Aga ma ei tea, kas see õpetaja ise oskab. Esimene arvuti tund oli mingi programmeerimine. Mingi koodi kirjutamine. Ja mitte, et me ise kirjutame, vaid antakse paberileht. Kirjutad kõik täpselt samamoodi. Ava see asi. Ja siis kirjutakse kõik täpselt samamoodi sinna.“

„Põhikoolis oli mingi tekst Word. Sellest oli kasu. Õpetaja oli teine. Excelit on vaja. Seda on päriselt ka elus vaja. Mingid slaidiesitlusi, mida ka päriselt vaja läheb.“

„Eelmine aastal oli parem õpetaja. Ta annab matemaatikat ja arvutit. Eelmine õpetaja oli parem, seletas kõik rahulikult lahti. Aga see aasta ta (uus õpetaja) teeb nagu teeb, keegi ei saa aru, mida ta seletab.“

Eraldi arvutikoolitusi on vanglas tehtud vähe. Peamiselt on need suunatud digipädevuse baasoskuste arendamisele. Kursused toimuvad ühekordse kursusena üks-kaks korda nädalas. Neid kursusi hindasid kinnipeetavad üldiselt väga headeks ja vajalikeks. Intervjuude põhjal võiks kursused olla efektiivsemad ja nad ise oleks rohkem motiveeritud osalema, kui need arvestaks osalejate erineva arvutioskuste tasemega (nt MS Office programmi koolitus eraldi algajatele ja edasijõudnutele) või oleks suunatud eraldi tarkvara (nt MS Office tööriistad) ja igapäevaste oskuste (nt CV koostamine, avalduse kirjutamine vms) õppimiseks.

„Aga see on lihtne, teate, kuidas isegi, oletame näiteks, kuidas minna Internetti, kuidas kirjutada CV isegi. Interneti algtase ja see kõik, baastase omandada.“

„No Word, Office seal näiteks kasvõi CV, kuidas õigesti ...ma oskasin seda teha, aga ikka kuidas parandan midagi. Noh, see on põhimõtteliselt peamine. ..kuidas sinna igasuguseid avaldusi kirjutada.“

„Noh, jah, millegipärast, jah, ma ei teadnud paljusid asju, paljusid asju saan nüüd ise seal midagi teha. Wordis kõikvõimalikud ülesanded, kõik selle kohta, kuidas seda õigesti kasutada. Noh, see on kõik peamine, võiks öelda.“

„Kui ma eelmine kord seal käisin, no see oli ikka väga ammu, seal oli Exceli kursus. Ma midagi seal ikka leidsin et mis olid uued, sellised väikesed asjad. See oli ok koolitus. Õpetaja oli ok. See oli kord nädalas. Päris pikka aega. Aga ma käisin seal ikka seepärast, et midagi üldse teha oleks.“

Mõned kinnipeetavad, kel oli juba enne vanglasse sattumist hea digipädevus, kasutavad võimalust end infotehnoloogia (IT) uudistega ise kursis hoida, lugedes IT-teemalisi ajakirju ja vaadates BBC-s saadet *Click*.

Kõik kinnipeetavad tundsid vajadust digioskuste arendamise järele. Olenemata nende IT-oskuste tasemest mõistsid nad, et IT-valdkond areneb tänapäeval väga kiiresti, paljud

igapäevaeluks vajalikud teenused, suhtluskanalid vms on saadaval peamiselt digitaalsete platvormide kaudu ning igapäevaelus toimetulekuks on vajalik arvuti praktiliste kasutamisoskuste arendamine.

Kinnipeetavate arvates võiks neile pakkuda kursuseid, mis hõlmavad üldiselt arvuti ja tahvelarvuti kasutamist. Nad märkisid, et vähemalt enne vabanemist võiks neile õpetada, kuidas veebikeskkonnas igapäevaseid tegevusi teha (nt e-posti aadressi tegemine, töötukassa teenustega ja pankade kodulehtedega tutvumine vms).

Osad kinnipeetavad märkisid, et neile võiks olla tagatud nagu mujal Euroopa (Soomes, Norras jt) vanglates juurdepääs arvutiruumile, kus nad saavad iseseisvalt või juhendamisel õppida ja kasutada erinevaid programme.

„Sinna (tahvlisse) võiks installida mingeid lisaprogramme, ilma juurdepääsu ja suhtluseta, aga mis saaksid meid kuidagi aidata. No ma ei tea, võib-olla mõned Interneti-kursused või midagi sellist.“

„See tähendab, et ma ei ole arvutis väga hea. Aga ma tahaksin omandada mingeid oskusi.“

„Arvutiklass ja arvutid on olemas. Need, kes on siin istunud 10 aastat, võiks selgeks teha elementaarsed asjad, mida arvutites tänapäeval kasutatakse. Paljud ei oska isegi tahvlisse sisse logida. Nagu ma ise, ka mina ei tea, mis väljas toimub ja arengud on.“

Peale vanglast vabanemist on arvuti kasutamise oskused olulised tööturule naasmisel. Kinnipeetavate arvamusel võiks neile hiljem tööturul kasulikuks osutada erinevate tarkvaraprogrammide kursuste kaudu saadud oskused. Näiteks on neil huvi õppida kasutama disainiprogramme (*Adobe Photoshop, Adobe Illustrator* vms), 3D-modelleerimise programme, raamatupidamise tarkvaraprogramme ja programmeerimist üldisemalt.

„Oleks nõus arvuti taga töötama, mitte värvirull käes. Ikka arvutitööd rohkem.“

„No seda programmeerimist rohkem, arvuti on tänapäeval oluline asi, midagi huvitavat kui Word ja Excel. Eks need on ka kasulikud kui raamatupidajaks õppida aga pigem programmeerimise asja tahaks õppida.“

Tabel 6. Kokkuvõtte kinnipeetavate poolt intervjuudes välja toodud digioskuste arendamisega seotud probleemidest ja kinnipeetavate ootused nende lahendamiseks

INTERVJUUES VÄLJA TOODUD PROBLEEMID	KINNIPEETAVATE OOTUSED NENDE PROBLEEMIDE LAHENDAMISEKS
Kõikidele kinnipeetavatele ei jagu igapäevatoiminguteks tahvelarvuteid.	Tahvelarvutite kättesaadavus võiks olla parem.
Kinnipeetavad avaldasid arvutitundide sisu ja kvaliteedi osas teatavat rahulolematust. Paremate IT-oskustega kinnipeetavate jaoks olid arvutitunnid liiga algtasemel või tehakse lihtsalt tehniliselt õpetaja antud ülesanne läbi, seejuures midagi sisuliselt õppimata või mõistmata miks see on vajalik.	Üldharidus- või kutseõppe kavas sisalduvad arvutiõppe tunnid ja arvutikoolitused võiksid olla sisulisemad ja efektiivsemad.
Arvutikoolitusi on vanglas vähe tehtud, kuid kõik kinnipeetavad tundsid vajadust digioskuste arendamise järele.	Pakkuda kursuseid, mis hõlmavad arvutite ja tarkvaraprogrammide kasutamist, samuti tahvelarvutite praktilisi kasutamisoskusi.

INTERVJUUES VÄLJA TOODUD PROBLEEMID	KINNIPEETAVATE OOTUSED NENDE PROBLEEMIDE LAHENDAMISEKS
	<p>Pakkuda kasutamiseks arvutiruumi, kus kinnipeetavad saavad iseseisvalt või juhendamisel arendada oma digioskusi erinevates tarkvaraprogrammides.</p> <p>Enne vabanemist võiks pakkuda õpet igapäevaeluks vajalike digioskuste tõstmiseks.</p>

5.4. Riigikeele õpe

Eesti vanglates pakutakse muu emakeelega kinnipeetavatele (nii vahistatutele kui süüdimõistetutele) võimalust osaleda riigikeele õppes. Õpe vastab Euroopa keeleõppe raamdokumendis kirjeldatud keeleoskustasemetele ning keelt on võimalik õppida kuni B1 tasemeni²².

5.4.1. Riigikeele õppe korraldus

Riigikeele õpe on planeeritud kinnipeetava ITK-s. Kohtlemismudeli kohaselt toetub kinnipeetava karistusaja planeerimine vajaduspõhisuse printsiibile. Riigikeeleõppe planeeritakse neile kinnipeetavatele, kelle puhul on riskihindamise käigus leitud, et neil on puudulik riigikeele oskus (tase 0–B1) või vajadus õppida riigikeelt (kuni tasemeni B1), et vanglast vabanedes Eesti ühiskonnas edukalt hakkama saada²³. Kui kinnipeetav ei ole motiveeritud eesti keelt õppima, siis planeeritakse ITK-sse motivatsiooni tõstvaid tegevused.

Muu emakeelega kinnipeetavate eesti keele oskust testitakse ja määratakse kindlaks keeletase 0–C1. Kui kinnipeetava keeletase on hinnatud viimase viie aasta jooksul Haridus- ja Noorteameti (Harno) riikliku tasemeeksamiga, siis keeletase määratakse korduvat testi tegemata Harno tulemuse alusel. Kinnipeetav alustab õpinguid määratud keeletasemest ühe taseme võrra kõrgemal tasemel.

Riigikeele õppesse ei suunata kinnipeetavaid:

- 1) kellel on eelnevalt vaja maandada psüühilistest häiretest või vägivaldsest käitumisest tingitud riskid;
- 2) kes karistuse kandmise järgselt kohe Eesti Vabariigist välja saadetakse (on olemas Politsei- ja Piirivalveameti otsus riigist väljasaatmise kohta).

Riigikeele õpe toimub vanglas kontaktõppena. A1 taseme õppemaht on 120 akadeemilist tundi ning õpe kestab viis kuud. A2–B1 taseme õppemaht on 240 akadeemilist tundi ning õpe kestab seitse kuud. Viimati ajakohastati ja parendati ainekavad 2017. aastal. Õppe läbiviimiseks kasutatakse 2012. aastal spetsiaalselt kinnipeetavatele koostatud ja 2017. aastal Tartu Ülikooli ekspertide poolt uuendatud A1, A2 ja B1 taseme õpikuid. Õpikutes on keeleõpe seotud Eesti ühiskonna ja kultuuriga ning tekstides käsitletakse muuhulgas eetilisi väärtusi eesmärgiga komplekselt toetada kinnipeetavate ühiskonda integreerumist. Õppematerjalid tellitakse vanglavälistelt ekspertidelt.

Lisaks riigikeele kursustele toimusid aastatel 2019–2020 kõigis kolmes vanglas lõimumistegevustena Timur Guzairovi loengusarja „Eesti-vene kultuuriruum“ kohtumised. 2024.

²² Selline korraldus toimus kuni 2024. aasta sügiseni. 2024. aasta lõpust planeeriti riigikeele õppesse mitmeid muudatusi.

²³ Kultuuriministeeriumi koostatud Keeleõppe prioriteetsete sihtrühmade analüüsis (2023, avaldamata) tuuakse välja, et ajutise kaitse ja täiendava kaitse saaja on kohustatud esimesel elamisloa kehtivuse aastal õppima eesti keelt tasemel A1. Elamisloa pikendamisel tõuseb täiendava kaitse saajatel ja pagulastel keeletaseme nõue. Täiendava kaitse saaja peab omandama keeleoskuse tasemel A2 kahe aasta jooksul pärast elamisloa pikendamist. Pagulasstaatusega isikutele määratakse nõutav keeletase vastavalt nende Eestis elatud aastate arvule: kahe aasta jooksul rahvusvahelise kaitse saamisest keeleseaduses sätestatud keeleoskustasemele A2 ja viie aasta jooksul rahvusvahelise kaitse saamisest keeleoskuse tase B1 (keeleoskus on pikaajalise elamisloa ja Eesti kodakondsuse taotlemise eelduseks).

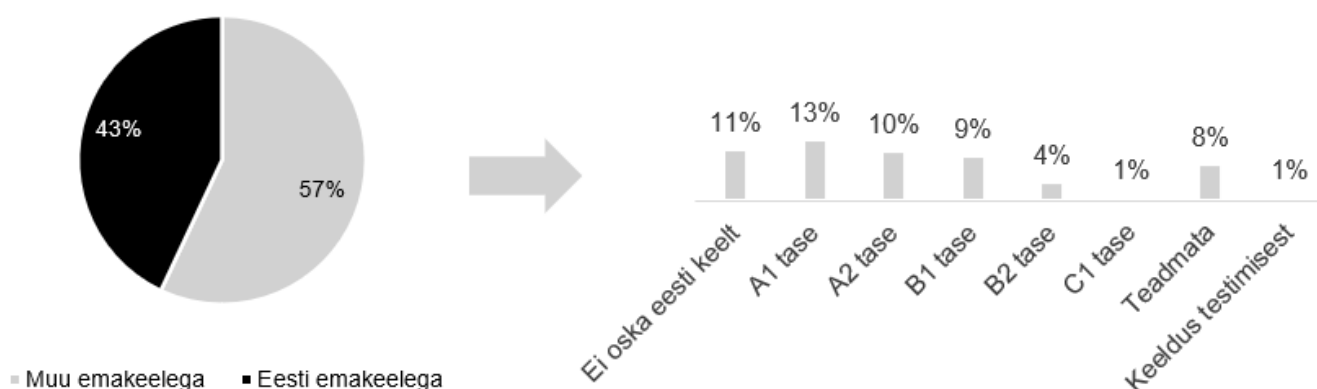
aastal korraldati Tallinna vangla naiste V üksuses keelekohvik. Keelekohviku metoodiliseks aluseks võeti Integratsiooni SA välja antud juhend „Keelekohvik – vaba suhtlus vabas õhkkonnas. Metoodiline juhend ja keelekohvikukavad“, mida kohendati vastavalt vangla võimalustele. Näiteks ei olnud osalistel võimalik kasutada internetti info otsimiseks ja eraldi õpikeskkonda iseseisvaks õppimiseks. Kokku toimus 16 temaatilist kohtumist (ostlemine, emotsioonid, kohvik, töö, lemmikloomad jne), kus kasutati erinevaid mängu („Ütle nüüd!“, „Tunnete kaardid + tegevuskaardid“, „Nimeta midagi!“ vms), töölehti ja muid materjale (väike eesti-vene sõnastik vastavalt kohtumise teemale, kaupluse reklaamlehed vms). Kokku osales keelekohvikus 13 kinnipeetavat, kelle keeletase oli A1–B1 ning üks osaleja ei osanud eelnevalt üldse eesti keelt. Osalejad võtsid tegevustest aktiivselt osa ning õhkkond oli sõbralik. Keskmiselt oli kohal 6–8 inimest, sest mõned osalejad vabanesid või liikusid avavanglasse või kriminaalhooldusele ning mõned tulid juurde.

Riigikeele kursuste läbimisel hinnatakse kinnipeetavate keeleoskust Harno riikliku eesti keele tasemeeksamiga. Selleks edastab vangla kinnipeetavate taotlused Harno-le ning Harno esindajad tulevad eksamipäeval vanglasse. Tasemeeksam toimub vanglas samadel päevadel ja alustel nagu see toimub vabaduses.

Kuni 2024. aasta lõpuni maksti alates A2 tasemest kinnipeetavatele riigikeele õppimise eest tasu 69,03 eurot kuus²⁴. Iga kuu maksti kinnipeetavale 30% õppimise tasust. Harno tasemeeksami positiivse soorituse korral maksti kinnipeetavale välja ülejäänud 70% õppimise tasu igakuisest määrast.

Seisuga 10.09.2024 oli Eesti vanglates 1718 süüdimõistetud kinnipeetavat, kellest 43% olid eesti ning 57% muu emakeelega (Joonis 5).

Joonis 5. Eesti emakeelega ja eesti keele tasemega muu emakeelega kinnipeetavate osakaal, %

Allikas: Vanglateenistuse andmed seisuga 10.09.2024.

Vanglate lõikes muu emakeelega kinnipeetavad moodustasid Viru vanglas 70%, Tallinna vanglas 58% ja Tartu vanglas 32% kinnipeetavatest. 980 muu emakeelega kinnipeetavate seas oli kõige

²⁴ Vabariigi Valitsuse 28.06.2007 määrus nr 182 „Kinnipeetavale õppimise eest tasu maksmise määrad ning tasu arvutamise ja maksmise kord“.

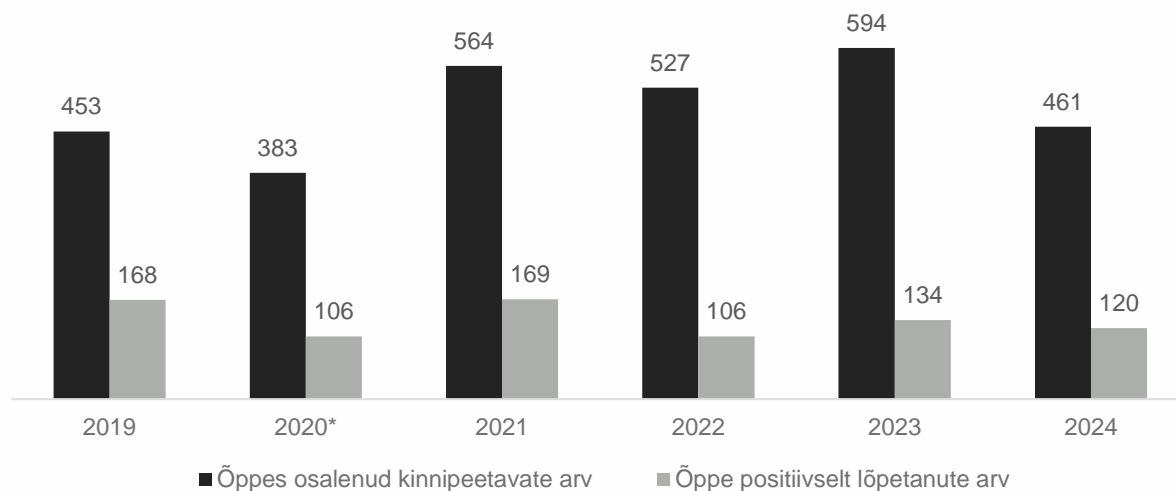
enam neid, kes ei osanud riigikeeles rääkida või valdasid seda A1 või A2 tasemel. Vanglate lõikes keskmisest kõrgem eesti keele oskuse tase oli Tartu vangla muu emakeelega kinnipeetavatel (ca 24% valdas eesti keelt B1 tasemel) ja keskmisest veidi madalam Tallinna vangla muu emakeelega kinnipeetavatel (23% valdas eesti keelt A1 tasemel). Samas Viru vanglas moodustasid suurema osakaalu need muu keelega kinnipeetavad, kes ei osanud üldse eesti keelt (25% muu emakeelega kinnipeetavatest).

Viimase kuue aasta riigikeele õppes (tasemekursustel) osalenute arv on tugevalt seotud COVID-19 pandeemia ajal kehtestatud piirangutega, kuna kõik riigikeele kursused vanglates toimuvad ainult juhendatud kontaktõppena. Kui aastatel 2019 ja 2020 toimus COVID-19 liikumiskiirangute tõttu kursustel osalejate arvu langus, siis aastatel 2021–2023 toimus keeleõppijate arvu kasv, mis on seotud varasemal kahel aastal COVID-19 pandeemia tõttu tühistatud kursustega (Joonis 6). Näiteks 2023. aastal oli eesti keele õppijaid 594, kellest 35% osales A2, 29% A1, 21% B1 ja 15% B2²⁵ taseme õppes. Samal aastal õppis riigikeelt Tallinna vanglas 292, Tartu vanglas 153 ja Viru vanglas 149 kinnipeetavat. COVID-19 kriisi järgselt on õppe positiivselt lõpetanute osakaal viimaste aastate jooksul pigem tõusvas trendis, kui 2022. aastal sooritas Harno eksami positiivsele tulemusele 20% eesti keele õppes osalenud kinnipeetavatest, siis 2024. aastal 26%.

Kuni 2019. aastani oli Tartu ja Tallinna vanglates võimalus riigikeele õpe lõpetada n-ö koolieksamiga. Alates 2020. aastast on kõikides vanglates positiivse lõpetamise kriteeriumiks riikliku tasemeeksami positiivne sooritus. Vanglate lõikes oli 2023. aastal positiivselt lõpetanute määr kõrgeim Viru vanglas (lõpetas 34% õppel osalenud kinnipeetavatest). Tartu ja Tallinna positiivselt lõpetanute määr oli vastavalt 20% ja 18%.

²⁵ Siia kuuluvad kinnipeetavad, kes alustasid B2 taseme riigikeele õpet enne 2024. aastat ja osa neist gruppidest lõpetasid 2024. aastal. Alates 2024. aastast uusi B2 taseme kursuseid kinnipeetavatele ei avatud. B1 tasemel oskajat loetakse iseseisvaks keelekasutajaks ning lähtuvalt sellest ei ole vanglates seaduslikku kohustust kinnipeetavatele B2 ja kõrgema taseme riigikeelt õpetada. 2024. aasta novembris avatakse kõikides vanglates keelekohvikud, kus saavad B2 ja kõrgemal tasemel õppida soovijad harjutada suhtluskeelt.

Joonis 6. Riigikeele õppe statistika aastatel 2019–2024

Allikas: Vanglateenistus.

* Tulenevalt statistika kogumise meetodika muutmisest on osalejate arv +/-20.

5.4.2. Kinnipeetavate kogemused

Keeleõppe teemalistel intervjuudel osales kokku 15 kinnipeetavat Tallinna ja Viru vanglast, kes on juba läbinud või läbimas eesti keele A1-B1 kursusi, neid pooleli jätnud või neist loobunud.

Varasem kokkupuude eesti keelega

Suurem osa intervjueeritud kinnipeetavatest on sündinud ja elanud terve oma elu Eestis, kuid sageli on nende peamine suhtluskeskkond olnud venekeelne, eriti kodus ja sõprade ringis. Mitmel kinnipeetaval oli üks vanematest eestlane, kuid kodune keel oli vene keel ning vabaduses igapäevaselt eesti keelt ei praktiseeritud. Üksikutel oli vabaduses olnud töökeskonnas eestlastest kolleege, kellega suheldi, kas vastavalt oma keeletasemele eesti keeles või oskasid eestlastest kolleegid ise piisavalt vene keelt. Eesti keele oskuse puhul mängib olulist rolli ka elupiirkond ning milline on peamine suhtluskeel seal, nt Tallinn *versus* Ida-Virumaa, eriti Narva, kus eesti keelt kasutatakse harva.

"Kui ma Narvas elasin, siis kogu aeg oli vene keel ümberringi ja ma ei kasutanud eesti keelt üldse. Kui kuulsin kedagi eesti keeles rääkimas, siis ei saanud alati aru, kas see on eesti keel või mõni teine keel. Lihtsalt ei olnud harjumust ja ei tundunud vajalik."

Eesti keele vajadus ühiskonnas hakkama saamisel ja enda Eesti ühiskonna liikmena tunnetamine

Intervjuudest selgus, et kinnipeetavate seas on suhtumine oma kuulumisse Eesti ühiskonda erinev. Need intervjueeritud, kes räägivad vähemalt minimaalsel tasemel eesti keelt ja suhtlevad eestikeelse kogukonnaga tunnevad end Eestis elades hästi ning tajuvad end suuresti Eesti ühiskonna osana. Intervjuudes osales mitmeid eesti keele ja kultuuri austajaid, eriti nende seas, kes võtavad eesti keele õppimist tõsiselt.

"Ma tunnen end eestlastega hästi ja mugavalt, mulle väga meeldib nendega suhelda. Praegu suhtlen vanglas peaaegu ainult eestlastega ja see on mulle väga meeltemööda. Püüan keelt õppida — kui siia sattusin, ei osanud ma üldse eesti keelt ja ei tegele sellega vabaduses. Mul oli sellest suva. Aga nüüd on mul lapsed, neil on kõik eesti keeles, ja mul ei ole valikut — ma pean õppima. Parim viis keele õppimiseks on suhtlus eestlastega, see kiirendab õppimist."

"Olen siin sündinud, nüüdseks juba 30 aastat siin elanud. Elan Tallinnas, mulle meeldib, elan meie Eestis ja olen siin kõigega rahul."

Samas töid mitmed kinnipeetavad välja, et venekeelse tausta tõttu tunnevad nad end tihti kõrvalejäetuna, eriti eesti keelt kõnelevas seltskonnas. Need, kelle keeleoskus on puudulik ja kes kuuluvad eranditult vaid venekeelsesse kogukonda (sagedamini üle 30-aastased, kes ei ole motiveeritud eesti keelt õppima), kurtsid sagedamini, et ei tunne end Eesti ühiskonna osana.

Intervjuudes toodi korduvalt välja Venemaa agressiooniga Ukrainas seonduvaid pingeid ka Eesti ühiskonnas. Alates 2022. aastast on vene keelt kõnelevad intervjuueeritud tajunud, et poliitiliste sündmuste tõttu on eestikeelne kogukond muutunud vähem sallivamaks venekeelse päritolu või piiratud eesti keele oskuse suhtes. Ühiskonnas levinud tendents on kinnipeetavate hinnangul tajuda ka vangla keskkonnas. Eesti vanglates juba üle kümne aasta kehtivat praktikat, kus kinnipeetavad peavad vanglaametnikega rääkima eesti keeles, nähakse viimaste aastate ühiskondlike suundumuste tulemusena.

"Viimasel ajal arvan, et ma ei tunne end olevat Eesti ühiskonna osana. See on ilmselt seotud minu emakeele, vene keelega, ja sellega, milline poliitika ühiskonnas on vene keele suhtes ja kõik, mis sellega seotud on."

„Ma sündisin Eestis ja olen terve elu siin elanud. /.../. Igaühel on oma arvamus maailmas toimuva kohta, aga praegu on olukord selline, et kõik on venelaste vastu.“

Üldiselt möönis enamik intervjuudes osalenutest, et tänapäeval ei saa enam eesti keele oskuseta Eestis hakkama või erinevad võimalused on oluliselt piiratumad, nt soovitud eriala omandamine, paremad võimalused töö leidmisel jms. Kuigi üksikutes Eestis elavates venekeelsetes kogukondades on võimalik veel eesti keelela hakkama saada, siis tööturul ning ametlikes toimingutes on hea eesti keele oskus hädavajalik. Eesti keele oskus muutub määravaks kõrgemat kvalifikatsiooni nõudvamatele positsioonidele kandideerimisel, samal ajal kui madalama kvalifikatsiooniga töökohtadel ei ole eesti keele oskus niivõrd kriitiline. See tähendab, et kehvema eesti keele oskusega inimestel ei ole sisuliselt võimalik töötada kõrgematel ametikohtadel.

"Kvalifitseeritud töökoha leidmine on väga keeruline, sest praegu pannakse palju rõhku eesti keelele. Esmalt küsitakse, kas oskate eesti või inglise keelt, vene keel ei huvita enam kedagi."

Suhtumine eesti keelde ja valmidus eesti keelt õppida

Osad intervjuueeritud kinnipeetavad olid eesti keelt varem koolis õppinud, kuid nende hinnangul on Eesti koolides õpetatava eesti keele tase kooliti väga varieeruv, kohati väga madalal tasemel ning pigem nõ linnukese pärast, mistõttu elus hakkama saamiseks ei ole eesti keele oskus peale kooli lõpetamist piisav. Üks kinnipeetav tõi välja, et õppis koolis COVID-19 pandeemia ajal, mil erandkorras ei pidanud põhikooli lõpetamiseks eksameid sooritama ning seetõttu puudub tal nüüd ametlik eesti keele taset tõendav tunnistus.

"Õppisin eesti keelt koolis, kuid see oli vaid baastasemel. Õpetajad selgitasid vene keeles ja eesti keelt suhtlemiseks praktiliselt ei kasutatud. Kõik oli ainult eksamiks õppimiseks, mitte eluks."

Kinnipeetavate suhtumine eesti keelde oli üldiselt pigem positiivne, kuid sageli pragmaatiline - eesti keele oskus on Eestis hädavajalik, et elus hästi hakkama saada ehk küsimus ei ole selles, kas keel meeldib või mitte. Üldiselt leiti, et eesti keel on pigem keeruline keel, mida õppida ja seda just keeles oleva 14 käände tõttu. Mitmed kinnipeetavad märkisid, et eesti keel on märksa keerulisem kui inglise keel.

„Grammatikaga on mul isiklikult väga keeruline. Ma saan kuulmise järgi hästi aru, ja peaaegu mõistan kõike, mida eestlased räägivad. Isegi kui nad kasutavad sõnu, mida on tõesti raske mõista, sest mõnikord ei saa eestlased isegi aru, mida nad ütlevad. Neil on näiteks juriidilisi sõnu, mida isegi eestlased ise ei suuda mõista."

Eesti keele õppimise motivatsioonile avaldab negatiivset mõju Eestis kehtiv kodakondsuse seadus, mille kohaselt Eestis sündivad mittekodanike või hiljem kodakondsuse saanute lapsed ei oma automaatselt õigust Eesti kodakondsusele. Samuti märkisid mitu kinnipeetavat, et kuna nad on kohtulikult karistatud, siis Eesti kodakondsuse saamine on nende jaoks sisuliselt välistatud. Küll aga ei suutnud kinnipeetavad välja tuua, kust nende info pärineb ja kas on tingimusi, mille korral on kodanikuks saamine siiski võimalik.

„Miks ma ei ole kodanik? Ma sündisin siin. Ma sünnitasin oma lapsed siin. Mul on juba lapselapsed siin. Miks ma ei ole kodanik? Miks ma pean kellelegi midagi tõestama?"

"Praegu on probleem selles, et mind saadetakse riigist välja. Selle põhjuseks on see, et lisakaristusena määrati mulle väljasaatmine."

„...ma tunnen seda (et olen osa ühiskonnast) aga riik, et anda mulle Eesti kodaniku pass... kuigi ma olen kogu elu Eestis elanud, peaksin läbima igasugu eksameid ja veel midagi. Aga nüüd, kus olen süüdi mõistetud, pole mul enam üldse mingit lootust. Kuna kui inimene on süüdi mõistetud, siis Eesti kodakondsust talle ei anta. Kuigi mul on (keele) kategooria sooritatud, saaksin põhiseaduse ka sooritada, mul on esimene kategooria sooritatud, mis on passi saamiseks vajalik."

Eesti keele omandamine vanglas

Kuigi enamasti on eesti keele õppimine märgitud juba kinnipeetava ITK-sse, siis motivatsioon keelt õppida on kinnipeetavate seas erinev. Osade jaoks on eesti keele kursustel osalemine kasulik aja sisustamise viis. Mitmed intervjuueeritud tunnistasid, et varasemalt puudus neil võimalus eesti keelt niivõrd süvendatult õppida ja praktiseerida.

"Siia tülles oskasin eesti keelt paari fraasi tasemel – tänan, tere hommikust, head õhtut, midagi selles stiilis. Nüüd ma räägin piisavalt vabalt, kui arvestada minu olukorda. Kuid keelt hakkasin õppima alles siin, sest enne polnud mul piisavat keelepraktikat ega võimalust selleks."

Kuigi üldiselt hoiavad eesti- ja venekeelsed kinnipeetavad vanglas pigem eraldi, siis mitmed intervjuus osalenud tunnistasid, et võrreldes varasema eluga on vangla keskkond pakkunud oluliselt rohkem eesti keele praktiseerimise võimalusi, millega ollakse ka rahul.

„Kuigi ma ei ole veel eesti keele grupis käinud, siis ma tahaksin proovida seda eksamit juba praegu sooritada. Miks mitte, sest mul on siin väga palju praktikat, sektoris on eesti keel. Kuigi see (eesti keel) on konarlik, siis midagi, kuskil ma räägin. Iga päev õpin ja kavatsen proovida saada (keele)tunnistust, et edaspidi selles keeles juba rääkida."

Kinnipeetavatele makstav tasu keeleõppes osalemise eest oli väga oluliseks motivaatoriks, kuna kinnipeetavate sissetulekud on üldjuhul väikesed või puuduvad sootuks. Seega tasu maksmise kaotamine tekitab kinnipeetavates rahulolematust. Kuigi intervjuudes osalenutest ei maininud keegi, et võimalus keeleõppe eest tasu saada oleks peamiseks motivaatoriks, miks riigikeelt õppida, siis öeldi, et osade kinnipeetavate jaoks võib rahaline motivatsioon ollagi ainukeseks motivaatoriks.

"Keeletaseme eksami sooritamise eest makstakse 300 eurot. Mõned inimesed osalevad kursustel ainult selle raha pärast, kuna motivatsioon on ikkagi olemas. Inimesed ei taha sellist võimalust käest lasta."

Eesti keele oskus vähemalt A2 tasemel võimaldab õppida eriala ning paljudel avanes tänu läbitud eesti keele kursustele esimest korda elus võimalus omandada eriala, mis annab positiivse panuse kinnipeetava taasühiskonnastamisele vabanemise järgselt. Motiveeritud õppijad tõid välja ka isikliku rahulolu, mis kaasneb edusammudega keeleõppes. Mitmed kinnipeetavad sooviksid õppida eesti keelt edasi ka B1 ja B2 tasemel ja on pettunud, et seda võimalust enam ei pakuta või ei saada gruppi kokku.

„B2 on minu teada väga keeruline. Aga B1 puhul mul oli lihtsalt soov. Kui on soov, saab kõike.“

Vähem motiveeritud tundsid, et nad on sunnitud eesti keelt õppima, kuna see on nende ITK-sse sisse kirjutatud, kuid ise ei tunne keeleoskuse parandamise järele vajadust.

"Mõnikord siin on vaja osaleda. Sa ei saa öelda, et (ei soovi). Vangla pakub keeleõpet, riik maksab selle eest, meie eest makstakse see kõik kinni. Ja sa lähed sellesse nimekirja. /.../ oled kohustatud osalema, me peame seda keelt oskama. Vot, sellepärast me käimegi. Sa võid öelda, et ei, sa ei hakka seal käima, aga siis võid saada mingisuguse karistuse, näiteks võidakse sind töölt eemaldada, no on selliseid momente."

Keerulisem on ka neil, kes vabaduses elasid venekeelses kogukonnas ja kes on siiani eesti keele oskuseta hakkama saanud. Lisaks teeb keele õppimise raskemaks inimese kõrgem vanus, tuntakse, et „pea enam ei võta“ ja seda eriti olukordades, kus õppimine ei ole ka kooli ajal lihtsalt tulnud. Keeleõpe märgitakse kõikide kinnipeetavate ITK-sse, kellel puudub piisav eesti keele tase, olenemata vanusest. Keeleõppes loobumine tähendaks kinnipeetavate hinnangul, vangla vaatest, soovimatust teha koostööd. Mitmes intervjuus tõid kinnipeetavad välja, et riigikeele kursustele suunamisel võiks arvestada inimese vanust ja motivatsiooni keelt õppida.

„Siin aetakse kõik riigikeelt õppima, olenemata vanusest. Olgu inimene 50-, 60- või 70-aastane, ikka sunnitakse minema õppima. Aga miks talle enam seda keelt vaja on? /.../ Tahaks, et noori aetaks õppima, aga mitte selliseid eakaid inimesi. Kus neil enam seda keelt vaja läheb?“

„Mul on tuttav, kes on 70-aastane ja käib eesti keele kursustel, aga ta ei saa midagi aru. Ta ütleb, et see on talle liiga raske.“

Mõneti võivad riigikeele õppimise motivatsiooni pärssida ka poliitilised vaated ning suhtumine, et eesti keel on maailma mõistes pigem marginaalne. Uuringusse kaasatud valimist esines selliseid vaateid erandjuhtudel.

"Eestis elades, ehk. Kui jõuad mõne teise riigi piirini, siis seda enam ei vajata. Seda keelt on vaja ainult siin riigis, nagu leedu keelt ja läti keelt (vastavates riikides)."

Eesti keele kursuste korraldus vanglas

Üldjoontes olid kinnipeetavad vanglas korraldatud eesti keele kursustega rahul, kuna paljud said esmakordselt eesti keelega niivõrd süvendatult tegeleda.

Rahulolu kursusega sõltus aga paljuski õpetajast ja tema poolt kasutatud metoodikast. Hinnatumad olid need eesti keele kursused, kus õpetamine oli selge ja struktureeritud, õpetaja kasutas tunnis erinevaid aktiivõppe meetodeid ja õppematerjale, mis muutsid tunnis osalemise kinnipeetava jaoks huvitavaks, nt videote ja filmide vaatamine, audiosalvestiste ja laulude kuulamine, töö erinevate tekstidega jne. Kinnipeetavad pidasid oluliseks ka praktilisi harjutusi ning vestlusülesandeid, mis soodustavad kiiremat keeleõpet. Pettumust valmistasid aga eesti keele tunnid, kus õpe toimus vaid õpiku ja töövihiku materjali baasil.

„Vaatasime filme, kuulasime muusikat. Siis, kui muusika mängis, jäeti mõni sõna vahele. Ja siis tuli see sõna lisada. Ja siis läks tekst edasi. See oli ka mälu peale.“

„Õpetaja kasutab alati vestlusülesandeid, me praktiseerime väga palju rääkimist, mis aitab keele õppimisele väga palju kaasa.“

„Jah, peaks olema rohkem dialooge, et treenida suulist osa, sest meil oli seda üsna vähe.“

Osadel juhtudel kritiseerisid kinnipeetavad metoodikat, tuues välja liiga kiire õppetempo ja teemade vahel nõ hüplemise, mis ei lase õpilasel kinnistuda. Leiti, et õpetaja peaks veenduma, et õpilased on materjali omandanud ning iga tunni alguses tuleks pühendada veidi aega ka eelmise osa kordamisele. Ühel kinnipeetaval tekkis kahtlusi õpetaja professionaalsuse osas, kuna paljud rühmakaaslased ei suutnud materjali piisaval määral omandada, et läbida Harno tasemeeksami positiivsele tulemusele.

„Mulle ei meeldinud see, et meil oli õpik, alustasime näiteks kümnendalt leheküljelt ja hüppasime järsult 174. leheküljele. Me ei lõpetanud üht teemat korralikult ära ja lihtsalt hüppasime teemade vahel ega lõpetanud päris lõpuni ära.“

„Ta õpetas halvasti, sest A2 eksami sooritas 12 inimesest ainult kolm.“

„Näiteks ma käisin kohtumisel lähedasega, see oli mõjuv põhjus, ja samal päeval oli eesti keele tund. Kui järgmine kord tulin (tundi) ja põhjendasin oma puudumist, olid kõik teemaga edasi liikunud ning keegi ei selgitanud mulle eelmise tunni materjali.“

Kinnipeetavate sõnul on väga olulisel kohal õpetaja poolne individuaalne lähenemine, õpilase toetamine ja motiveerimine. Selles osas oli intervjuueeritutel erinevaid kogemusi - ühed tõid õpetaja poolset individuaalset lähenemist positiivsena esile, samas kui teised tundsid sellest väga puudust. Õpetaja tugi on eriti oluline olukordades, kus õpilasel esineb õpiraskusi – sellistel hetkedel võib positiivne tagasiside kujuneda motiveerivaks teguriks, mis innustab keeleõpet jätkama.

„Võiks proovida inimestega individuaalselt vestelda ja aru saada, miks nad tahavad kursusest loobuda või mis neile siin ei meeldi.“

„Paljud inimesed loobuvad eesti keele õppimisest, sest see ei suju, nad ütlevad: „Milleks seda vaja, kui see mul ei õnnestu?“ ja annavad liiga vara alla.“

Kinnipeetavate arvates on keeleõppe puhul oluline, et õpetaja märkaks õpilasi, kes vajavad suuremat tähelepanu, nt tagasihoidlikumad, õpiraskustega või ATH-ga õpilased. Õpetaja peaks

suutma luua klassiruumis positiivse õhkkonna, kus kõik tunnevad end mugavalt, vigade tegemine on aktsepteeritud ning ka naljakale apsakale ei pöörata liigset tähelepanu. Samas mõisteti, et suures klassis ongi õpetajal raske kõiki alati märgata.

„On inimesi, kes on väga tagasihoidlikud ja ei näita seda välja, keegi kardab küsimustele vastata. Vot ta on nii tagasihoidlik või endasse tõmbunud, et ta tuleb sinna eesti keele tundi ja tema jaoks on juba seal tunnis istumine raske.“

„Ma arvan, et 15 inimest on gruppide maksimum. Kui on juba 20 inimest, siis on õpetajal liiga palju tähelepanu vaja igale inimesele jagada ja see pole väga tõhus.“

„...ja siis me hakkasime naerma. /.../. Aga neil oli piinlik, et ta tõlkis „mingisugune sai (teraviljatoode)“, aga tegelikult oli tegu tegusõnaga. Kukkus välja naljakalt, /.../. See tähendab, et sellised naljakad momendid võivad kellegi jaoks ikkagi ebameeldivad olla.“

Kinnipeetavate hinnangul on väga oluline ka see, et õpetaja suudaks keerukamaid kohti arusaadavalt selgitada, ideaalis vene keeles. See on eriti oluline A1 kursuste puhul, kus eesti keele oskus on veel kasin ning ebaõnnestumiste korral on lihtne alla anda ning mõnel juhul isegi õpingud katkestada. A2 tasemest edasi ei ole eesti keele õpetaja vene keele oskus enam nii hädavajalik ja küsimuste korral saavad enamasti aidata ka eesti keelt paremini oskavad kaasõpilased, kes suudavad õpetaja eestikeelseid selgitusi vene keelde tõlkida. Kuigi ideaalis soovitakse, et ka A2 taseme õpetaja suudaks kas või minimaalsel tasemel anda selgitusi vene keeles. Samas tõi mitu intervjuueeritavat välja, et kui õpetaja ei räägi tunnis vene keelt, siis sunnib see ka ennast rohkem pingutama.

„Ma tundsin, et eesti keele tundides jäi vene keelest puudu, see oleks teinud õppimise lihtsamaks. Mul oli alguses väga suur huvi (eesti keele vastu). Ma nii rõõmustasin, mõtlesin, et oh sa poiss, lahe, õpin siin kas või natukenegi eesti keele selgeks. See oleks juba kas või väike tõuge ja siis vot saan vabadusse ja seal jätkan õpinguid.“

„Aga vot ta ei räägi vene keeles. /.../. Ja vot temalt küsid, oletame, mida see sõna tähendab, või vot siin, miks on selline sõna lõpp? Aga siis vaatad, et vaikus, lihtsalt täielik vaikus.“

„Mina isiklikult käisin kaks korda A1 taseme kursustel, algkursustel. Ja suur raskus oli see, et õpetaja ei rääkinud vene keelt. Ma tulen, mul on vaja algteadmisi, aga seda peaks kuidagi selgitustega õpetama.“

„Isegi õpetaja, kes vene keelt ei räägi, oli minu jaoks positiivne. Võib-olla oligi parem, sest see andis rohkem võimalusi eesti keelt mõista ja õppida.“

Mitmes intervjuus heideti kursuse korraldusele ette liiga pikki tunde, kus pausid ei olnud ette nähtud. Ühest küljest on keeruline pausideta pikalt keskenduda, teisest küljest on planeeritud mõistliku pikkusega (10-15 min) vaheajad vajalikud, nt tualetis käimiseks. See ei olnud küll valdav probleem, sest enamasti olid tunnid sobiliku pikkusega ning vahepeal võimaldati ka pause. Samuti mõisteti, et tunni pikana tajumine on individuaalne.

„Aju saab ülekoormatud ja vahel ei jõua kogu infot omandada. Näiteks kestab tund kaks tundi, aga pausidele, näiteks tualetis käimiseks, ei anta aega. ... Mul oli olukord, kus ma lihtsalt lahkusin tunnist. Ja mulle pandi puudumine lihtsalt selle pärast, et ma pidin tualetti minema.“

„Meile ei antud pausi, et tualetti minna. Samuti ei antud pausi lihtsalt puhata või teema vahetamiseks, sest pause lihtsalt ei olnud ette nähtud.“

„Mina ei väsinud. Teised võib-olla väsisid emotsionaalselt ja vaimselt.“

Mitmed kinnipeetavad kurtsid, et vanglas on vähe õpetajaid, mistõttu ära jäänud tunde ei asendata. Regulaarne tundide ära jäämine jätab kinnipeetavad vajaliku praktika ja juhendamiset, mis aeglustab keeleoskuse arengut ning vähendab õppijate motivatsiooni.

„Kui tund ära jääb, siis pole asendajat, kes selle läbi viiks. Selline katkestus õppes tekitab tunnet, et õppimine pole oluline, ja vähendab motivatsiooni.“

Keeleõpet soodustavad tegevused vanglas

2024. aastal korraldati Tallinna vanglas pilootprojekti raames, eesti keele õpet keelekohvikute formaadis. Erinevalt tasemeõppe kursustest viidi keelekohvikuid läbi vabas õhkkonnas, kus peamiseks eesmärgiks on eesti keele suhtluskeele praktiseerimine. Eranditult kõik, kes intervjuudes osalesid ja kellel avanes võimalus keelekohviku pilootprojektis osaleda, jäid kogemusega rahule ja ootavad sellele jätku. Mitmed mainisid, et isegi kui keeletase on omandatud, siis vähese suhtluspraktika tõttu esineb hirm eesti keeles rääkida. Keelekohviku üsnagi vaba formaat aga võimaldab nendest hirmudest kiirelt üle saada. Nende puhul, kes peavad eesti keele õppimist oluliseks, eriti suhtluskeele omandamist, kuid kes ise ei soovi konkreetset keeletaset omandada või kelle jaoks on grammatika suureks takistuseks, leidsid, et keelekohviku formaat oleks neile suureks abiks.

„Jah, lisaks eesti keelele, kui ma õppisin selle taseme jaoks, käisin ka kohvikus, mis oli keelekohvik. Me rääkisime seal ainult eesti keeles, jõime teed, sõime küpsiseid ja komme.“

„Seal pidi rääkima ainult eesti keeles. Sõltumata sellest, millisel tasemel sa oled – kuula ja püüa parandada oma eesti keelt. Tüdrukud kiitsid, ütlesid, et see oli väga huvitav.“

Lisaks ametlikele keelkursustele on aktiivsematel kinnipeetavatel võimalik osaleda ka vangla poolt korraldatud ühisüritustel, kus on võimalik harjutada nii eesti keelt kui osaleda lõimumist soodustavates tegevustes. Need, vene keele taustaga kinnipeetavad, kes on üritustest osa võtnud, on üldjuhul rahule jäänud ja mõned on läbi nende ürituste ka eestlastega parema kontakti loonud. Osad kinnipeetavad aga tunnistasid, et pigem hoiavad eestlased ja venelased eraldi ning lõimumist sellises formaadis pigem ei toimu.

„Siin toimusid spordi- ja mõttemängud /.../. Meile seletati, et need on eesti traditsioonilised mängud... osa olid spordiüritused, näiteks kotijooks, osa aga intellektuaalsed ülesanded, näiteks eesti vanasõnade kokku panemine või matemaatiliste ülesannete lahendamine.“

„Oli mingi selline viktoriin, ma osalesin korra, ja seal olid küsimused nii eesti kui ka vene keeles.“

„Siin toimuvad mängud scrabble... Aga nii eesti kui ka vene keeles. Eesti keeles ma ei julgenud osaleda, sest on palju sõnu, mida ma ei tea.“

Intervjuudes osalenud naised tõid välja, et võrreldes meestega on neil vähem võimalusi sedalaadi vabaajategevustes osalemiseks, kuna naised on rohkem tööga hõivatud ning olenevalt vangla meistrist, ei lasta neid alati ka üritustel osalemise eesmärgil töölt ära.

„Näiteks eesti keele kursustele lastakse töölt minna, selle kohta midagi ei öelda. Intervjuule lubati ka. Aga just üritustele ei lubata. Tahaks, et see muutuks.“

„Mõned meistrid ütlevad, et sa ei lähe. Mõnikord ei lasta isegi viis minutit varem lahkuda.“

Takistused eesti keele õppimisel

Üheks suurimaks takistuseks, mis võib eesti keele kursustel osalemist negatiivselt mõjutada on moodustatud keeleõppe grupi koosseis. Enamasti satuvad ühte gruppi nii need, kes on valmis eesti keelt õppima kui need, kes tulevad tundi vaid seetõttu, et see on nende ITK-s kirjas. Madala motivatsiooniga õppurid segavad sageli tundi ning pärsivad seeläbi ka motiveeritute potentsiaalset arengut. Ühe kinnipeetava hinnangul tuleks keeleõppe gruppe moodustada vastavalt kinnipeetava motivatsioonile.

„Minu arvates tuleks teha valik nende vahel, kes tõesti ise soovivad eesti keelt õppida, ja nende vahel, kellel see on vangla plaanis (ITK-s) kohustuslik. Siis oleks see minu arvates palju tõhusam.“

„Rühmas oli tõenäoliselt kuus motiveeritud õppijat ja umbes neli, kes ei olnud motiveeritud, sest nad lihtsalt istusid seal vot nii, et no mulle ei ole seda vaja, mina seda õppima ei hakka ja üldse mul on sellest...“

„Kui klass tahab õppida, aga 3-4 inimest ei taha, siis nad räägivad omavahel niikuinii ja segavad.“

Keeletunnis valitsev kord tuli intervjuudes spontaanselt korduvalt jutuks, kuid arvamused selles osas läksid pigem lahku. Ühed leidsid, et tunnis ikka tehakse nalja ning püütakse tajuda õpetaja nõ piire, et õigel hetkel lõpetada ning teised leidsid, et õpetajad peaksid distsipliini hoidmisel ise rangemad olema. Mitme kinnipeetava sõnul mõjub neile häirivalt teadmine, et õpetaja võib sõnavahetuse eskaleerudes kutsuda ruumi ametniku.

„Distsipliin oli üsna hea. ... Meil oli kõik rahulik. Muidugi, mõned „maakad“, no sa võid ka natukene naerda, no vahet pole. Aga kui näed, et õpetaja on juba piiri peal, et kohe-kohe.../.../, siis saadi siiski enam-vähem korda.“

„Ma arvan, et vangla juhtkond võiks õpetajatega rääkida, et selles osas (distsipliini osas) oleks natuke rangem kord.“

„...õpetaja vajutas nuppu, kui keegi hakkas vaidlema või läks raamidest välja.“

Kuigi üldjuhul ei olnud nii intervjuudes osalenud meestel kui naistel nõ segagruppide vastu midagi, siis ärevust võivad tekitada need olukorrad, kus keeleõppegruppide sooline tasakaal on väga tugevalt proportsioonist väljas - näiteks üks naissoost kinnipeetav meessoost kinnipeetavate seas.

„Praegu, ma ei tea, kui palju mehi minu grupis on, aga ma tean, et ma olen ainus tüdruk. Seda öeldi mulle.“

„Kuulge, meid tüdrukuid on üldiselt väga vähe kinnipeetavate seas, vanglas on ainult kaks seksiooni, ja kutte on muidugi rohkem. Meil oli grupp, kus oli üldse neli tüdrukut ja kõik ülejäänud poisid, kuskil 20 või 15 õpilast. Nüüd läheb üks tüdruk gruppi, kus ta on ainus tüdruk ja neid (poisse) on seal 19.“

„Võib-olla oleks parem, kui oleks rohkem tüdrukuid, et oleks tasakaalus. Näiteks me käime kirikus, kus tüdrukud ja poisid on koos, aga see on normaalne, sest inimeste arv on ka tasakaalus. Aga kui oled ainuke tüdruk ja seal on tuhat poissi, siis see on ebamugav.“

Üks teravamaid probleeme seoses eesti keele õppega on töö ja keeleõppe ühildamine. Kursuste ajakavad ei ole sageli paindlikud ning kattuvad tööajaga. Töölt puudumine vähendab kinnipeetavate niigi väikest sissetulekut. Töö- ja pereelu prioriteetsus muudab olukorra veelgi keerulisemaks – keeleõpe jääb sageli tagaplaanile, kuna sissetuleku tagamine on esmase

tähtsusega. Lisaks nõuab keeleõpe aega ja pühendumist, mis võib tähendada, et samal ajal tööl käimine ei pruugi olla lihtne.

Kinnipeetavate sõnul võiks keeleõppe toimuda ka õhtusel ajal ning nädalavahetustel, mil kinnipeetavatel ongi rohkem aega, mida sageli on keeruline mõistlikult sisustada.

„Töötada ja samal ajal keelt õppida on keeruline, sest keeleõpe nõuab väga palju aega ja keskendumist. Pajud peavad selleks ajaks töö kõrvale jätma.“

„Kui keelekursus on keset päeva või kattub tööajaga, on väga keeruline osaleda. See sunnib valima, kas jätta töö või keeleõpe.“

„Inimesed, kellel on pered, peavad töötamist esmatähtsaks. Keelt õppida tundub vähem oluline, kui on vaja sissetulekut tagada.“

Intervjuude põhjal mõjutavad keeleõppe efektiivsust ja õppes osalemise motivatsiooni mõnevõrra negatiivselt ka vangla keskkonnast tulenevad tegurid. Juba kinnipidamisasutuses viibimine ise võib avaldada negatiivset mõju soovile õppida eesti keelt, sh näiteks kambrikaaslaste häiriv käitumine või üldine mürafoon, mis muudab keskendumise keeruliseks nt kodutööde tegemisel. Lisaks tekitavad erinevad probleemid (tervisemured, peresuhted, vangalakeskkonnast tulenevad olmeprobleemid, võlad jms) sageli stressi ja pingeid, mis vähendavad motivatsiooni ja keskendumisvõimet ning vähendavad seetõttu keeleõppe prioriteetsust. Vangla ajakava piirangud jätavad keeleõppeks sageli vähe aega, kuna päeva jooksul tuleb arvestada ka muude kohustuste ja tegevustega.

„Kui elad koos teiste kinnipeetavatega, kes ei õpi või kes segavad, on väga keeruline keskenduda ja õppimisele pühenduda.“

„Vanglas olles on pidev surve ja mured muude asjade pärast, mistõttu on raske õppetööle pühenduda.“

Paljudel kinnipeetavatel on individuaalsed raskused, nagu ATH või muud vaimse ja füüsilise tervisega seotud probleemid, mis muudavad õppimise keeruliseks, eriti kui õpetamise meetodid ei arvesta individuaalsete eripäradega.

Tabel 7. Kokkuvõtte kinnipeetavate poolt intervjuudes välja toodud keeleõppega seotud probleemidest ja kinnipeetavate ootused nende lahendamiseks

INTERVJUUDES VÄLJA TOODUD PROBLEEMID	KINNIPEETAVATE OOTUSED NENDE PROBLEEMIDE LAHENDAMISEKS
Keeleõpe on kohustuslik	
Eesti keele õpe lisatakse kõikide kinnipeetavate ITK-sse ning keeleõppes osalemine on sisuliselt kohustuslik. Kui kinnipeetav keeldub keeleõppes osalemisest, siis tõlgendatakse seda kui soovimatust teha koostööd.	Eesti keele kursused võiksid olla vabatahtlikud.
Grupi koosseis	
Keeleõppes osalevad madala motivatsiooniga kinnipeetavad segavad tundi ning pärsivad seeläbi motiveeritute arengut.	Keeleõppe grupid võiksid olla moodustatud vastavalt kinnipeetavate motivatsioonile õppida eesti keelt.

INTERVJUUDES VÄLJA TOODUD PROBLEEMID	KINNIPEETAVATE OOTUSED NENDE PROBLEEMIDE LAHENDAMISEKS
Keeleõppes peavad osalema ka vanemad inimesed, kes on elu aeg eesti keeleta hakkama saanud ja kes eelkõige vanuse tõttu ei suuda eesti keelt omandada.	Riigikeele kursustele suunamisel võiks arvestada inimese vanust ja motivatsiooni õppida. Fookus võiks olla rohkem noorematel ja motiveeritumatel.
Keeleõppe gruppide sooline proportsioon on mõnikord tugevalt nihkes, näiteks üks naissoost kinnipeetav meessoost kinnipeetavatega ühes grupis. Selle tõttu tunnevad naissoost osalejad end tunnis ebakindlalt.	Veenduda, et kõik grupiliikmed tunnevad ennast mugavalt ning arvestada, et keelekursused toimuvad siiski vanglateskkonnas.
Metoodika	
Osadele õpetaja kasutavad igavaid meetodeid ja materjale - õpe toimubki vaid õpiku ja töövihiku materjali baasil ning praktilisi ülesandeid, dialooge jms on tunnis vähe.	Ootus, et keeletunnid oleksid interaktiivsed, huvitavad ning mitmekülgsed.
Õppe liiga kiire tempo ja teemade vahel nõ hüplemine, ei lase materjalil kinnistuda.	Õpetaja võiks veenduda, et õpilased on õpitud materjali omandanud ning iga tunni alguses võiks pühendada aega eelmise osa kordamisele.
Eesti keele grammatika on väga keeruline ning reeglitele keskendumine pärsib motivatsiooni keelt õppida.	Need, kes eelistavad lihtsalt keele õppimist ning ei soovi konkreetset keeletaset omandada, eelistaksid eesti keele õppimist keelekohviku formaadis.
Õpetaja	
Vene keele oskusega õpetaja ei suuda keerulisemaid reegleid vähese eesti keele oskusega õpilastele piisavalt hästi selgitada. Eriti suur probleem alles alustavate keeleõppijate puhul, A1 tase, aga ka A2.	Vähemalt A1 tasemel peaks olema eesti keele õpetaja, kes suudab keerukamaid kohti vene keeles lahti seletada. Alates A2 tasemest ei ole see enam nii kriitiline, kuid ideaalis võiks ka A2 taseme õpetaja suuta anda selgitusi ka vene keeles, vähemalt minimaalsel tasemel.
Õpetaja poolt tunni käigus avalikult vigade tegemisele liigse negatiivse tähelepanu osutamine mõjub osalejatele ebamugavalt.	Sõbraliku õpikeskkonna loomine, et kõik tunneksid klassis mugavalt ja et vigade tegemine oleks aktsepteeritav.
Puudub personaalne lähenemine. Õpetajad ei arvesta tunnis õpilaste individuaalsete eripäradega, nt häbelikkus ning haigustest jms tulenevate keskendumisraskustega, nt ATH. See vähendab õppimise efektiivsust ja osalemise motivatsiooni.	Õpetajapoolne tugi ja motiveerimine on kõrgelt hinnatud eriti olukordades, kus tekib soov keelekursus pooleli jätta.
Distsipliin – osad kinnipeetavad kompavad õpetaja piire ja mõnikord võib tunni kord „käest ära“ minna. Mitme kinnipeetava sõnul mõjub neile häirivalt teadmine, et õpetaja võib sõnavahetuse eskaleerudes kutsuda ruumi ametniku.	Õpetajad peaksid korra hoidmise osas rangemad olema. Vanglateenistus võiks õpetajatele nõu anda, kuidas tõhusamalt kinnipeetavate hulgas distsipliini säilitada. Õpetaja võiks arusaamatuste vältimiseks proovida olukorras selgusele jõuda.
Praktiline korraldus	
Töö ja keeleõppe ühildamine on üks olulisemaid probleeme. Keelekursuste ajakavad ei ole sageli paindlikud ning kattuvad tööajaga. Mõnikord tuleb valida, kas käia tööl või õppida, kuna kinnipeetavate sissetulekud on väga madalad.	Keeleõpe võiks toimuda ka õhtusel ajal ning nädalavahetustel, mil kinnipeetavatel on rohkem aega, mida sageli on endal keeruline mõistlikult sisustada.

INTERVJUUDES VÄLJA TOODUD PROBLEEMID	KINNIPEETAVATE OOTUSED NENDE PROBLEEMIDE LAHENDAMISEKS
<p>Vanglas on vähe eesti keele õpetajaid, mistõttu ära jäänud tunde ei asendata. Regulaarne tundide ära jäämine jätab kinnipeetavad vajaliku praktika ja juhendamiseteta, mis aeglustab keeleoskuse arengut ning vähendab õppijate motivatsiooni.</p>	<p>Ootus, et õpingutesse ei jääks lünki ja ära jäänud tunnid asendatakse, vastasel juhul jääb ka kinnipeetavatele tunne, et keeleõpe ei ole oluline.</p>
<p>Keeleõppe tunnid on kohati liiga pikad, puuduvad pausid, et tualetis käia või lihtsalt korra mõttetööst puhata.</p>	<p>Võimaldada õpilastele mõistliku pikkusega pause.</p>
<p>Kuna naised on tööga rohkem hõivatud, siis võrreldes meestega on neil vähem võimalusi vabaajategevustes osalemiseks, kus saab muuhulgas eesti keelt praktiseerida.</p>	<p>Lõimimise ja keeleõppe eesmärgil võimaldada naistele võrdväärselt meestega osaleda vangla vabaajäritustel.</p>
<p>Tasu eesti keele õppimise eest</p>	
<p>Keeleõppe eest saadav tasu oli kinnipeetavate jaoks motiveeriv, arvestades kinnipeetavate väikeseid või puuduvaid sissetulekuid. Tasu kaotamine tekitab pahameelt.</p>	<p>Peamiseks ootuseks on, et keeleõppe eest tasu maksmine jätkuks.</p>
<p>Muud takistused, mis pärsivad keeleõpet</p>	
<p>Vangla keskkonnast tulenevad tegurid (nt müra, vangla kindel päevakava jms) vähendavad mõnevõrra osalemise motivatsiooni.</p>	<p>Otseseid ettepanekuid just keeleõppe kontekstis kinnipeetavate poolt ei tulnud, aga muudes vestlustes rõhutati, et üksikkambris on rohkem võimalusi keskendumiseks.</p>
<p>Stress ja pinged tekivad nii vanglateskkonnas viibimisest kui erinevate probleemide tõttu (tervisemured, peresuhted, olmeprobleemid, võlad jms), mistõttu keeleõpe ei ole prioriteet.</p>	<p>Otseseid ettepanekuid just keeleõppe kontekstis kinnipeetavate poolt ei tulnud.</p>
<p>Kinnipeetavad on veendunud, et süüdimõistetud staatusega ei ole Eesti kodanikuks saamine enam võimalik, mis pärsib keeleõppe motivatsiooni.</p>	<p>Keeleõppe motivatsiooni seisukohast on kinnipeetavaid oluline informeerida, millised piirangud tekivad seoses süüdimõistmisega ning kas kodanikuks saamine on süüdimõistetuna võimalik.</p>

6. Muud kinnipeetavate motivatsiooni ja teenustes osalemist mõjutavad teemad

Lisaks peretegevuste, vaimse tervise teenuste ja digioskuste teemalistele küsimustele uuriti 21-lt Tallinna, Tartu ja Viru vangla kinnipeetavalt, milliseid teisi koolitusi, kursuseid või teenuseid nad vanglas vajaksid. Alapeatükis 6.1 on ülevaade nendest kinnipeetavate nimetatud koolitustest ja kursustest, millest neil võiks kasu olla, kuid mida praegu vanglates ei pakuta. Kinnipeetavate poolt nimetatud koolitused ja kursused aitaksid kinnipeetavatel vanglas viibimise ajal kasutada aega sisukamalt, parandada enesehinnangut ja motivatsiooni, arendada sotsiaalseid oskusi ja koostöövalmidust ning lihtsustada hiljem tööturule sisenemist.

Täiendavalt rääkisid kinnipeetavad intervjuudes mitmetest nende jaoks olulistest vanglateskkonnaga ja seal praegu pakutavate teenustega seotud teemadest, mis otseselt või kaudselt mõjutavad nende motivatsiooni osaleda aktiivselt erinevates tegevustes ning tõhusalt valmistuda vabanemiseks. Läbivalt toodi esile, et tööga hõivatus ja huvitegevustes osalemine pakuvad kinnipeetavatele kindlat päevakava ja eesmärgipärasust, vähendades passiivsust ja sellega kaasnevat stressi. Paljud kinnipeetavad mainisid, et tegevusetus tekitab frustratsiooni ja tüdimust, mis ajapikku süvendavad vaimse tervise probleeme. Motivatsiooni toetavate teemadena kirjeldati töötamise võimalusi, vaba aja veetmise tegevusi, vanglateskkonda, hariduse omandamist ning arstiabi saamist.

Nende teemade kohta on esitatud ülevaade alapeatükkides 6.2. kuni 6.6. Selline tagasiside aitab paremini mõista kinnipeetavate olukorda ja vajadusi ning on toetavaks materjaliks Tellijale uuritava nelja teenuste grupi edasisel disainimisel.

6.1. Uued koolitused ja kursused

Enamik kinnipeetavaid väljendasid huvi mitmesuguste koolituste ja kursuste vastu, mis aitaksid neil aega vanglas tõhusamalt kasutada, omandada uusi teadmisi ja oskusi ning valmistuda paremini eluks pärast vabanemist.

Kinnipeetavad on huvitatud võõrkeelte, eriti inglise ja soome keele, aga ka hispaania ja itaalia keele õppimisest. Võõrkeele õpe võiks toimuda mh maailmakohviku meetodil, mis pakuks interaktiivset ja kaasahaaravat õppimisviisi võrreldes traditsioonilise raamatu- ja klassipõhise õppega. Märgitakse, et omandatud võõrkeel aitaks neil pärast vabanemist välismaale tööle minna või suhelda aktiivsemalt vanglas kinnipeetavatega, kelle peamine suhtluskeel on inglise keel.

„Näiteks pakkuda inglise, hispaania keele õpet maailmakohviku meetodil, see sobiks väga hästi. Raamatust ise õppida ei ole nii tõhus.“

„Meil on siin üks mustanahaline naine, siis temaga ma küll ei oskaks rääkida. Ei julgekski. Mul on need sõnad peas aga rääkida küll ei julge. Ma polegi kellegagi niimoodi kõvasti inglise keeles rääkinud. Seda praktikat võiks küll olla.“

Praktiliste oskuste koolitustest ja kutseõppest nimetati juuksuri eriala, mida saaksid kinnipeetavad praktiseerida juba vanglas ja mis pakuks töövõimalusi vabaduses. Mõned soovisid ka kokanduse (eelkõige naissoost kinnipeetavad) ja massööri kursusi. Mõned kinnipeetavad tundsid huvi kursuste vastu, mis toetavad arvutiga töötamist nagu näiteks raamatupidamise, veebidisaini ja muid tarkvaraprogrammide kursuseid.

„Näiteks võiks olla ju nii, et keegi kes siin on pikalt, õpib seda ja saab siin teha juuksuri tööd pärast.“

„Siin me käisime seda kokaõppe klassi vaatamas ka, see oli täiesti korralik. Kõik oli olemas seal. Ma ei tea miks seda kursust ei tehta siis.“

„Võiks olla mingid raamatupidamise kursusi või mingid sellised asju, mida tehakse ikka arvuti taga. Ma ei tea, kui palju need vangid raamatupidamist teha tagaks muidugi aga mulle see meeldiks.“

Kinnipeetavate üldpädevuste tõstmiseks ja vabaduses parema hakkama saamise toetamiseks sooviti finantskirjaoskuse koolitusi. Finantskirjaoskuse koolitused õpetaksid kinnipeetavatele rahatarkust - kuidas koostada isiklikku eelarvet, teha iseseisvalt teadlikke finantsotsuseid, kuidas saavutada majanduslikku stabiilsust ja turvalisust jms.

Ühtlasi märkisid kinnipeetavad, et erinevaid koolitusi või kursusi võiks pakkuda ka lühikese karistusajaga kinnipeetavatele.

Kokkuvõttes intervjuueeritud kinnipeetavad väärtustasid erinevaid praktilisi kursuseid, mis võimaldaksid neil pärast vabanemist sujuvamalt ühiskonda integreeruda.

6.2. Töötamise võimalused

Intervjuueeritud kinnipeetavatest paljud olid vanglas tööl käinud või vähemalt selle võimaluse peale mõelnud või selle vastu huvi tundnud. Vähem tundsid töötamise vastu huvi need kinnipeetavad, kes osalesid mahukamas sotsiaalprogrammis või käisid koolis. Nende väiksema huvi põhjuseks oli teadmine, et programmides osalemist ja koolis käimist ei ole vangla päevakava arvestades võimalik töötamisega ühildada.

Üldiselt leiti, et töötamise võimaluse pakkumine vanglas on vajalik. Kinnipeetavad, kes on saanud töökoha, väärtustasid seda kui võimalust sisustada oma päevi, arendada tööoskusi ja säilitada tööharjumust. Kinnipeetavaid motiveerib tööl käima passiivsuse vältimine, aja otstarbekas kasutamine, tööharjumuse säilitamine, võimalus sektorist välja saada ning teenida raha, mis omakorda võimaldab osta e-poest toidukaupa või muid vajalikke esemeid.

"Mulle seal meeldib. Praegu olen haiguslehel, ei saa käia. Ma ei kujuta ette, mida teha päevad läbi siin, kui tööl ei ole käia. Siis ei ole mitte midagi teha. See on hull. Ma ei kujuta ette, mida nad teevad."

Töötamisest huvitatud kinnipeetavad ja juba ka juba töökoha saanud kurtsid, et töökoha saamise ooteaeg on pärast sellekohase avalduse esitamist väga erinev – näiteid toodi alates kahest kuust kuni seitsme aastani. Sageli mainiti, et töökohti on vanglas nii arvuliselt kui ka töökohtade mitmekesisust arvestades vähe. Paljudel kinnipeetavatel ei ole võimalust töötada

isegi siis, kui nad seda tahaksid. Kinnipeetavate hinnangul sõltub töökoha saamine palju kinnipeetava käitumisest, motivatsioonist ja karistusaja pikkusest. Lühema karistusajaga kinnipeetavatel on väiksem tõenäosus tööle saada. Töökoha saamisel tajutakse soolist (meestele tehakse rohkem tööpakkumisi) ja toime pandud kuriteost (seksuaalkurjategijad saavad kiiremini töökoha) sõltuvat diskrimineerimist.

Osad kinnipeetavad märkisid, et pakutavad töökohad on ühetaolised ja rutiinsed, pakkumata sealjuures perspektiivi või arenguvõimalusi. Nemad nägid tööl käimist seetõttu pigem aja raiskamisena kui väärtusliku kogemusena. Osad kinnipeetavad on huvitatud sellistest töökohtadest, mis nõuavad vaimset pingutust. Kinnipeetavate tööhõive uuringus²⁶ on välja toodud, et vangis tehtavatel n-ö lihttöödelt kogutud oskused ei ole abiks tööturul konkurentsipüsijatel. Selleks, et endine kinnipeetav püsiks vabanedes tööturul konkurentsipüsijate seas, peaks olema rohkem võimalusi kinnipeetava suunamisel oskustöödele.

Tööl käimine võimaldab kinnipeetavatel teenida sissetulekut 0,72–0,77 eurot tunnis. Töötasu suuruse hindamisel tuleb arvestada, et töötasust arvestatakse 50% võlgade katteks, 20% suunatakse kinnipeetava vabanemisefondi ja 30% saab kinnipeetav netotöötasuna kätte. Kõik kinnipeetavad pidasid töötasu saamist oluliseks. Mõned tõid esile, et see on liiga väike, et üldse motiveeriks tööl käima, mõned leidsid, et see on küll madal kuid parem kui üldse mitte mingit sissetulekut omada ning mõned pidasid tööharjumuse tekitamist, aja kasulikku sisustamist või suhtlemisvõimalusi tööl madalast töötasust olulisemaks. Intervjuude põhjal võib järeldada, et kinnipeetavate arvamused olid tugevas sõltuvuses sellest, kui palju rahaliselt tema lähedased teda toetavad või milline on kinnipeetava enda rahaline olukord.

"Siin ma tööd ei viitsi teha, selle eest makstakse nii vähe. Vanemad õed ikka toetavad väljast, selles mõttes probleemi pole."

Vanglas toimub kinnipeetavate töötamine üldjuhul esmaspäevast reedeni ajavahemikus kell 9.00–16.00, kusjuures tööd ei tehta nimetatud ajavahemikus pidevalt. See tähendab, et töökoha saanud kinnipeetav ei saa alati osaleda huviringides või sarnastes arendavates tegevustes, kuna ka need toimuvad tööpäevadel ja tavapärasel tööajal. Selline korraldus pärsib tööl käivate kinnipeetavate võimalusi õppida, osaleda huviringides või programmides ning sunnib valima töökoha ja muude tegevuste vahel. Osadel kinnipeetavatel oli kogemus või teistelt kuuldu põhjal tekkinud arvamus, et kui üks kord töölt puududa, siis kaotad töökoha. Intervjuudes toodi näiteid, kus töökoha kaotuse hirmus ei küsita võimalust osaleda mõnes huvipakkavas loengus või koolitusel. Selliste olukordade vältimiseks võiks pakkuda osaliselt koolitusi ja huvitegevusi õhtusel ajal või nädalavahetusel.

"Kui oled valinud tööl käimise, siis käid tööl. Väljas on ka ju nii, et töö ajal ei saa nt enda huviringi minna."

Kokkuvõttes on paljud kinnipeetavad huvitatud tööl käimisest ja näevad selles väärtust, kuid motivatsiooni pärsivad väike töötasu ja sobivate töövõimaluste puudumine. Seega sooviksid kinnipeetavad rohkem mitmekesiseid tööhõive võimalusi ja muid stiimuleid sõltumata

²⁶ Liiv, M.-L., Hanni, E. Vangide tööhõive vabaduses: vanglas töötanud ja mittetöötanud kinnipeetavate võrdlus. Tallinn: Justiitsministeerium 2006, lk 10.

kinnipeetava kinnipidamise ajast, sealhulgas töid, mis nõuavad erinevaid oskusi ja võimaldavad õppida ametit, mida saab kasutada ka vabanemisjärgselt.

6.3. Vaba aja veetmise tegevused ja heaoluteenused

Intervjueeritud kinnipeetavad olid kõik üldiselt motiveeritud vähemalt mõnes tegevuses osalema ning võtsid aktiivselt osa ühest või mitmest uuritavast teenusest. Lisaks jagasid nad positiivseid kogemusi osalemisest erinevates ühekordsetes tegevustes (nt spordipäevad, turniirid, loengud, vms) või huvitegevustes.

Vaatamata sellele töid paljud välja, et vanglas on keeruline enda aega aktiivselt sisustada - tegevused toimuvad tööpäevadel ja tavapärasel tööajal, mistõttu igal pool osaleda ei saa; õhtuti ja nädalavahetusel ei pakuta lisategevusi; tegevuste valik on piiratud (ehk huvipakkuvaid tegevusi ei pruugi olla); tegevustes osalejate arv on väga piiratud (ehk kõik soovijad ei saa osaleda). Intervjueeritud peegeldasid ka kaaskinnipeetavate murekohti ning töid välja, et nende arvates on üldiselt kinnipeetavatel vanglas palju aega, mida enamik ei taha, saa ega oska kasulikult ja mõtestatult sisustada. Tegevusetust esineb rohkem keskmisest eakamatel kinnipeetavatel. Tegevusetuse negatiivne mõju avaldub kinnipeetava vaimsele tervisele, põhjustab ärevust ja üksildust ning suurendab pingeid kaaskinnipeetavate vahel.

"Siin pole midagi teha, inimesed lihtsalt logeivad päevad läbi või tülitsevad omavahel."

"Pikka aega kinni istuvatele kinnipeetavatele võiks rohkem tegevusi pakkuda, sest siin võib ära nüristuda. Olen näinud, et juurviljastud ära, lähed välja ja ei lähe kaua aega mööda, ei tule eluga toime ja ollakse vanglas tagasi."

Intervjueeritud kinnipeetavad töid välja, et nende jaoks on praegused vaba aja sisustamise võimalused asjakohased, kuid nendes osalemine on piiratud ja need vajaksid edasi arendamist. Eelistatakse tegevusi, mis pakuvad vaimset ja füüsilist väljakutset ning võimaldavad arendada oskusi või hobisid, mida saab ka pärast vangistust jätkata. Kinnipeetavate arvamusel kohaselt võiks vanglas olla rohkem sportimisvõimalusi ja erinevaid huviringe. Raamatukogu võiks pakkuda mitmekesisemat valikut.

Eriti meessoost kinnipeetavate arvamusel kohaselt võiks vanglates sportimise tingimused olla paremad. Ootus on kõrgema kvaliteediga treeningvahendite ja -varustuse järele, et parandada enda füüsilist heaolu ja leevendada stressi läbi füüsilise liikumise. Mõni kinnipeetav mainis, et kvaliteetne treeningvarustus on teistes Euroopa vanglates tavapärane.

Kinnipeetavate arvamusel muusika kuulamise kohta vanglas viitavad sellele, et üks ja seesama muusika või raadiokanal, mida vangla raadiost lastakse, tekitab tühimust ja üksluisust. Kinnipeetavate arvamusel kohaselt võiks neile pakkuda võimalust kuulata muusikat vastavalt oma eelistustele, näiteks lubades neil koostada esitajate ja lugude nimekirju, mida vanglatöötaja võiks mälupulgale laadida. Selline lahendus aitaks vähendada masendavat meeleolu ja lisaks vaheldust igapäevaellu.

„Ja siin on meil 5–6 inimest, me oleme üksteisest nii väsinud, et oleme sellest kõigest nii väsinud, et see on nagu mingi Groundhog Day, ärkad üles ja jälle mängib sama muusika. Kas raadios või nendel CD-del. See tähendab, et paljud inimesed ütlevad, et kui neil oleks võimalus oma muusikat kuulata, oleks see juba lihtsam.“

Muuhulgas töid intervjueritavad välja vajaduse juuksuriteenuse järele. Praegu lõikavad kinnipeetavate juukseid juuksurina tööle määratud kinnipeetavad, kuna professionaalset juuksurit kinnipeetavatele ei pakuta. Kinnipeetavate sõnul puudub suuremal osal vastav kogemus ja oskused, mistõttu ei ole tulemused ootuspärased ning tekitavad pigem naeruvääristavaid olukordi.

„Mõned inimesed siin isegi ei tea, kuidas juukseid lõigata. /.../ Noh, saate aru, et rohelised ei oska veel juukseid lõigata. Ja kuidagi nad lõikasid oma juukseid ja siis kutid naeravad. Oh, sul on seal antenn, oi, sul on seal kiilas koht.“

Kokkuvõttes otsivad kinnipeetavad sisukaid ja enesearendamisele suunatud vaba aja veetmise võimalusi. Seega vajavad nad rohkem tegevusi, mis aitavad kinnipeetavatel luua enda jaoks meeldivat igapäevarutiini ning toetavat keskkonda, mis keskenduks nende tervenemisele ja taasühiskonnastamisele, mitte ainult karistusele.

6.4. Vanglateskkond ja -personal

Intervjuudes rääkisid kinnipeetavad muuhulgas ka vangla sisesest suhtlemisest ja suhetest, mis samuti otseselt mõjutavad nii nende heaolu kui informatsiooni saamist pakutavate teenuste kohta. Kinnipeetavate hinnangud vangla töötajate kohta, sealhulgas kontaktisikute, vangivalvurite ja teiste ametnike kohta olid erinevad. Paljud kinnipeetavad leidsid, et kontaktisikute ja valvuritega suhtlemine võib olla keeruline ning suhtlus sõltub sageli ametnike individuaalsest suhtumisest ja kogemusest.

Kinnipeetavate arvamuse kohaselt on valvuritel üldiselt õiglane ja professionaalne suhtumine, kuid mõnikord tunnetati avatud suhtluse puudumist. Mõned kinnipeetavad tundsid, et suhtlemine valvuritega võiks olla sujuvam, rohkem kaasavam ja vastastikust mõistmist soodustavam. Ühtlasi märgiti, et ettekirjutusi tehakse kinnipeetavatele kohati kergekäeliselt ilma selge põhjusega. Lisaks rakendatakse kinnipeetavate väitel kollektiivseid karistusi, mis tekitavad kinnipeetavates ebaõigluse tunnet ja frustratsiooni.

"Näiteks kollektiivne karistamine, nad on 90ndates kinni. Kui üks midagi teeb, siis saavad kõik karistada."

Kontaktisikute puhul töid mõned intervjueritud välja usaldusprobleeme. Kinnipeetavad kardavad, et nende sõnu võidakse valesti tõlgendada või nende vastu kasutada, mis tekitab kinnipeetavates ettevaatlikkust. Samuti tunnevad kinnipeetavad vahel, et nende muresid ei võeta piisavalt tõsiselt.

Kinnipeetavate sõnul on info liikumine vanglas aeglane ja ebaühtlane. Paljud kinnipeetavad tundsid, et olulistest muutustest või teenuste võimalustest ei teavitata neid õigeaegselt või piisavalt selgelt. Toodi näiteid juhtumitest, kus kinnipeetavateni jõudis info mõnes tegevuses osalemise võimaluse kohta alles siis, kui see tegevus oli juba toimunud.

"Kogu aeg läheb siin mingi info kaduma, vahel lähevad avaldused ka kaduma. Nüüd ma tean, et psühhiaater järgmisel kuul vist. Aga keegi oleks võinud mulle ka öelda."

Vanglateskkonna osas kurdeti ülerahvastatuse ja privaatsuse puudumise üle. Ruumipuudus ja kambrite jagamine tekitavad kinnipeetavatel stressi ja ärevust, eriti, kui kaasvangidega tekivad konfliktid või kinnipeetaval on vaimse tervise probleeme.

"See on ka hull, et ükski ei saa üldse olla vahepeal."

6.5. Põhikooli, gümnaasiumi ja kutsehariduse omandamine

Intervjueeritud kinnipeetavad hindasid põhikooli ja gümnaasiumihariduse jätkamise ning kutsehariduse omandamise võimalusi vanglas kui olulist võimalust enesearenguks. Nad väärtustasid praktilisi kutseoskusi, mida saab kasutada töö leidmiseks pärast vabanemist.

6.6. Arstiabi

Lisaks psühhiaatriateenustele, mida käsitleti peatükis 5.2.2., kerkisid arstiabiga seotud teemad spontaanselt esile enamikes kolme teenuste grupi (peretegevused, vaimne tervise teenused, digioskused) kohta tehtud intervjuudes, aga ka osaliselt eesti keele õppe teemalistes intervjuudes. Tervis on kinnipeetavate jaoks väga oluline ning kinnipeetavad väärtustavad võimalust vanglas olles arstiabi saada.

Tajutakse, et arstiabi ei ole alati piisav, vahel tuleb arsti vastuvõtule saamist kaua oodata, mis võib raskendada tervisemurede õigeaegset lahendamist. Samuti oodatakse, et vanglas teenust osutav meditsiinipersonal suhtuks kinnipeetavate terviseprobleemidesse tõsisemalt ning suuremat tähelepanu vajavate probleemide korral suunataks kinnipeetav kiiremini erialaspetsialisti juurde.

Paljud kinnipidamisasutuses viibijad on sõltuvusprobleemidega, eelkõige narko- ja alkoholisõltuvusega. Läbiviidud intervjuudes mainisid mitmed kinnipeetavad spontaanselt, et nad vajavad spetsialisti tuge ja spetsiifilist rehabilitatsiooniteenust, et oma sõltuvusega tõhusamalt toime tulla.

7. Kinnipeetavate vajaduste analüüs ja selle põhjal tehtud ettepanekud teenuste arendamiseks

Kinnipeetavate vajaduste sisulisemaks mõistmiseks ja struktureerimiseks viidi läbi kõigi kogutud andmete terviklik sisuanalüüs. Analüüsi lähtekohad ja läbiviimine olid järgmised:

1. Analüüsi läbiviimisel lähtuti seisukohast, et uuritavate teenuste pakkumise eesmärk on kinnipeetavate parem ettevalmistamine ühiskonda naasmiseks.
2. Analüüsimisel tugineti teenusedisaini põhimõttele ehk kasutajakesksele lähenemisele. Kinnipeetavat käsitleti kliendina ning arvesse võeti kõiki vajadusi, arvestamata kas vanglateskkond või kehtiv õigus seavad piiranguid nende ootuste täitmiseks.
3. Analüüsi aluseks olid kõik kinnipeetavatega läbi viidud intervjuude salvestuste transkriptsioonid täies mahus, sh informatsioon, kus räägiti teemadest, mis ei olnud otseselt seotud uuringu fookuses oleva nelja teenuste grupiga.
4. Transkriptsioonide analüüsimisel kasutati vertikaalset ja horisontaalset sisuanalüüsi ehk kõigepealt kodeeris iga uurija informatsiooni enda läbiviidud intervjuude transkriptsioonide põhjal ning seejärel otsis samade mustrite kordumist teistest intervjuudest. Selle käigus vaadeldi kõiki kinnipeetavate poolt väljendatud vajadusi, sh otsiti ka nõ varjatud ja vaikivaid vajadusi, mida nad ei osanud otseselt väljendada kuid mis võisid olla avaldatud rahulolematuse või rahulolu põhjuseks.
5. Seejärel arutati uurijate (sh meeskonda kaasatud teenusedisaini ekspert) meeskonnas tulemusi, osaliselt ühtlustati kodeeringuid ning ühise arutelu tulemusel grupeeriti kaardistatud vajadused kategooriatesse. Tulenevalt etteantud lähteülesandest kasutati kategooriatena nelja uuritavat teenuste gruppi. Lisaks moodustati neli (alam)kategooriat läbivatest teguritest (vastavalt p 1 nimetatud seisukohale), mis intervjuude põhjal kõige enam mõjutavad kinnipeetavate taasühiskonnastamist.
6. Analüüsi tulemused on esitatud teenuste kategooriate lõikes peatükkides 7.1. kuni 7.4. Igas peatükis on esmalt esitatud probleemikaardina seosed teenuste osutamise seniste praktikate ja taasühiskonnastamist mõjutavate (alam)kategooriate vahel. Seejärel on esitatud kinnipeetavate vajadustest lähtuvad kitsaskohad ja uuringu tulemusel koostatud ettepanekud nende leevendamiseks või lahendamiseks.

Analüüsi käigus joonistusid selgelt välja neli tegurit (ehk eelpool nimetatud alamkategooriad, vt [Joonis 7](#)), mis otseselt mõjutavad kinnipeetavate soovi erinevates tegevustes osaleda ning seeläbi end paremini taasühiskonnastamiseks ette valmistada:

Vanglaväliste suhete hoidmine, sh peresuhted | Kinnipeetavad vajavad usalduslikku ja lähedast suhet, füüsilist kontakti ning teadmist, et neil on lähedane isik, kelle poole nad saavad pöörduda, enda muret jagada või kes on neid valmis vabanemisel toetama. Eriti olulised on terved ja püsivad peresuhted kinnipeetavatele, kel on lapsed. Mure enda pereliikmete või lapse pärast, lahendamata kodused probleemid, füüsilise kontakti ja toetava suhtumise puudumine vms murekohad lähedaste ja perega vähendavad otseselt kinnipeetava motivatsiooni teenustes osaleda. Intervjueeritud keeruliste vanglaväliste suhetega kinnipeetavad olid vähem huvitatud teenustes osalemisest, olid teenuste osas rohkem rahulolematud, töid välja erinevaid takistusi osalemiseks ega püüdnud leida neile ise lahendusi.

Tervis, sh vaimne tervis | Kinnipeetavatel on keskmisest rohkem terviseprobleeme sh vaimse tervise probleeme ja sõltuvushäireid. Nad on üldiselt väga teadlikud, milliseid vaimse tervise ja arstiabi teenuseid on neil võimalik vanglas olles saada. Samuti teadvustavad nad, et vanglas võivad olla neil terviseprobleemidega tegelemiseks paremad võimalused ja parem arstiabi kättesaadavus kui hiljem vabaduses. Terviseprobleemidega kinnipeetavad töid sagedamini teenustes mitteosalemise või nende rahulolematuse põhjuseks enda halba tervist, konkreetset sümptomit või haigust või sõltuvusprobleemi. Intervjuudes toodi ka näiteid, kus halb tervis füüsiliselt ei võimaldagi tegevustes või teenustes osaleda.

Oskused ja teadmised (haridus ja oskuste omandamine, sh digioskused ja keeleõpe, tööhõive võimaldamine, huvitegevus jms) | Kinnipeetavate huvi erinevate oskuste omandamise ja õppimise vastu sõltub nende praegusest haridustasemest ja juba omandatud oskustest. Kõrgema haridustasemega ja paremate oskustega kinnipeetavad väärtustavad rohkem nii vaimse tervise teenuseid, digipädevuste omandamist kui ka muid uute oskuste ja kogemuste saamiseks pakutavaid tegevusi. Mida vähem on kinnipeetav varem või senise kinnipidamise aja jooksul erinevates tegevustes osalenud, seda vähem mõistab ta nende vajalikkust enda vabanemiseks ettevalmistamise kontekstis ning seda vähem on ta huvitatud nendes tegevustes osalema.

Vanglateskkond | Vanglateskkond koos kehtivate piirangute ja reeglitega mõjutab omakorda kolme eelkirjeldatud tegurit.

Kõik nimetatud tegurid on omavahelises vastastikususes seoses ja tugevalt läbi põimunud. Olenevalt kinnipeetava taustast võib mõni tegur olla tema jaoks olulisem või vähemolulisem kui teised. Siiski võib intervjuude põhjal järeldada, et usalduslike vanglaväliste suhete olemasolu ning korras tervis on suuremale osale kinnipeetavatele määravama tähtsusega.

Intervjuude analüüsimise tulemusel saab järeldada, et **teenuste edasisel arendamisel** (ehk liikudes edasi teenusedisaini järgmistesse etappidesse *ARENDA* ja *VALMISTA*) **tuleb lisaks kirjeldatud neljale tegurile arvesse võtta:**

- Igal kinnipeetaval on tema taustast ja olukorrast tulenevalt erinevad vajadused, millele vastamine eeldab erinevate teenuste ja tegevuste omavahelist kombineerimist. Seega on soovitatav teenuste edasisel arendamisel vaadelda vanglas pakutavaid tegevusi ja teenuseid komplektis (mitte ainult nelja antud töös käsitletud teenuste gruppi), sh arvesse võttes vangla keskkonnas kehtivaid piiranguid ja käesoleva uuringu peatükis 6 kirjeldatud.

- Kinnipeetavate vaatest ei ole oluline, millise asutuse vastutusallas on teenuste või tegevuste pakkumine. Kui lähtuda kasutajakesksest vaatest, siis tuleb kõiki vanglas pakutavad tegevusi arendada ja planeerida koostöös nende asutustega ja erinevate osapooltega, kes erinevaid teenuseid pakuvad (nt arstiabi, vaimse teenuse toetamine, keeleõpe jms tegevuste puhul tuleks kaasata ka nende teenuste osutajad).
- Analüüsi tulemused viitavad, et praegune teenuste pakkumine ja korraldus vanglates ei ole kasutajate jaoks terviklik. Vanglateenistuse vaatest on kõik teenused olemas, kuid kinnipeetava vaatest ei ole need talle piisavalt kättesaadavad, ei sobitu kinnipeetava tegelike vajadustega ega moodusta omavahel ühtset tervikut. Teenuste edasine arendamine teenusdisaini põhimõttel võib seda vastuolu vähendada.
- Vanglates liigub palju informatsiooni kinnipeetavate endi vahel suusõnaliselt, mis ei ole kontrollitav, ei pruugi vastata tõele või on edastamise käigus moonunud. Intervjuude põhjal kalduvad kinnipeetavad usaldama pigem teiste kinnipeetavate käest kuulnud infot, kui enda kontaktisiku, valvuri või muude nõ ametlike kanalite kaudu liikuvat infot. See tekitab olukorra, kus kinnipeetavad võivad omada teenuste kättesaadavuse või osalemise võimaluste kohta valeinfot. Teenuste edasisel arendamisel tuleks ühe komponendina planeerida ka tõhus ja kinnipeetavast lähtuv kommunikatsioon teenuse sisu, eesmärgi, osalemise võimaluste jms kohta.

Joonis 7. Kategoriad läbivatest teguritest, mis mõjutavad kinnipeetavate taasühiskonnastamist.

Allikas: Autorite koostatud.

Järgnevalt on nelja teenuse kategooria lõikes esitatud kinnipeetavate vajaduste analüüs ja võimalikud teenuste arendustegevused.

7.1. Peretegevustega seotud vajadused ja ettepanekud

Lähedastega suhtlemine ja peresuhete hoidmine on kinnipeetavate jaoks vanglas viibimise ajal väga oluline, kuna see mõjutab kinnipeetava motivatsiooni osaleda vangla poolt pakutavates

erinevates tegevustes, kinnipeetava vaimset heaolu ja tervist ning taasühiskonnastamise edukust. Kusjuures lähedastega suhtlemine ja suhete hoidmine ei ole oluline vaid kinnipeetava jaoks, vaid ka kinnipeetava pereliikmete, eriti kinnipeetava lapse või laste jaoks. On leitud²⁷, et kinnipeetava ja tema lapse vahelise suhte säilitamine vangistuse vältel omab üldiselt positiivset mõju mõlemale osapoolle.

Tabelis 9 on esitatud peretegevuste praktikate seosed taasühiskonnastamist mõjutavate teguritega, tuginedes intervjuueritud kinnipeetavate poolt väljendatud seisukohtadele ning vajadustele. Soodustava praktikana saab esile tuua pikaajalised kokkusaamised lähedastega ning pereteraapia. Viimase kogemus oli vähestel intervjuueritud kinnipeetavatel, kuid selle teenuse positiivne mõju kinnipeetavate tervisele ning oskustele ja teadmistele on olulise tähtsusega. Olulisemate piirangutena toodi välja paindlikkuse puudumine lähedase inimese defineerimisel, mis mõjutab nii vanglaväliste suhete hoidmist ja parendamist ning kinnipeetavate tervist.

Tabel 8. Peretegevuste praktikate seosed taasühiskonnastamist mõjutavate teguritega

VANGLAVÄLISTE SUHETE HOIDMINE	TERVIS	OSKUSED JA TEADMISED	VANGLAKESKKOND
Taasühiskonnastamist soodustavad praktikad			
Pikaajalised füüsilised kokkusaamised pakuvad lähedust ja intiimsust, loomulikku suhtlust. Videokõnede võimaldamine (piloteerimise faasis).	Pereteraapia seansid pakuvad kinnipeetavatele ja pereliikmetele võimalust parandada omavahelist suhtlemist ja lahendada konflikte.	Pereteraapia, parandades suhtlusoskusi, eneseväljendust, praktiliste tööriistade kasutamist.	Regulaarsed pikaajalised kokkusaamised, toetades peresuhteid ja leevendades vangistuse negatiivset mõju nii kinnipeetavale kui tema lähedastele.
Taasühiskonnastamist piiravad praktikad			
Lähedase defineerimine kehtivas õiguses. Videokõned ei ole kõigile kinnipeetavatele kättesaadavad.	Pereteraapia on paljude kinnipeetavate jaoks väga vajalik, kuid selle kättesaadavus on piiratud.	Vajalike tugiteenuste (suhete hoidmise ja parandamise oskused) puudumine ja pereteraapia kättesaadavuse piiramine lähedase defineerimise tõttu.	Ressursside ja toetavate struktuuride piiratus, mis raskendab regulaarsete ja kvaliteetsete suhtlemisvõimaluste tagamist.

Eelnevale tuginedes saab järeldada, et kuigi lähedastega suhtlemine on kinnipeetavatele ette nähtud, vähendavad jäigad reeglid ja piirangud (piiratud külastuste arv vms) nende tegevuste positiivset mõju.

²⁷ Festen, M. *From Prison to Home: the Effect of Incarceration on Children, Families and Communities*. [Link](#)

Kinnipeetavatel on ootus, et videokõned tehakse kättesaadavaks kõikides vanglates ning seeläbi luuakse alternatiive lühiajalistele kokkusaamistele ja telefonikõnedele.

Järgnevad näited võimalikest tegevustest aitavad hoida ja tugevdada peresuhteid, mis on oluline kinnipeetavate emotsionaalse stabiilsuse toetamisel ja taasühiskonnastamise õnnestumisel. Perede toetus aitab oluliselt parandada kinnipeetava edasist sotsiaalset integreerumist ja vähendab korduvkuritegevuse riski.

Tabel 9. Kinnipeetavate vajadustest lähtuvad kitsaskohad ja uuringu tulemusel koostatud ettepanekud nende leevendamiseks või lahendamiseks (peretegevustega seotud teenused)

KITSASKOHAD	NÄITEID VÕIMALIKEST TEGEVUSTEST KITSASKOHTADE LEEVENDAMISEKS VÕI LAHENDAMISEKS
1. Lähedastega suhtlemise kokkusaamiste korraldus ei ole piisavalt tõhus ja läbipaistev. Kokkusaamiste sagedus ja telefonikõnede päevane limiit on kinnipeetavate jaoks liialt piiratud, mis ei võimalda oma lähedastega suhelda nii sageli kui kinnipeetavad vajaksid. Seina külge kinnitatud telefoni on ebamugav kasutada ja piirab privaatsust.	<ul style="list-style-type: none"> Võimalusel leida viise telefoni kasutamise järjekordade tõhusamaks haldamiseks. Võimalusel muuta kokkusaamiste broneerimise süsteemi. Kasutajasõbralikumaks, et pereliikmed saaksid hõlpsasti valida kokkusaamise aja ja saaksid broneeringu kinnituse kiirelt kätte. Kasutajasõbralikum süsteem parandaks teenuse kättesaadavust. Võimalusel suurendada pikaajaliste kokkusaamiste sagedust ning võimaldada lähedastega kokkusaamisel senisest enam lühiajalisi kokkusaamisi ilma klaasita. Võimalusel suurendada telefonikõnede päevast limiiti. Eriti oluline on see nende jaoks, kel on väljaspool vanglat usaldusisik (elukaaslane, onu, tädi vms), kes Vangistusseaduses sätestatud mõiste kohaselt ei klassifitseeru lähedaseks isikuks. Võimalusel suurendada telefonide arvu ja kasutada juhtmevabasid telefone. See võimaldaks olla oma lähedastega tihedamas suhtluses ja rääkida privaatsetel teemadel, millest teiste kinnipeetavate juuresolekul rääkida ei soovita.
2. Kokkusaamiste ruumid on kohati formaalsed, ei ole piisavalt hubased. Pikaajalisel kokkusaamisel puudub võimalus viibida õues. Perepäevadel on suur fookus lastega peredel. Loetletud tegurid ei arvesta piisavalt peresekseid vajadusi ja pärsivad kinnipeetavate ja nende perede (eriti lastega perede) loomulikku suhtlust.	<ul style="list-style-type: none"> Võimalusel pakkuda kokkusaamisteks hubasemaid, mugavamaid, avaramaid ja peresõbralikke ruume, arvestades muuhulgas lapsesõbralikkust (lastele mõeldud mängunurgad, lastele mõeldud TV programmid vms). Võimaldada pikaajalisel kokkusaamisel kinnipeetaval ja tema pereliikmetel viibida õues vähemalt kinnipeetavatele lubatud normi piires (minimaalselt üks tund). Õues viibimine aitab vähendada stressi ja suurendab vaimset heaolu. Lisaks võimaldab õues viibimine mitmekesisemat suhtlemist, näiteks jalutamist, mängimist või lihtsalt istumist, mis loob mugavama ja loomulikuma õhkkonna suhtlemiseks. Võimalus õues viibida on eriti oluline lastega perede jaoks. Jätkata perepäevadel mängude korraldamisega, kuid võimalusel pakkuda harivaid ja muid tegevusi sõltumata perepäevadel osalejate vanusest (teismeeas noorukitele, vanematele, vanavanematele vms).
3. Peredele suunatud tugiteenused (sh MDFT) ei ole kinnipeetavatele	<ul style="list-style-type: none"> Võimalusel jätkata ja laiendada pereteraapia pakkumist. Võimalusel pakkuda kinnipeetavatele ja nende peredele töötube, kus on võimalus arendada omavahelist koostöö- ja suhtlusoskust. Lastega

KITSASKOHADE	NÄITEID VÕIMALIKEST TEGEVUSTEST KITSASKOHTADE LEEVENDAMISEKS VÕI LAHENDAMISEKS
<p>piisavalt kättesaadavad, et kinnipeetav ja tema pere saaks vajalikku tuge suhete parandamiseks, konfliktide lahendamiseks ning vangistusega seotud stressi leevendamiseks.</p>	<p>peredele pakkuda lapsevanematele ja lastele ühiseid mängu- ja loovtegevusi.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimalusel pakkuda peredele suunatud juhendatud grupitegevusi, kus pered saavad jagada kogemusi ja omandada oskusi erinevate olukordadega toime tulemiseks. ▪ Võimalusel pakkuda noortele kinnipeetavatele, kes on partnerlussuhetes ja kes moodustavad oma elukaaslasega ühise leibkonna, pereteraapiat või sellele sarnast tugiteenust. Teraapia pakuks toetust arenguks, võimaldaks parandada suhteid elukaaslasega, aitaks ennetada ja leevendada käitumuslikke probleeme ning valmistuda ette tulevikuks.
<p>4. Lähedase isiku määratlemine ei ole piisavalt paindlik, mis omakorda seab piirid kinnipeetava jaoks oluliste inimeste (elukaaslase, tädi, onu, nõo vms) laialdasematele külastusvõimalustele.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimalusel suurendada paindlikkust kinnipeetava jaoks teiste oluliste isikute (elukaaslase, lähisugulase vms) nimetamisel „lähedaseks isikuks“ lihtsustatud korras. Tänapäeval on peremudelid muutunud mitmekesisemaks, peegeldades suuremat isiklikku valikuvabadust. Traditsiooniline tuumpere on asendumas mitmetahuliste perestruktuuridega, mis kohanevad kaasaegsete väärtustega. ▪ Võimaldada lähisugulastel ja elukaaslastel külastada kinnipeetavat sagedamini ja paindlikumatel tingimustel (väikelaste kaasamise võimalus ilma klaasita kokkusaamisele vms).
<p>5. Perele vähene informeeritus vanglas pakutavatest peretegevustest, tingimustest ja võimalustest.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimalusel koostada infopakettid kinnipeetavate peredele, kus kirjeldatakse kokkusaamiste broneerimissüsteemi, suhtlemisvõimalusi, õigusi vms. ▪ Võimalusel nimetada igale kinnipeetava perele vanglapoolne kontaktisik, kelle ülesandeks on vastata pere küsimustele, pakkuda abi vms.
<p>6. Kaasaegsete suhtlusvahendite kasutus on piiratud, mille tõttu on pereliikmetega kontakti hoidmine, säilitamine ja arendamine keeruline, eriti kaugel elavate perede puhul.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimalusel laiendada videokõnede kasutuselevõttu Eesti kõikides vanglates. ▪ Võimalusel lubada kinnipeetavatel suhelda oma lähedastega e-kirja teel.
<p>7. Kinnipeetavate ja nende perede oskused edukalt probleeme lahendada on üldiselt madalad.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimalusel pakkuda kinnipeetavatele ja nende peredele suhtlus- ja probleemilahenduse koolitusi. ▪ Võimalusel korraldada koolitusi ka vanglapersonali teadmiste ja oskuste tõstmiseks ja järjepidevaks uuendamiseks, et nad saaksid paremini toetada kinnipeetavate peresuhteid.

7.2. Vaimse tervise heaoluga seotud vajadused ja ettepanekud

Vaimse tervise heaolu tagamine on kinnipeetavate puhul väga oluline, kuna see mõjutab otseselt kinnipeetava elukvaliteeti vanglas, motivatsiooni osaleda vangla poolt pakutavates erinevates tegevustes ning kinnipeetava taasühiskonnastamise edukust.

Tabelis 11 on esitatud vaimse tervise teenuste praktikate seosed taasühiskonnastamist mõjutavate teguritega, tuginedes intervjuueeritud kinnipeetavate poolt väljendatud seisukohtadele ning vajadustele. Vaimse tervise ja heaoluga seotud praktikaid on Eesti vanglates palju: regulaarsed psühholoogi seansid, erinevad sotsiaalprogrammid, tööhõive ning vaba aja veetmise võimalused. Teisalt on need osadele kinnipeetavatele piiratud kättesaadavusega.

Tabel 10. Vaimse tervise teenuste praktikate seosed taasühiskonnastamist mõjutavate teguritega

VANGLAVÄLISTE SUHETE HOIDMINE	TERVIS	OSKUSED JA TEADMISED	VANGLAKESKKOND
Taasühiskonnastamist soodustavad praktikad			
Nõustamisteenused aitavad parandada peresuhtlust.	Regulaarsed psühholoogi sessioonid aitavad kõige tõhusamalt mõista ja lahendada isiklike emotsionaalseid ja käitumuslikke probleeme.	Sotsiaalprogrammid (eelkõige Eluviisitreening) õpetavad praktilisi oskusi, mis aitavad kinnipeetavatel tulevikus toime tulla.	Vanglas pakutavad töövõimalused, hobi- või haridustegevused aitavad täita kinnipeetavate päevi sisukalt, vähendades samal ajal vaimse tervisega seotud riske.
Taasühiskonnastamist piiravad praktikad			
Vaimse tervise teenustel puudub sageli perekonnale suunatud komponent, mis võiks aidata parandada suhtlemist ja mõistmist kinnipeetava ja tema lähedaste vahel.	Piiratud juurdepääs vaimse tervise teenustele (pikad järjekorrad, spetsialistide puudus vms). Teenus võib osutada formaalseks ega pruugi rahuldada kinnipeetavate tegelikke vajadusi.	Sotsiaalprogrammides napib individuaalset lähenemist, eriti kui kinnipeetavad ei soovi grupis jagada isiklike teemasid.	Usaldamatus osade kontaktisikute suhtes, kartes, et nendele räägitu kantakse registrisse ja kasutatakse nende vastu.

Intervjuudes leidis viiteid sellele, et kinnipeetavad suhtuvad vaimse tervise teenuste kasutamisesse teatud ettevaatlikkusega, kuna see võib tekitada eelarvamusi vanglakogukonnas. Seda nii teiste kinnipeetavate kui ka vanglapersonali poolt.

Kinnipeetavad tunnetavad, et sotsiaalprogrammid on sageli üldised ja ei arvesta individuaalsete traumade või probleemide lahendamise vajadusega.

Järgnevad näited võimalikest tegevustest aitavad paremini toetada kinnipeetavate vaimset tervist. Vaimse tervise heaolu toetamine kinnipeetavate seas on kriitiline nii individuaalse heaolu kui ka ühiskonna turvalisuse saavutamiseks.

Tabel 11. Kinnipeetavate vajadustest lähtuvad kitsaskohad ja uuringu tulemusel koostatud ettepanekud nende leevendamiseks või lahendamiseks (vaimse tervise teenused)

KITSAKOHAD	NÄITEID VÕIMALIKEST TEGEVUSTEST KITSASKOHTADE LEEVENDAMISEKS VÕI LAHENDAMISEKS
<p>1. Kinnipeetavate peamised vaimse tervise probleemid on seotud psüühikahäiretega, aine- ja alkoholisõltuvusega ning enesevigastamise ja suitsidaalsusega. Seetõttu on kinnipeetavatel ka suurem vajadus psühholoogi teenuste järele.</p> <p>Kinnipeetavate seas on psühholoogi teenuse järele suurem nõudlus kui seda suudetakse pakkuda.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimalusel tagada kinnipeetavatele nende vajadustele vastav ja regulaarne psühholoogi tugi. ▪ Lähtuda teenuse pakkumisel senisest rohkem kinnipeetava taustast, st arvestada rohkem nii tema vaimse tervise seisundit kui haridustaset, perekonnaseisu jms tegureid. ▪ Võimalusel vältida kinnipeetava ja psühholoogi vahelist keelebarjääri.
<p>2. Vaimse tervise toetamiseks mõeldud tegevused ja programmid on piiratud oma mitmekesisuses (teemade, meetodite, lähenemisviiside vms kasutamine), kaasaegsuses (teemade käsitlemine vms) ja kättesaadavuses (grupiprogrammiga alustamine siis, kui grupp täitub, kinnipeetava üleviimisel teise vanglasse võib programm pooleli jääda, programme ei ole/ei määrata kinnipeetavatele piisavalt, programmide lühiajaline kestus vms).</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimalusel pakkuda vastavalt kinnipeetava vajadusele sotsiaalprogramme, mis toetavad kinnipeetava vaimse tervise heaolu tõhusamalt. Toodi välja, et sotsiaalprogramme viiakse läbi gruppides, kuid rõhutati, et individuaalse lähenemise tagamiseks ei tohiks grupid olla liigselt suured ning grupid võiksid olla moodustatud sõltuvuse või rikkumise paragrahvi järgi süüdimõistetud kinnipeetavatest. Osade kinnipeetavate jaoks grupiprogrammid on vajalikud ja toimivad ning praktika muutmist ei vaja, kuid oli ka neid, kes tõid välja, et sotsiaalprogrammid ei peaks nii suures mahus toimuma gruppides. ▪ Võimalusel ajakohastada sotsiaalprogrammides käsitletavaid olukordi, lähtekohti vms. ▪ Võimalusel korraldada vaimse tervise töötubasid, kus keskendutakse stressi- ja ärevuse juhtimisele ning kus kasutatakse selliseid tehnikaid nagu <i>mindfulness</i>, meditatsioon ja lõdvestusharjutused. ▪ Võimalusel pakkuda senisest rohkem selliseid hobitegevusi nagu kunsti-, muusika- ja loovteraapiat, mis aitavad vähendada ärevust ja suurendada eneseväljendust. ▪ Võimalusel teha internetis leiduvad vaimset tervist toetavad veebilehed kättesaadavaks.
<p>3. Kinnipeetavate vaimse tervise toetamisel on kohati puudu usaldusväärsest ja neutraalsest toest ning lähedaste vähesest kaasamisest.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pakkuda kinnipeetavatele võimalust suhelda vaimse tervise alal koolitatud usaldus- või tugiisikuga. ▪ Võimalusel kaasata kinnipeetava vaimse tervise probleemide lahendamiseks kinnipeetava lähedased, näiteks pereteraapia või grupivestluste kaudu.
<p>4. Üldine vanglateskkond (üldine tegevusetus, piiratud töötamise võimalused, huviringide ja kursuste vähesus, ülerahvastatus, privaatsuse puudumine vms), mis takistab kinnipeetavatel arendada enese väärtust, kujundada positiivset identiteeti</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimalusel suurendada tööhõivevõimalusi või lisada kinnipeetavate päevakavasse tegevusi (lühiajalised projektid, huviringid, koolitused vms), mis toetavad enese väärtustamist ja identiteeti. ▪ Võimalusel kohandada vanglateskkonda nii, et see toetaks vaimset tervist. Luua selleks rahulikud ja vähem stressi tekitav keskkond, kus on eraldatud ruumid rahunemiseks või lõõgastumiseks vms.

KITSAKOHAD	NÄITEID VÕIMALIKEST TEGEVUSTEST KITSASKOHTADE LEEVENDAMISEKS VÕI LAHENDAMISEKS
ja sisustada oma aega eesmärgipäraselt.	
5. Piiratud võimalused hoida lähedastega järjepidevat kontakti, kuna suhtlus on ajaliselt ja muude tingimuste tõttu piiratud.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimaldada pidevamat kontakti hoidmist lähedastega, sugulastega ja sõpradega videokõnede, kirjade ja regulaarsete kokkusaamiste kaudu sõltumata sellest, kas on argipäev või nädalavahetus.
6. Suhtlus vanglapersonaliga ei ole alati sujuv ja kaasav ning sõltub sageli ametnike individuaalsest suhtumisest kinnipeetavasse.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimalusel pakkuda vanglapersonalile regulaarseid koolitusi, mis keskenduvad vaimse tervise probleemide äratundmisele ja nendega toimetulemisele. ▪ Võimalusel edendada kinnipeetavate ja vangalapersonali vahelist empaatilist, lugupidavat ja toetavat suhtlusstiili.
7. Psühholoogid ja psühhiaatrid ei ole kinnipeetavate jaoks kohati kättesaadavad.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimalusel parandada psühholoogide ja psühhiaatrite kättesaadavust digivahendite abil videosilla teel. ▪ Võimalusel pakkuda kinnipeetavatele võimalust kasutada veebipõhiseid tugirakendusi, mis aitavad jälgida vaimse tervise seisundit ja pakuvad juhendeid. ▪ Õppida või vahetada parimaid praktikaid teiste riikide edukatest vaimse tervise programmidest vanglates. ▪ Tõhusate ja uuenduslike eneseprogrammide loomiseks kaasata võimalusel väliseksperthe psühholoogia, sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni valdkondadest.
8. Hiline vaimse tervise probleemi tuvastamine või ebapiisav toetusprogramm vähendab kinnipeetavate emotsionaalset stabiilsust.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimalusel rakendada senisest tõhusamalt lähenemisi, mis aitavad varakult tuvastada kinnipeetavatel suitsiidimõtteid, depressiooni, ärevust vms. ▪ Võimalusel pakkuda kohanemisprogramme ja tuge neile, kes on vanglas esimest korda ja/või seisavad silmitsi pikaajalise vangistusega ja/või on vabanemas. ▪ Pakkuda vabanemisjärgse toe võimalust, kus kinnipeetavad saavad pärast vabanemist jätkata sotsiaalprogrammidega või vaimse tervise teraapiaga.

7.3. Digioskuste arendamisega seotud vajadused ja ettepanekud

Kaasaegne ühiskond toimib suures osas digitaalselt – alates suhtlusest kuni teenuste kasutamiseni. Digioskused võimaldavad kinnipeetavatel paremini orienteeruda ja osaleda ühiskonnaelus ka pärast karistuse kandmist. Digioskused on vajalikud tööturul, sest paljud töökohad eeldavad arvutikasutuse, interneti ja erinevate tarkvarade tundmist (graafiline disain, video loomine vms). Digioskused võivad aidata kinnipeetavatel säilitada sidet oma pere ja sõpradega, mis omakorda võib parandada nende emotsionaalset heaolu. Digitaalne kirjaoskus aitab vähendada sotsiaalset tõrjutust ja takistab digilõhe suurenemist, andes kinnipeetavatele võrdsemad võimalused ühiskonda naasmisel. Justiitsministeeriumi programm aastateks 2022–2025 näeb samuti ette, et hariduse teenustase vanglas peab ühilduma tasemega väljaspool vanglat ja digivõimekuse arendamine on programmi kohaselt seatud üheks eesmärgiks²⁸.

²⁸ Justiitsministeeriumi programm aastateks 2022–2025 (viide 7), lk 15.

Tabelis 13 on esitatud digioskuste arendamise tegevuste praktikate seosed taasühiskonnastamist mõjutavate teguritega, tuginedes intervjuueeritud kinnipeetavate seisukohtadele ning vajadustele. Taasühiskonnastamist soodustava praktikana saab nimetada igapäevatoimingute tegemisel tahvelarvuti kasutamise võimaldamist. Teiselt poolt on see kitsaskohaks, sest tahvelarvutite kasutamise võimalused on piiratud.

Tabel 12. Digioskuste arendamise teenuste praktikate seosed taasühiskonnastamist mõjutavate teguritega

VANGLAVÄLISTE SUHETE HOIDMINE	TERVIS	OSKUSED JA TEADMISED	VANGLAKESKKOND
Taasühiskonnastamist soodustavad praktikad			
-*	-*	-*	Kinnipeetavatel on piiratud võimalus kasutada tahvelarvutit oma digitoimikuga tutvumiseks, suhelda vanglaga, vanglapoest tellimuse tegemiseks vms.
Taasühiskonnastamist piiravad praktikad			
-*	-*	Erinevaid digioskuste arendamise koolitusi ja kursuseid ei ole piisavalt.	Ligipääs digivahenditele (tahvelarvutitele, arvutitele) on piiratud. Digiseadmete kasutamine piirdub administratiivsete toimingutega.

*Seos puudub.

Järeldada võib seda, et kuigi kinnipeetavatele on vähesel määral pakutud digioskuste arendamist, keskenduvad koolitused pigem põhioskuste (nt arvuti kasutamine) arendamisele. Vajaka jääb tehnoloogilise innovatsiooni ja tulevikuoskuste (nt programmeerimine, andmeanalüüs) õpetamisest, mis võiksid aidata kinnipeetavatel leida parema kvalifikatsiooniga töökohti pärast vangistust.

Samuti puudub kinnipeetavatel ligipääs kaasaegsele tehnoloogiale, piirates seega digioskusi arendavate koolituste tõhusust ja aktuaalsust.

Järgnevad näited võimalikest tegevustest aitavad toetada kinnipeetavate digioskuste arendamist. Digioskuste arendamine ei aita ainuüksi kinnipeetavat, vaid on kasulik ka ühiskonnale tervikuna, kuna suurendab kinnipeetavate võimalusi seaduskuulekaks eluks pärast vabanemist suurendades ühiskonna sidusust.

Tabel 13. Kinnipeetavate vajadustest lähtuvad kitsaskohad ja uuringu tulemusel koostatud ettepanekud nende leevendamiseks või lahendamiseks (digioskuste arendamise teenused)

KITSASKOHTAD	NÄITED VÕIMALIKEST TEGEVUSTEST KITSASKOHTADE LEEVENDAMISEKS VÕI LAHENDAMISEKS
1. Erinevaid digioskuste arendamise koolitusi	<ul style="list-style-type: none"> Julgustada ja motiveerida kinnipeetavaid osalema arvutiõppe kursustel. Võimalusel pakkuda kinnipeetavatele erineval tasemel digioskusi arendavaid koolitusi.

KITSASKOHTAD	NÄITED VÕIMALIKEST TEGEVUSTEST KITSASKOHTADE LEEVENDAMISEKS VÕI LAHENDAMISEKS
või kursuseid ei pakuta kinnipeetavatele piisavalt mahu ega teemade mõttes.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pakkuda eesmärgistatud ülesannetega koolitusi nagu näiteks CV koostamine, tööotsinguplatvormide kasutamine ja online-tellimuste tegemine, tööotsingud, avalike teenuste kasutamine vms. ▪ Võimalusel õpetada digitaalset kirjaoskust ja küberhügieeni, st kuidas kasutada turvaliselt paroole, kaitsta isiklikke andmeid ja vältida küberohtusid. ▪ Võimalusel tutvustada digikeskkonnas vastutustundliku suhtlemise ja eetilise käitumise reegleid. ▪ Võimalusel pakkuda virtuaalõpet ja e-kursusi juhtivate haridusplatvormide (näiteks Coursera²⁹, Khan Academy³⁰) kohandatud versioone vanglates kasutamiseks. ▪ Võimalusel esitada õppematerjale mängulises (<i>gamification</i>) vormis, et suurendada motivatsiooni ja osalust. ▪ Võimalusel teha koostööd kutsekoolide või ülikoolidega, et kinnipeetavatele pakkuda mitmekesiseid digikoolitusi.
2. Kinnipeetavatel on piiratud ligipääs digitaalsetele vahenditele oma digioskuste arendamiseks ja rakendamiseks.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimalusel teha arvutiklassid kinnipeetavatele kättesaadavaks, kus kinnipeetavad saavad oma digipädevust praktiseerida. ▪ Võimaldada igapäevaselt ligipääsu tahvelarvutitele ja arvutitele turvalises keskkonnas piiratud ligipääsuga õppe- ja haridusmaterjalidele. ▪ Võimalusel suurendada kinnipeetavate kaasatust vanglasisesestest praktilistes tegevustes, kus kinnipeetavad saavad kasutada oma digioskusi (nt vangla raamatukogu kataloogide haldamises) ▪ Kinnipeetavate digipädevuse suurendamiseks kaasata võimalusel partneriteks tehnoloogiaettevõtted, et pakkuda kinnipeetavatele koolitusi ja praktikavõimalusi.
3. Eakad ja erivajadustega isikud ei pruugi olla motiveeritud arendama oma digioskusi.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võimaldada eesti keele õpet koos digioskuste baaskursusega, et toetada paremat lõimumist. ▪ Võimalusel pakkuda eakate kinnipeetavate jaoks lihtsaid kursusi, mis on kohandatud nende vajadustele, et aidata neil omandada baasteadmised arvuti ja interneti kasutamisest. ▪ Võimaldada erivajadustega või keskmisest rohkem tuge vajavatele kinnipeetavatele individuaalset juhendamist.

7.4. Riigikeele õppega seotud vajadused ja ettepanekud

Kinnipeetavate jaoks on vanglas eesti keele kursuste pakkumine väga oluline, eriti nende kinnipeetavate jaoks, kes ei ole varem eesti keelt niivõrd süsteemselt ja süvendatult õppinud. Parem eesti keele oskus avardab vanglas erinevates tegevustes osalemise ja õppimise võimalusi ning omab otsest positiivset mõju kinnipidamisjärgselt ühiskonnas hakkama saamisele ning konkurentsivõimele tööturul.

Lisaks keelekursustele pakub vanglateskkond mitmeid häid võimalusi eesti keele õppimiseks ja praktiseerimiseks. Intervjuudes osalenud töid positiivsete näidetena välja keelekohvikuid, aga ka vangla poolt korraldatud vabaajaüritusi. Sellistel üritustel on eesti keelt võimalik praktiseerida nii nendel tasemekursustel osalejatel, kes ei julge eesti keeles suhelda kui nendel, kes ei ole keelekursusel osalenud.

²⁹ Coursera koduleht. [Link](#)

³⁰ Khan Academy koduleht. [Link](#)

Tabel 15. Riigikeele õppe praktikate seosed taasühiskonnastamist mõjutavate teguritega

VANGLAVÄLISTE SUHETE HOIDMINE	TERVIS	OSKUSED JA TEADMISED	VANGLAKESKKOND
Taasühiskonnastamist soodustavad praktikad			
Eesti keele oskuse paranemine ning sellega seonduvalt suurem konkurentsivõime tööturul, võimaldab kinnipidamise järgselt suuremat iseseisvust ja majanduslikku sõltumatust oma lähedastest.	Parem eesti keele oskus võimaldab ligipääsu teenustele (nii vanglas kui vabaduses), mis muidu ei ole muu emakeelega kinnipeetavate sihtrühmale kättesaadavad, nt muusikateraapia.	Vanglas pakutavad eesti keele kursused aitavad kinnipeetavate taasühiskonnastamisele olulisel määral kaasa. Paljud ei ole varem nii süvendatult eesti keele õpingutega tegelejad ning tänu keelekursustele on omandanud eesti keele kas või elementaarsel tasemel. Vähemalt A2 tasemel eesti keele oskus võimaldab jätkata haridusteed nii vanglas kui hiljem vabaduses. Tänu vanglas korraldatud keelekursustele avanes paljude jaoks esimest korda võimalus omandada eriala. Samuti paranevad eesti keele oskusega kinnipeetavate karjäärivõimalused, mida ka kinnipeetavad ise väga kõrgelt hindavad.	Vangla keskkonnas pakutavad töö- ja õppimisvõimalused (keelekursused, keelekohvikud) ning vabaajaüritused (viktoriinid, mälumängud, spordiüritused jne) aitavad eesti keelt praktiseerida ja kinnistada. Lisaks toimub väiksemas ulatuses ka eesti ja muu emakeelega kinnipeetavate omavaheline lõimimine.
Taasühiskonnastamist piiravad praktikad			
-*	Kuigi parem eesti keele tase võiks parandada ligipääsu erinevatele tervise- ja seonduvatele teenustele, nt psühholoog, psühhiaater, siis neid teenuseid eelistatakse tarbida pigem emakeeles. Samas, spetsialistide puuduse tõttu on ligipääs teenustele (olenemata emakeelest) kõikide jaoks üsnagi piiratud. Mõnede kinnipeetavate sõnul raskendab eesti	Vähem motiveeritud kinnipeetavad pidurdavad motiveeritumate õpilaste arengut. Kui keeletaset ei õnnestu esimese korraga saavutada, siis langeb keele õppimise motivatsioon. Puudulik eesti keele oskus piirab omakorda huvipakkuva eriala õppimist. Igavalt sisustatud keeleõppe tunnid ei motiveeri õppima.	Vangla keskkond ei soodusta individuaalset keeleõpet. Sageli tuleb valida töö ja keeleõppe vahel. Kahekesti kambris elades on raske keskenduda õppimisele. Sageli on taustaks müra. Mitme kinnipeetava sõnul mõjub neile häirivalt teadmine, et õpetaja võib sõnavahetuse eskaleerudes kutsuda ruumi ametniku.

VANGLAVÄLISTE SUHETE HOIDMINE	TERVIS	OSKUSED JA TEADMISED	VANGLAKESKKOND
	keele õppimist diagnoositud ATH.	Tunnis ei ole piisavalt aega materjali kinnistamiseks.	

*Seos puudub.

Järgnevas tabelis on esitatud detailsemalt eesti keele õppega seotud probleemid ning võimalikud tegevused nende lahendamiseks või leevendamiseks, et toetada kinnipeetavate eesti keele kursustel osalemist ja keeleõppe tõhusust.

Tabel 16. Kinnipeetavate vajadustest lähtuvad kitsaskohad ja uuringu tulemusel koostatud ettepanekud nende leevendamiseks või lahendamiseks (riigikeele õpe)

KITSASKOHTAD	NÄITEID VÕIMALIKEST TEGEVUSTEST KITSASKOHTADE LEEVENDAMISEKS VÕI LAHENDAMISEKS
1. Keeleõppe ja töö ühildamine võib kinnipeetavate jaoks keeruliseks osutuda, mistõttu tuleb valida sissetuleku teenimise ja keeleõpingute vahel.	<ul style="list-style-type: none"> Võimaldada keeleõppe ja töö paremat ühildamist, kuna paljude kinnipeetavate jaoks on vangla poolt pakutav töö ainsaks sissetulekuallikaks. Kuigi kinnipeetaval võib olla huvi osaleda ka eesti keele kursustel, siis materiaalsel kaalutlustel võib otsus langeda töö kasuks. Võimalusel pakkuda keeleõppe tunde töövälisel ajal, st õhtuti ja nädalavahetustel.
2. Keeleõppe sujuvust klassiruumis mõjutab otseselt grupi koosseis, kus vähem motiveeritud kinnipeetavad võivad pärssida motiveeritute edasijõudmist.	<ul style="list-style-type: none"> Vaadata üle põhimõtted, mille alusel toimub osalejate suunamine keelekursuste gruppidesse. Keelekursuse gruppide moodustamisel pöörata tähelepanu grupi koosseisule (nt vanus, motivatsioon, sugu jne). Võimalusel jälgida, et keelegruppide sooline tasakaal ei oleks proportsioonist liialt väljas.
3. Keeleõppe metoodika ei ole praegusel kujul alati piisavalt tõhus ega vasta täielikult õppijate vajadustele. Osa kinnipeetavatest kurdab, et eesti keele tunnid ei ole piisavalt huvitavad.	<ul style="list-style-type: none"> Pakkuda eesti keele õpet paindlikult, nt võimaldades erinevaid õppevorme, et erineva tasemega õppurid saaksid valida endale sobivaima ja jõukohasema õppimisviisi, sh õppetempo. Tagada, et tunnid oleksid huvitavad ning lisaks tavapärasele materjalidele (õpik, töövihik jms) kasutada rohkem interaktiivseid lähenemisi ja aktiivõpet (dialoogid, grupitööd, rollimängud, viktoriinid, filmide vaatamine, muusika kuulamine jms). Planeerida võimalusel tunni sisse aega õpitu kinnistamiseks.
4. Paljud kinnipeetavad kardavad praktiseerida eesti keelt olenemata omandatud keeletasemest.	<ul style="list-style-type: none"> Keelekohviku formaat sobib nii täiendava praktika saamiseks kui teatud gruppide puhul alternatiivina keele tasemeõppele. Kutsuda võimalusel keelekohvikusse kinnipeetavaid, kes juba osalevad taseme keelekursusel, et tekiks rohkem võimalusi keelt praktiseerida. Need, kes on eesti keele suhtluskeele omandamisest huvitatud, kuid kellele valmistab grammatika õppimine raskusi, suunata võimalusel vaid keelekohvikusse. Eriti sobilik juhtudel kus on valida, kas kinnipeetav õpib eesti keelt või mitte. Jätkata võimalusel vabaajategevustega, mis soodustavad eesti keelt kõnelevate ja vene keelt kõnelevate kinnipeetavate lõimumist ning ühtlasi pakuvad võimalust eesti keelt praktiseerida.
5. Õpetajate puudus ja turvalise õpikeskkonna vajadus.	<ul style="list-style-type: none"> Võimalusel tagada, et vanglas oleks rohkem õpetajaid, kes suudavad üksteise tunde asendada. Ülimalt oluline, et tunnid ei jääks ära ja vajadusel oleksid asendatud või nõ järele tehtud, kuna tundide ära jätmine võib kinnipeetavates tekitada tunde, et eesti keele õpe ei ole oluline.

KITSASKOHTAD	NÄITEID VÕIMALIKEST TEGEVUSTEST KITSASKOHTADE LEEVENDAMISEKS VÕI LAHENDAMISEKS
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Iseseisva keeleõppe võimaluste ja õpioskuste arendamine toetaks nii kursustel osalejaid kui kursuse juba lõpetanud kinnipeetavaid, et ka juhendatud õppe puudumisel oleks võimalik oma keeletaset säilitada ja parendada. ▪ Kursuse esimesel kohtumisel võiksid õpetaja ja rühm ühiselt kokku leppida klassiruumis kehtivad reeglid, et vältida edaspidiseid arusaamatusi; sõbralikus sõnastuses, aga selged kokkulepped/reeglid võiksid olla ka nt klassiruumi seinal. Eesmärk oleks tagada õppeprotsessis kõigil turvaline ja rahulik õpikeskkond, kus kõik teavad, millised on käitumise piirid ning millal õpetaja kindlasti palub ametnikul ruumi siseneda.
<p>6. Eesti keele õppimine vanglas võib kinnipeetavate jaoks raskeks osutuda ning oluliste motivaatorite puudumisel suureneb kursuste katkestamise risk. Olenevalt kambrikaaslasest või sektorist, kus kinnipeetav elab võib kodutööde tegemine ja eksamiteks valmistumine osutuda keeruliseks.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kui keeleõppes osalemise eest tasu ei saa enam pakkuda, siis leida teisi alternatiive keeleõppes osalemise motivatsiooni tõstmiseks, nt eraldi kambri elamine või võimalus raamatukogus viibida, et kodutöödele ja õppimisele oleks võimalik segamatult keskenduda. ▪ Tunnustada õppijate saavutusi, et suurendada motivatsiooni ja enesekindlust. ▪ Pakkuda keelekursuse läbinutele teisi õppimise ja oskustöö võimalusi vangla keskkonnas. ▪ Selgitada kinnipeetavatele, millised eelised kaasnevad parema keeleoskusega, nt parem positsioon ühiskonnas pärast vabanemist (sh paremad õppimis- ja töövõimalused).
<p>7. Keelekursuste läbiviimisel ei arvestata piisavalt õpilaste (eri-) vajadustega, nt keskendumisraskustega õpilaste jaoks võib keeleõppes osamine osutuda tavapärasest keerukamaks.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Keskendumisraskustega õpilastele võimaldada rohkem personaalset tuge. ▪ Keskendumisraskustega õpilastele võimaldada rahulikus ruumis kodutööde tegemist.
<p>8. Mitmete kinnipeetavate sõnul muudab piisava arvu ja pikkusega pauside puudumine keelekursusel osalemise neile vastumeelseks.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tagada kõikidele kinnipeetavatele mõistliku pikkusega puhkepause keeletundide vahel, nt tualetis käimiseks, puhkamiseks.
<p>9. Kinnipeetavad ei ole teadlikud, millistel tingimustel on võimalik taotleda kodakondsust süüdimõistetu staatuses. See omakorda mõjutab kinnipeetavate motivatsiooni osaleda keelekursustel ja seda kuivõrd tajutakse ennast Eesti ühiskonna osana, aga ka kuivõrd oluline on saada Eesti riigi kodanikuks.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Selgitada kinnipeetavatele, millistel tingimustel on võimalik taotleda kodakondsust ka süüdimõistetu saatuses, et mittekodanikest kinnipeetavatel püsiks motivatsioon eesti keelt (edasigi) omandada.

8. Lisad

Lisa 1. Intervjuu kava vaimse tervise, peretegevuste ja digioskuste teemal

KASUTAJAUURING KINNIPEETAVATE SEAS

Sihtrühm: 18–29-aastased eesti ja muu emakeelega kinnipeetavad

Eesmärk: Vaimse tervise, peretegevuste ja digioskuste teenuste kasutus, rahulolu nende teenustega ja täiendavate teenuste vajadus

Intervjuu eesmärgi tutvustus, intervjuu korralduslikud aspektid

Justiitsministeerium ja vanglateenistus koostöös Civitta Eestiga on läbi viimas uuringut, mille eesmärk on selgitada välja ja hinnata vanglateenistuses pakutavate teenuste sobivust, olulisust ning tõhusust kinnipeetavate vajadustele selleks, et vanglateenistus saaks teenuseid kujundada efektiivsemaks ja kulutõhusamaks. Käesolevas uuringus on fookuses kinnipeetavate vajaduste uurimine ja mõistmine, et disainida nende vajadustest lähtuv, professionaalne, lihtsasti tarbitav ja eesmärgistatud teenuste pakett.

Projekti raames koostatakse ülevaade, kuidas vaimse tervise, peretegevuste, digioskuste ja keeleõppe teenuseid pakutakse, mis on nende peamine sisu, millistes tänastes teenustes osaletakse rohkem ja millistes vähem. Uuringu kõige olulisema osa moodustab intervjuude läbiviimine ja analüüs, mille tulemusena peaks selguma, missuguste põhjuste tõttu ühe või teise teenuse nõudlus on kõrgem või madalam, milline on kinnipeetavate motivatsioon teenustes osaleda ning millised on kinnipeetavate reaalsed vajadused ja ootused teenuste osas. Tuginedes eelnevale analüüsile uuringu viimases faasis keskendutakse tänaste teenuste n-ö ümberdisainimise vajadusele. Selleks võrreldakse täna pakutavate teenuste kirjeldust kinnipeetavate vajaduste ja ootustega ning koostatakse soovitusel selle kohta, kas ja mil määral tänaseid teenuseid tuleks ümber disainida kasutaja vajadustest lähtuvalt.

Ühegi kinnipeetava isikuandmeid ei küsita.

Kokku tehakse kuni 35 personaalintervjuud.

Intervjuu kestus on umbes 1,0 tund.

Intervjuu tehakse kinnipeetavate nõusolekul. Enne intervjuud küsitakse intervjuueeritavalt luba intervjuu lindistamiseks diktofoniga ja/või tehakse märkmeid. Salvestus pärast projekti lõppu kustutatakse.

Uuringu tulemusi kasutatakse vaid üldistatud kujul ja intervjuueeritavate isik jääb anonüümseks. Kogutud andmeid ei seostata konkreetse isikuga.

Kaldkirjas on viide uuringu uurimisküsimusele (UK).

Teemaplokk 1: Üritustel, koolitustel osalemise või teenuste kasutamise kogemus

1. Kas Te olete järgmistel üritustel või koolitustel käinud või teenuseid kasutanud?

UK 1

- a. **Perekonnaga seotud tegevused** (pereüritused, perepäevad, perekesksed teraapiad, suhtlus ja kokkusaamised lähedastega, ettevalmistused pereelu alustamiseks vabanemisel vms)
- b. **Vaimset tervist toetavad teenused** (psühholoogi teenused, teraapiad, eneseabi, seisundi-riski hindamine, käitumuslikul-kognitiivsel lähenemisel põhinevad sotsiaalprogrammid ja nõustamised individuaalsete riskide maandamiseks nagu agressiivsus, sõltuvus vms, raviplaani koostamine, võõrutusprogrammid, vajadusel statsionaarsel ravil viibimine jne)
- c. **Digioskusi arendavad teenused** (hariduse käigus/kutseõppel omandatud digioskused, juhendamisel saadud digioskused, osalemine spetsiaalsetel koolitustel vms)
- d. Mitte ühtegi

2. Mõeldes nendele tegevustele, milles Te olete osalenud, millised tegevused on Teie jaoks vastuvõetamatud ja millised kõige meelepärased?

- a) Millal olete saanud positiivse kogemuse? Milline on üldse vanglas positiivne tegevus?
- b) Mis või kes on Teie jaoks tegevuse sisu ära rikkunud?
- c) Millistes tegevustes olete saanud negatiivse kogemuse?

JUHUL KUI EI OLE TEENUSEID KASUTANUD

3. Miks Te ei ole ühelgi üritusel/koolituse käinud või kasutanud ühtegi pakutavat teenust? → KÜSIMUS 14 UK 1

JUHUL KUI ON TEENUSEID KASUTANUD

NB! VÕIMALUSEL KÕIK KÜSIMUSED IGA TEENUSE KOHTA ERALDI: PERE; VAIMNE TERVIS, DIGI Küsimused 4-11, iga kasutatud teenuse kohta

4. **Palun jutustage, mida üritusel või koolitusel tehti või kui kasutasite teenust, siis palun kirjeldage, kuidas see toimus.**
5. **Kuivõrd Teile meeldis see üritus, koolitus või teenus? Palun põhjendage. UK 2, 3**
 - a. Mis Teile enim meeldis? Miks?
 - b. Mille puhul tundsite enim kasu iseendale? Miks?
 - c. Mis ehk nii väga ei meeldinud? Miks?
 - d. Kuidas saaks seda teenust paremaks muuta?
6. **Kui sageli teenust kasutasite, koos käisite või kohtusite või teenust kasutasite?**
 - a. Kas see regulaarsus on piisav?
 - b. Kuidas see ideaalis võiks olla?
7. **Kus kohtumised toimusid?**
8. **Kas teenust pakuti grupis või individuaalselt?**
 - a. Kuidas see Teile sobis?
 - b. Kas seda oleks saanud kuidagi paremini läbi viia?
9. **Miks Te üritusel või koolitusel käisite või teenust kasutasite või jätkate selle kasutamist täna? UK 2, 3**

JÄLGIDA:

- a. Kui hästi on Teile selge, miks te siin tegevuses osalema peate?
 - b. Millist eelinfot te tegevuse kohta saite?
 - c. Kas tegevuse tulemus/eesmärk on Teie jaoks selge?
 - d. Kas te tunnend sundi nendes tegevustes osaleda?
 - e. Jälgida, kas ise mainib: Rahaline boonus – kuivõrd motiveeriv see on?
 - f. Jälgida, kas ise mainib: Personaalse riski taseme vähendamine – kuivõrd oluline see on?
10. **Kas üritusel või koolitusel osaledes või teenust kasutades Te olete midagi uut teada saanud või olete midagi uut juurde õppinud, mida Te saate igapäevaselt kasutada või mida võib hiljem vaja minna? UK 2, 3, 5**
 - a. Mida konkreetselt olete juurde õppinud?
 11. **Kuidas plaanite teenustel saadavaid teadmisi ja oskusi kasutada vabanemisjärgselt?**
 - a. Mida läheb kindlasti vaja vabanemisjärgsel perioodil?

KOKKUVÕTLIKULT

12. **Kui Te olete osalenud mitmel üritusel või koolitusel või kasutanud erinevaid teenuseid, siis milline neist on olnud või jätkuvalt on Teie jaoks kõige olulisem või vajalikum? UK 6**
 - a. Milline teenustest on kõige vähem olulisem?
13. **Kas mõni koolitusel või teenusel osalemine on lõppenud katkestamise tõttu?**

- a. Mis tingis koolituse või teenuse katkemise?
- b. Kas sellisel juhul on võimalus tulevikus koolitusel või teenusel uuesti osaled või seda jätkata?

Teemaplokk 2: Hinnang vanglas pakutavatele teenustele

14. Üldiselt, kuidas Te hindate, kuivõrd hästi on vanglas peretegevuste, vaimse tervise ja digioskusi arendavad teenused korraldatud (aeg, kestus, sagedus, maht, koht, teenusepakkuja vms)?

- a. Kui oluline on Teie jaoks läbiviimise aeg ja koht?
- b. Millisel ajal oleks tegevuse läbi viimine kõige parem?
- c. Kui oluline on Teile keskkonna muutus (kambrist mõnda kabinetti nt)?
- d. Millises keskkonnas Teile meeldiks tegevusi enim teha?

15. Mis võiks tegevustes või teenuste korralduses paremini või teistmoodi olla? UK 8

- a. Kes võiks tegevust läbi viia (erinevate teenuste puhul)? Mida sa läbiviijalt ootad? Milline on hea läbiviija?
- b. Kui kaua võiks üks tegevus kesta (näitena 1h või rohkem)? Millisel päevakava järgsel hetkel tunned end kõige paremini?

16. Kui tihedat ajakava Te endale sooviksid? Kui tihe see täna on, millega igapäevaselt tegelete?

- a. Kui palju Teil jääb nn passimiseks aega?

17. Üldiselt, millise hinde Te paneksite vanglas pakutavatele teenustele (kasutatavatele meetoditele, kvaliteedile vms):

- a. vaimse tervise teenused
- b. digioskusi arendavad teenused
- c. peretegevused

18. Miks just selline hinnang?

- a. Mis võiks teenuste sisus paremini või teistmoodi olla? UK 8

19. Millised on Teie hinnangul suurimad takistused teenuste kasutamisel või nendel osalemisel? UK 4

- a. Teil endal?
- b. Teistel kinnipeetavatel?
- c. Kuivõrd suureks probleemiks on keelebarjäär (enamik teenuseid on eestikeelsed)?

20. Mis aitaks neid takistusi ületada või missugused võiksid olla lahendused? UK 4

Teemaplokk 3: Vajadus muude teenuste järele vanglas

- 21. Milliseid teisi teenuseid Te sooviksite veel kasutada? UK 7**
- 22. Millised teenused võiksid parandada Teie teadmisi ja/või oskusi? UK 7**
- Millisel teemal? Miks just see teenus/koolitus?
 - Millises mahus?
 - Millisel tasemel?
 - Veel midagi?
- 23. Mis võiks selle teenuse tulemusel paraneda? UK 7**
- 24. Milline seni puuduolev teenus või koolitus aitaks Teil paremini vabanemiseks ette valmistada ja ühiskonda naasta?**
- 25. Mida võiks vangla Teile pakkuda, et vabanedes oleks lihtsam uuesti alustada? (palun arvestada, et vanused jällegi erinevad, millisesse tingimusse vabaneb 18 ja 21 aastane vs 29)**
- 26. Mida Te vajaksite kõige enam vabanemise järgselt?**
- 27. Mida Te vajaksite selleks, et perekonnaga säilitada häid suhteid? Kuidas Teie lähedased Teiega kontaktis on?**
- 28. Kuidas vangistus hetkel on Teie elu väljapool mõjutanud? suunamiseks – mis seis on tööga, sõpradega, perega? Kuidas vangla saab nendes teemades toeks olla?**
- 29. Kui Teil on raske, kes Teid toetab?**
- Milliseid toetavaid tegevusi olete saanud?
 - Kes saaks Teile vanglas enim toeks olla?
 - Kui tihti Te sellist tuge vajaksid?
 - Millistes valdkondades Teil kõige rohkem murekohti on (nt olmeküsimused, pere vms).
 - Mis tekitab Teile enim peavalu vanglas?

Lõpetuseks

- 30. Kas midagi jäi intervjuu käigus ütlemata, mida oleks antud teemas oluline rõhutada või lisada?**

Aitäh intervjuu eest!

Lisa 2. Intervjuu kava eesti keele kursuste teemal

KASUTAJAUURING KINNIPEETAVATE SEAS

Sihtrühm: muu emakeelega kinnipeetavad

Eesmärk: Osalemine riigikeele kursusel ja rahulolu sellega

Intervjuu eesmärgi tutvustus, intervjuu korralduslikud aspektid

Justiitsministeerium ja vanglateenistus koostöös Civitta Eestiga on läbi viimas uuringut, mille eesmärk on selgitada välja ja hinnata vanglateenistuses pakutavate teenuste sobivust, olulisust ning tõhusust kinnipeetavate vajadustele selleks, et vanglateenistus saaks teenuseid kujundada efektiivsemaks ja kulutõhusamaks. Käesolevas uuringus on fookuses kinnipeetavate vajaduste uurimine ja mõistmine, et disainida nende vajadustest lähtuv, professionaalne, lihtsasti tarbitav ja eesmärgistatud teenuste pakett.

Projekti raames koostatakse ülevaade, kuidas vaimse tervise, peretegevuste, digioskuste ja keeleõppe teenuseid pakutakse, mis on nende peamine sisu, millistes tänastes teenustes osaletakse rohkem ja millistes vähem. Uuringu kõige olulisema osa moodustab intervjuude läbiviimine ja analüüs, mille tulemusena peaks selguma, missuguste põhjuste tõttu ühe või teise teenuse nõudlus on kõrgem või madalam, milline on kinnipeetavate motivatsioon teenustes osaleda ning millised on kinnipeetavate reaalsed vajadused ja ootused teenuste osas. Tuginedes eelnevale analüüsile uuringu viimases faasis keskendutakse tänaste teenuste n-ö ümberdisainimise vajadusele. Selleks võrreldakse täna pakutavate teenuste kirjeldust kinnipeetavate vajaduste ja ootustega ning koostatakse soovitusel selle kohta, kas ja mil määral tänaseid teenuseid tuleks ümber disainida kasutaja vajadustest lähtuvalt.

Ühegi kinnipeetava isikuandmeid ei küsita.

Kokku tehakse kuni 35 personaalintervjuud.

Intervjuu kestus on umbes 1,0 tund.

Intervjuu tehakse kinnipeetavate nõusolekul. Enne intervjuud küsitakse intervjuueeritavalt luba intervjuu lindistamiseks diktofoniga ja/või tehakse märkmeid. Salvestus pärast projekti lõppu kustutatakse.

Uuringu tulemusi kasutatakse vaid üldistatud kujul ja intervjuueeritavate isik jääb anonüümseks. Kogutud andmeid ei seostata konkreetse isikuga.

Kaldkirjas on viide uuringu uurimisküsimusele (UK).

Teemaplokk 1: Hoiakud eesti keele ja selle õppimise osas

1. Kui kaua Te olete Eestis elanud?
2. Kas Te tunnete ennast Eesti ühiskonna osana? Miks Te nii arvate? UK 4
3. Palun kirjeldage, millises keelekeskkonnas Te enne kinnipidamist igapäevaselt (tööl, kodus, vabal ajal, sõprusringkonnas vms) olite? UK 6

Püüda aru saada, milline on inimese suhtumine eesti keelde

4. Mida Te arvate eesti keelest? Kas eesti keel on lihtne või pigem raske keel? UK 3, 5
 - a. Mis teeb selle keeruliseks?
5. Kuivõrd vajalik on eesti keele oskus Eestis elades?
 - a. Kuivõrd on võimalik Eestis elades hakkama saada ilma eesti keele oskuseta?
 - b. Kas eesti keelt on mõtet õppida?
 - c. Mis olukordades olete tundnud, et keeleoskus võiks olla parem?
6. Milliseks Te hindate oma eesti keele oskust? UK 2
VAJADUSEL AIDATA:
 - a. Ei oska eesti keelt
 - b. Saan igapäevase suhtlemise piires aru
 - c. Oskan igapäevase suhtlemise piires rääkida
 - d. Oskan rääkida ja kirjutada
 - e. Minule on väljastatud keeletaseme (A2-taseme vms) tunnistus

7. Kus Te eesti keelt õppisite?

VAJADUSEL AIDATA:

- a. Enne kinnipidamist suheldes perega, sõpradega, töökaaslastega vms
 - b. Enne kinnipidamist koolis
 - c. Enne kinnipidamist keelekursusel
 - d. Kinnipidamise ajal keelekursusel vanglas
 - e. Mujal (palun nimetage)
8. Kas Teile meeldib eesti keelt õppida? Palun põhjendage oma vastust. UK 7
KUI EI OLE OSALENUD KINNIPIDAMISASUTUSES KEELEÕPPES
 9. Mis põhjusel Te ei ole eesti keele kursusel vanglas osalenud? → KÜSIMUS 12
KUI ON OSALENUD
 10. Miks Te osalete või osalesite eesti keele kursusel vanglas? UK 6, 11

Teemaplokk 2: Hinnang vanglas pakutavatele eesti keele kursustele

11. Üldiselt, kuidas Te hindate, kuivõrd hästi on vanglas eesti keele kursuse korraldus (aeg, kestus, sagedus, maht, koht, teenusepakkuja vms) planeeritud? *UK 1, 7*
12. Mis võiks eesti keele kursuse korralduses paremini või teistmoodi olla? *UK 9, 11*
13. Üldiselt, millise hinde Ta panete eesti keele kursuse kursusel kasutatavale metoodikale? *UK 1, 7*
14. Mis võiks eesti keele kursuse metoodikas paremini või teistmoodi olla? *UK 9, 11*
15. Millised on Teie hinnangul kinnipeetavate seas suurimad takistused, mis on esinenud või esinevad keelekursusel osalemisel? *UK 11*
16. Mis aitaks neid takistusi ületada või missugused võiksid olla lahendused? *UK 8*
17. Millised tegevused Teie hinnangul toetavad eesti keele õpet ja selle kasutust vanglas? *UK 10*

Lõpetuseks

18. Kas midagi jäi intervjuu käigus ütlemata, mida oleks antud teemas kindlasti vaja rõhutada või lisada?

Aitäh intervjuu eest!